

Київський фаховий коледж зв'язку

ОПОРНИЙ КОНСПЕКТ

**з дисципліни «Фінанси підприємств»
для здобувачів III курсу
спеціальності 073 «Менеджмент»**

2024

Опорний конспект з курсу «Фінанси підприємств» створений відповідно до навчальної програми дисципліни для здобувачів III курсу спеціальності 073 «Менеджмент»

Розробник Юлія БІЛОУС – викладач вищої категорії

Розглянуто та схвалено на засіданні циклової комісії кібербезпеки, електронних комунікацій та економіко-управлінської підготовки

Протокол №1 від “30” серпня 2024 року

Голова циклової комісії

к.т.н., доцент

викладач-методист вищої категорії _____

Людмила ХАРЛАЙ

ЗМІСТ

Вступ.....	4
РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ І ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІНАНСІВ ПІДПРИЄМСТВ	
Тема 1. Сутність і організація фінансової системи держави і фінансів підприємств.....	5
РОЗДІЛ 2. ФІНАНСОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ	
Тема 1. Організація грошових розрахунків підприємств.....	23
Тема 2. Формування і використання прибутку	58
Тема 3. Оподаткування підприємств.....	71
Тема 4. Оборотні активи та їх організація на підприємствах.....	89
Тема 5. Фінансове забезпечення відтворення основних фондів.....	116
Тема 6. Кредитування підприємств.....	122
Тема 7. Оцінювання фінансового стану підприємств.....	142
Тема 8. Фінансова санація та банкрутство.....	158
РОЗДІЛ 3. ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ... 163	
сок використаної літератури.....	177 123

Вступ

Опорний конспект створений відповідно до навчальної програми дисципліни «Фінанси підприємств» для здобувачів III курсу спеціальності 073 «Менеджмент».

Фінанси підприємств є не тільки складовою фінансової системи, а й її основою. Фінансовий стан підприємств суттєво впливає на фінансове становище країни в цілому. Підприємства в Україні функціонують у важких умовах військового стану. Відсутність певного досвіду і кваліфікованих спеціалістів — одна з причин негараздів в усій економіці країни виробництва.

У посібнику розкривається зміст таких тем фінанси підприємств, організація фінансової діяльності, формування і розподіл прибутку, оподаткування підприємств, організація грошових розрахунків і кредитування підприємств, організація оборотних коштів і відтворення основних фондів, фінансове планування, аналіз фінансового стану, проведення фінансової санації підприємств.

Дисципліна Фінанси підприємств передбачає засвоєння студентами знань з питань теорії та практики фінансових відносин суб'єктів господарювання, дає змогу отримати базову підготовку з фінансових питань діяльності підприємств. Засвоєння основних положень дисципліни дає можливість здобувачу підготуватись до поглибленого вивчення основних напрямків в управлінні фінансовою діяльністю та фінансового менеджменту підприємств.

Основна навчальна мета дисципліни здобуття здобувачами знань з організації фінансової діяльності підприємств, оволодіння методами оцінювання фінансового стану та фінансового планування.

Виховна мета дисципліни полягає у формуванні суспільно значимих і професійно вагомих якостей майбутнього фахівця.

Розвиваючою метою є розвиток творчого мислення, творчої активності здобувачів, уміння логічно мислити, формування навичок самостійної розумової праці.

Після кожної теми наведені контрольні запитання, за допомогою яких можна визначити ступінь засвоєння пройденого матеріалу. Додатком до Опорного конспекту є Збірник тестів для тематичних атестацій, розроблений на підставі його змісту.

РОЗДІЛ (МОДУЛЬ) 1. СУТНІСТЬ І ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІНАНСІВ ПІДПРИЄМСТВ

Тема 1. Сутність і організація фінансової системи держави і фінансів підприємств

- 1.Поняття фінансів підприємств, їх зміст і функції.
- 2.Сфери фінансових відносин підприємств
- 3.Фінансові ресурси підприємства
- 4.Зміст та принципи організації фінансів підприємств
- 5.Зміст, завдання й організація фінансової роботи на підприємствах
- 6.Управління фінансами на підприємстві

1.Поняття фінансів підприємств, їх зміст, функції

Яке місце займають фінанси підприємств у фінансовій системі країни?

Фінанси підприємств як складова частина [фінансової системи](#) функціонують у сфері суспільного виробництва, де створюється [національний дохід](#) — основне джерело [фінансових ресурсів](#). Тому можна стверджувати, що фінансове становище усієї країни визначається станом фінансів підприємств.

Що таке фінанси підприємств?

Вихідним моментом в розумінні сутності «фінанси підприємств» є те, що зазначене поняття поєднує в собі дві важливі економічні категорії — «[фінанси](#)» та «[підприємство](#)».

Фінанси підприємств — система грошових відносин, що виникають в процесі розподілу і перерозподілу виручки та прибутку господарюючого суб'єкта, з приводу утворення, розподілу і використання доходів і фінансових ресурсів з метою задоволення суспільних інтересів і потреб.

Яка основна мета та призначення фінансів підприємств?

Основна мета фінансів підприємств: *максимізувати прибуток та мінімізувати ризики, що сприяє фінансовому благополуччю його власників та працівників.*

Призначення фінансів підприємств — забезпечити фінансовими ресурсами безперервність процесу виробництва господарюючих суб'єктів, розширення їх виробничих фондів (основних і оборотних), спричиняти активний вплив на зростання продуктивності праці, зниження собівартості продукції, зростання накопичень і підвищення ефективності виробництва.

Які ознаки властиві фінансам підприємств?

Фінанси підприємств, з теоретичного погляду, мають наступні ознаки:

- функціонують у сфері товарно-грошових відносин;
- відображають тільки ті грошові відносини, які можна оцінити у вартісних вимірниках;
- обслуговують рух вартості створеного продукту;
- мають свого матеріального носія фінансові ресурси, які одночасно є об'єктом фінансових відносин;
- формують і використовують дохід і фінансові ресурси;
- характеризуються різноманітністю та багатогранністю форм прояву, що відображається в системі відносин, які відбивають економічні факти і процеси, що відбуваються на підприємстві.

Які функції виконують фінанси підприємств?

Відтворювальна функція — збалансування матеріальних і фінансових ресурсів на всіх стадіях кругообігу в процесі простого і розширеного відтворення.

Розподільча функція — використання грошових фондів, підтримання ефективної структури капіталу підприємства.

Функція планування — визначення обсягу і джерел фінансових ресурсів по всіх централізованих і децентралізованих фондах, їх розподіл між матеріальною і нематеріальною сферами на перспективу.

Функція формування — формування статутного фонду, у процесі розподілу грошових надходжень до основних та оборотних коштів.

Функція організації — створення підрозділів фінансової служби, визначення їх повноважень, встановлення вертикальних і горизонтальних зв'язків між ними.

Контролююча функція — виявлення відхилень від плану та своєчасне внесення коректив.

Функція регулювання — регламентування розподільчих процесів як на макроекономічному середовищі так і на рівні підприємства.

2. Сфери фінансових відносин підприємств

Що є об'єктом фінансових відносин на підприємстві?

Об'єктом фінансових відносин на підприємстві є вартість виготовленої продукції, виконаних робіт, наданих послуг, які формують виручку, а в процесі розподілу фонди споживання, відшкодування витрат і прибуток, що є необхідною умовою забезпечення безперервності виробництва. Окрім того, об'єктом фінансових відносин на підприємстві є всі грошові надходження та нагромадження, тобто [фінансові ресурси підприємства](#).

Хто є суб'єктами фінансових відносин на підприємстві?

Суб'єктами фінансових відносин підприємства виступають держава, саме підприємство, його робітники та службовці, власники та акціонери (учасники), інвестори, фінансово-кредитні установи, інші підприємства та інші контрагенти. При цьому всі фінансові відносини підприємства можна згрупувати на зовнішні та внутрішні.

Які відносини відносяться до сфери зовнішніх фінансових відносин підприємства?

- **між підприємством і державою** з приводу перерозподілу власних фінансових ресурсів в рамках законодавства про оподаткування, соціального страхування, формування загальнодержавних цільових та позабюджетних фондів; з приводу використання наданих державних фондів грошових коштів, виконання державних інвестиційних програм тощо;
- **між підприємством і його акціонерами** — з приводу використання отриманого прибутку, нарахування та виплати дивідендів, рефінансування прибутку, напрямків вкладення капіталу тощо;
- **між підприємством і його постачальниками та покупцями** — з приводу виконання господарських договорів та зобов'язань, реалізації продукції (робіт, послуг), отримання виручки, здійснення платіжних розрахунків тощо;
- **між підприємством і фінансово-кредитними установами** з приводу обслуговування своїх платежів, отримання та повернення кредитів, сплати процентів за користування ними, депозитарної діяльності, страхових платежів та отримання страхових відшкодувань у разі настання страхового випадку, інвестиційних вкладень і отримання доходів по ним тощо.

Які відносини відносяться до сфери внутрішніх фінансових відносин підприємства?

- **між підприємством і його засновниками** (власниками) з приводу формування Статутного капіталу, його використання, отримання частини прибутку на вкладений капітал, напрямків виробничого та іншого вкладення фінансових ресурсів підприємства тощо;
- **між підприємством і його структурними підрозділами** — з приводу розподілу фінансових ресурсів на фінансування формування необоротних і оборотних активів;
- **усередині самого підприємства** — з приводу розподілу прибутку, що залишається в його розпорядженні, напрямків його використання;
- **між підприємством і його працівниками** з приводу формування фонду оплати праці, матеріального заохочення та стимулювання, використання частини фінансових ресурсів на виплату матеріальної допомоги, фінансування соціально-культурних заходів тощо.

3. Фінансові ресурси підприємства

Що є матеріальним носієм фінансових відносин?

Матеріальним носієм фінансових відносин виступають **фінансові ресурси**.

Фінансові ресурси є «базовими» чи «похідними»?

Щоб сформулювати поняття «фінансові ресурси» необхідно виходити, перш за все, з поняття «ресурси». Слово «ресурси», походить від французького «ressurse», що означає — допоміжний засіб, тобто, щось таке, що може бути використане з певного джерела (запаси, кошти, матеріали тощо) на певні цілі. В економічній теорії ресурси прийнято поділяти на чотири групи

- природні;
- трудові;
- матеріальні;
- фінансові;

Природні, матеріальні, трудові ресурси властиві будь-якому виробництву. Вони називаються «базовими». Фінансові ресурси виникли на ринковому етапі розвитку суспільного виробництва, **їх відносять до похідних**.

Що називають фінансовими ресурсами підприємства?

Фінансові ресурси підприємства — це сукупність грошових нагромаджень та доходів у фондовій та не фондовій формах, які створюються у процесі розподілу та перерозподілу прибутку, знаходяться у розпорядженні

підприємства для забезпечення процесу простого (розширеного) відтворення, задоволення соціальних потреб персоналу, одержання прибутку й економічного розвитку підприємства.

Можна сказати, що **фінансові ресурси** — це частина грошових надходжень і доходи, що призначені для виконання фінансових зобов'язань і здійснення витрат по забезпеченню розширеного відтворення.

Фінансові ресурси підприємств знаходяться у безперервному русі. Завдяки постійній зміні функціональних форм фінансових ресурсів в процесі їх кругообігу забезпечується повернення авансованих фінансових коштів з деяким приростом.

Чи всі грошові відносини є фінансовими ?

Фінанси підприємств безпосередньо пов'язані з рухом грошових коштів. Саме тому досить часто поняття «фінанси підприємств» ототожнюється з грошовими коштами, наявними фінансовими ресурсами. Однак **не всі грошові відносини належать до фінансових**. Грошові відносини перетворюються на фінансові, коли рух грошових коштів стає відносно самостійним. Таке відбувається в процесі формування, розподілу, використання грошових доходів та фондів згідно з цільовим призначенням у формі фінансових ресурсів.

Які ознаки властиві фінансовим ресурсам підприємств?

Фінансові ресурси підприємств, переважаючою формою виявлення яких є фонди грошових коштів, мають наступні характерні ознаки:

- фінансові ресурси як у статичному плані, так і під час руху **завжди виражають відношення власності**, тобто вони належать або державі, або підприємствам, або приватному сектору економіки, або населенню;
 - фінансові ресурси завжди **мають певне джерело створення і певне цільове призначення**;
 - **формування й використання фінансових ресурсів завжди має свою правову сторону** і регламентується законодавчими та нормативними актами.
- Характерною рисою фінансових ресурсів є те, що вони, на відміну від грошових засобів, **виражають не зміну форм вартості, а фінансовий результат процесу відтворення**. Фінансові ресурси свідчать про наявні можливості економічного і соціального розвитку.

Фінансові ресурси властиві всім суб'єктам фінансових відносин.

Структура фінансових ресурсів розглядається в тісному зв'язку з вартісною

структурою продукції, що виробляється підприємством:

- за джерелами створення;
- за напрямками використання.

Які є фінансові ресурси за джерелами створення?

За джерелами створення до складу фінансових ресурсів підприємства відносяться:

- внески засновників (учасників, акціонерів);
- прибуток;
- [заробітна плата](#);
- [амортизація](#);
- цільове фінансування;
- благодійні внески тощо.

Які є фінансові ресурси за видатками або напрямками використання?

За видатками або напрямками використання до складу фінансових ресурсів відносять:

- витрати на розвиток економіки підприємства;
- витрати на соціально-культурні заходи;
- витрати на розвиток науки;
- надання благодійної допомоги;
- витрати на обслуговування залучених фінансових ресурсів;
- інші витрати підприємства.

Які фінансові ресурси відносять до власних?

Основними джерелами формування фінансових ресурсів підприємств є власні та залучені кошти.

До власних належать: **статутний фонд, амортизаційні відрахування, валовий дохід та прибуток.**

Які фінансові ресурси відносять до залучених?

До залучених — **отримані кредити, пайові та інші внески, кошти мобілізовані на фінансовому ринку .**

Перехід на ринкові умови господарювання, запровадження комерційних засад у діяльність підприємств, приватизація державних підприємств потребують нових підходів до формування фінансових ресурсів. Так, нині важливе місце в джерелах фінансових ресурсів належить пайовим та іншим внескам

фізичних та юридичних осіб, членів трудового колективу. Водночас значно скорочуються обсяги фінансових ресурсів, які надходять від галузових структур, обсяги бюджетних субсидій від органів державної влади. Збільшується значення прибутку, амортизаційних відрахувань та позичкових коштів у формуванні фінансових ресурсів підприємств. Усе це змушує підприємства виявляти ініціативу та винахідливість, нести повну матеріальну відповідальність.

Які фактори впливають на розмір, склад та структуру фінансових ресурсів підприємства?

Обсяг виробництва, його ефективність зумовлюють розмір, склад та структуру фінансових ресурсів підприємства. У свою чергу, від величини фінансових ресурсів залежить зростання виробництва та соціально-економічний розвиток підприємства. Наявність фінансових ресурсів, їх ефективне використання визначають фінансове благополуччя підприємства: [платоспроможність](#), [ліквідність](#), [фінансову](#) стійкість.

Пошук фінансових джерел розвитку підприємства, забезпечення найефективнішого інвестування фінансових ресурсів набуває важливого значення в роботі фінансових служб підприємства за умов ринкової економіки.

У процесі [формування фінансових ресурсів](#) підприємств важливе значення має структура їхніх джерел. Підвищення питомої ваги власних коштів позитивно впливає на фінансову діяльність підприємств. Висока питома вага залучених коштів ускладнює фінансову діяльність підприємства та потребує додаткових витрат на сплату відсотків за банківські кредити, дивідендів на [акції](#), доходів на [облігації](#), зменшує [ліквідність підприємства](#), підвищує [фінансовий ризик](#). Тому в кожному конкретному випадку необхідно детально продумати доцільність залучення додаткових фінансових ресурсів.

4.3 Міст та принципи організації фінансів підприємств

Відомо, що фінанси — це основа бізнесу, а фінанси підприємств — основна ланка [фінансової системи](#) України.

Який зміст організації фінансів підприємств?

Організація фінансів підприємств — це сукупність форм, методів, способів формування та використання фінансових ресурсів, які використовуються

керівним органом у процесі контролю за їх кругооборотом для досягнення поставлених цілей згідно норм чинного законодавства країни.

Які фактори впливають на принципи організації фінансів підприємств?

Фінанси підприємств ґрунтуються на принципах їх організації, які залежать від:

- **форми власності** (державне, колективне, приватне);
- **галузевої належності** (промисловість, сільське господарство, зв'язок, транспорт тощо);
- **напрямків діяльності** (виробництво, торгівля, обслуговування тощо);
- **організаційно-правової форми підприємницької діяльності** ([акціонерне товариство](#), [виробничий кооператив](#), [унітарне підприємство](#) тощо).

Сьогодні підприємства самостійно обирають будь-яку форму підприємництва, вид діяльності в умовах діючого законодавства, приймають рішення по виробництву та збуту продукції, організують свої взаємовідносини з контрагентами та працівниками. А після сплати податків та обов'язкових платежів повністю самостійно розпоряджаються своїми фінансовими ресурсами, обирають ефективні об'єкти інвестування тощо. В цілому підприємство самостійно визначає свою облікову політику, приймає рішення щодо оптимізації грошових потоків.

Що таке комерційний розрахунок і яка його роль в організації фінансів підприємств?

В основу організації фінансів підприємств покладено комерційний розрахунок.

Комерційний розрахунок – це постійне порівняння витрат та результатів фінансово-господарської діяльності підприємства, передбачає отримання максимального прибутку при мінімумі затрат.

На відміну від господарського розрахунку, що спрямований на виконання плану та покриття витрат відповідними джерелами грошових коштів, комерційний розрахунок передбачає завжди обов'язкове отримання прибутку, достатнього для продовження господарювання та підтримання рівня рентабельності.

Які є принципи організації фінансів підприємств?

Комерційний розрахунок ґрунтується на певних принципах. Більшість вітчизняних науковців виокремлюють лише три

принципи: економічна
самостійність, самоокупність, самофінансування, проте існують й інші думки.

Також в науковій літературі виділяються такі принципи організації фінансів підприємств:

- **плановості** — забезпечує відповідність обсягів продажу та витрат, інвестицій вимогам ринку, стану кон'юнктури та платоспроможного попиту, тобто можливість здійснення своєчасних розрахунків; даний принцип у найбільшому обсязі реалізується при впровадженні сучасних методів внутрішнього фінансового планування (бюджетування) та контролю
- **фінансового співвідношення термінів** (строків) забезпечує мінімальний розрив у часі між отриманням та використанням коштів, що досить важливо в умовах нестійкого податкового режиму та в умовах інфляції; при цьому під використанням коштів розуміють і можливості їх збереження при розміщенні в активи, що легко реалізуються (цінні папери, депозити тощо);
- **взаємозалежності фінансових показників** — забезпечує врахування змін в діючому законодавстві, регулює підприємницьку діяльність, оподаткування, обліковий процес, обов'язкову фінансову звітність тощо;
- **гнучкість (маневреність)** — забезпечує можливість маневру у випадку недосяжності планових обсягів продаж, перевищення планових витрат за поточною та інвестиційною діяльністю;
- **мінімізація фінансових витрат** — забезпечує те, що будь-які інвестиції та інші витрати повинні бути найбільш «дешевими»;
- **раціональності** — забезпечує вкладення капіталу в найбільш ефективні інвестиції та мінімізує фінансові ризики;
- **фінансової стійкості** — забезпечує фінансову незалежність від інших джерел фінансування, тобто сприяє дотриманню критичної точки питомої ваги власного капіталу в загальній його величині та платоспроможності підприємства (його здатності до термінового погашення короткострокових зобов'язань).

В період розвитку ринкової економіки в сучасних умовах в Україні ці принципи доповнюються іншими принципами перехідного періоду, а саме:

- **зацікавленості в результатах діяльності підприємства**, що означає, що форми, системи та розмір оплати праці, стимулюючі та компенсаційні виплати та інші види доходів самостійно встановлюються господарюючим суб'єктом; в останній час в умовах різкого підвищення рівня безробіття цей принцип дещо втратив свою значимість щодо найманих працівників;

- **матеріальної відповідальності**, означає, що за порушення договірних, кредитних, податкових зобов'язань підприємство несе матеріальну відповідальність у вигляді штрафів, пені, неустойки; застосування цього принципу залежить від правового поля, в якому функціонують підприємства, яке в сучасних умовах в Україні незбалансоване за всіма нормативними та законодавчими актами та є досить недосконалим;
- **здійснення контролю за фінансово-господарською діяльністю**, що передбачає розвиток внутрішнього та зовнішнього вартісного контролю; але в Україні достатнього розвитку набув зовнішній контроль за виконанням податкових зобов'язань та використанням державних коштів, а інші види фінансового контролю потребують розвитку та удосконалення;
- **створення достатніх фінансових резервів**, що забезпечує захищеність підприємства в умовах недосконалого ринку, інфляції, нерозвинутого правового поля, фінансових та інших страхових ризиків; з розвитком держави, підприємництва та ринкових відносин, системи фінансового менеджменту та покращання економічного стану в країні значення цього принципу буде поступово знижуватись.

5.3міст, завдання й організація фінансової роботи на підприємствах

Яка робота на підприємстві називається фінансовою?

Фінансова робота на підприємстві — це діяльність з управління фінансами підприємства.

Вона включає:

- планування і організацію фінансів;
- облік фінансових ресурсів;
- контроль і аналіз ефективності їх використання;
- регулювання доходів і видатків;
- стимулювання кінцевих результатів виробництва.

Які основні завдання фінансової роботи на підприємстві?

Фінансова робота на підприємствах організовується і проводиться спеціальними фінансовими службами. На малих підприємствах відповідальність за фінансову роботу несе головний бухгалтер.

Основними завданнями фінансової роботи є:

- мобілізація фінансових ресурсів у розмірах, передбачених планом, для забезпечення розширеного відтворення виробництва і соціального розвитку;

- пошук шляхів збільшення прибутку;
- своєчасне виконання зобов'язань перед бюджетом, банком страховими компаніями, постачальниками товарно-матеріальних цінностей, працівниками господарства;
- сприяння більш ефективному використанню основних виробничих фондів;
- контроль за збереженням та раціональним використанням оборотних засобів і фінансових ресурсів.

Які основні складові елементи фінансової роботи на підприємстві?

Головними складовими елементами фінансової роботи в підприємствах різних форм власності мають бути:

— **фінансове планування** всіх джерел надходження і напрямів використання фінансових ресурсів;

Воно є однією з найважливіших функцій управління підприємством і передбачає складання фінансових планів у різних сферах діяльності.

— **забезпечення виконання фінансового плану** шляхом проведення оперативної фінансової роботи в процесі виробництва, реалізації продукції і своєчасності надходження грошових засобів;

Оперативна фінансова робота охоплює комплекс заходів, направлених на формування фінансових засобів, достатніх для забезпечення безперервності в процесі виробництва і збуту продукції, виконання зобов'язань перед бюджетом, постачальниками, банком, працівниками та іншими юридичними і фізичними особами. **Поточна фінансова** робота включає належне оформлення документів при реалізації продукції і одержання за неї плати з покупців, погашення кредиторської заборгованості як по кредитах, так і по всіх інших видах платежів підприємства, розрахунків із страховими компаніями тощо. Своєчасне і кваліфіковане здійснення оперативної фінансової роботи сприяє зміцненню фінансового стану господарства і підвищенню ефективності використання його ресурсів.

— **контроль за фінансовою діяльністю**, зокрема перевірка виконання всіх складових фінансового плану, відповідності наявних засобів джерелами їх утворення, використання за цільовим призначенням матеріальних, трудових і фінансових ресурсів із метою досягнення максимальної ефективності роботи підприємства.

Контроль фінансової діяльності підприємств здійснюється шляхом перевірки

виконання фінансових планів, зберігання і цільового використання засобів оцінки ефективності виробничих фондів і результатів роботи господарства за рік.

Контроль фінансової роботи протягом року направлений на термінове виявлення відхилень від плану, розкриття їх причин, розробку заходів, що до усунення впливу негативних явищ і використання резервів збільшення фінансових ресурсів.

Фінансовий контроль поділяють на попередній, поточний і наступний.

Попередній контроль проводиться перед витрачанням грошей і матеріальних цінностей. Його завдання – запобігти незаконним і нераціональним витратам.

Поточний контроль здійснюється в процесі господарських операцій. Його основне завдання – виявити і усунути порушення фінансової дисципліни, забезпечити своєчасне виконання зобов'язань перед бюджетом, кредиторами, працівниками господарства, постачальниками та надходженням в установленний строк дебіторської заборгованості на рахунок підприємств.

Наступний контроль включає перевірку здійснених фінансових операцій на предмет їх законності, ощадливості, виявлення існуючих резервів та допущених недоліків.

Які стоять завдання перед фінансовою службою підприємства?

Завдання фінансової служби включають :

- пошук шляхів збільшення прибутку і підвищення рентабельності виробництва;
- забезпечення фінансовими ресурсами виконання плану економічного і соціального розвитку колективу;
- виконання фінансових зобов'язань перед бюджетом, банком, робітниками і службовцями, постачальниками, вищестоящою організацією і організація розрахунків;
- створення умов для найбільш ефективного використання виробничих фондів і капітальних інвестицій;
- контроль за правильним використанням фінансових ресурсів, забезпеченням збереженості і прискоренням обертання оборотних активів.

Виходячи з цих завдань, фінансові працівники мають забезпечити:

- своєчасне складання фінансового плану на основі максимальної мобілізації внутрішньогосподарських резервів, зростання виробництва і реалізації продукції, зниження її собівартості, збільшення прибутку і рентабельності;
- доведення до відділів, цехів, служб і підрозділів показників фінансового плану, фінансових норм і нормативів та здійснення систематичного контролю

за їх дотриманням;

- забезпечення у встановлені строки розрахунків із бюджетом, банком, працівниками підприємства, постачальниками і підрядними організаціями;
- своєчасне і повне надходження засобів від покупців і замовників, а також здійснення разом з юридичною та бухгалтерськими службами заходів по стягненню простроченої дебіторської заборгованості;
- упровадження найбільш прогресивних форм розрахунків з покупцями і постачальниками з метою прискорення обертання засобів у розрахунках;
- розробка разом з іншими відділами і службами економічно обґрунтованих норм і нормативів розподілу прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства;
- систематичний аналіз показників, пов'язаних з виконанням фінансового плану, дотримання фінансової і платіжної дисципліни.

Ефективна організація фінансової роботи на підприємстві в ринкових умовах **неможлива**, якщо фахівці всіх економічних служб, насамперед фінансової, нездатні швидко й кваліфіковано орієнтуватись у вкрай динамічному фінансовому правовому полі України. Тому **неодмінною умовою** успішного функціонування підприємства є **тісна координація роботи його фінансової служби** (як, зрештою, й інших функціональних підрозділів) з юридичною службою.

6.Управління фінансами на підприємстві

В словнику слово «**управляти**» означає керувати, направляти діяльність кого-небудь, чого-небудь. Тому, управління — це процес впливу на кого-небудь, і що-небудь.

Що означає управління у фінансах підприємств?

У фінансах підприємств управління означає процес впливу на фінансові відносини, фінансові ресурси, їх організацію для реалізації фінансової політики господарюючого суб'єкта. Крім того, управління фінансами можна визначити як сукупність всіх органів апарата управління підприємства та їх управлінських дій.

У практичному плані **управління фінансами підприємств** — це сукупність форм і методів цілеспрямованого впливу суб'єктів управління на формування і використання фінансових ресурсів.

Що є метою та предметом фінансового управління?

Метою фінансового управління є забезпечення підприємства необхідними фінансовими ресурсами та підвищення ефективності його фінансової діяльності.

Предметом фінансового управління є регулювання фінансових потоків. При цьому об'єктом управління фінансами є фінансові відносини у сфері грошового обігу, фонди фінансових ресурсів, що створюються і використовуються в усіх ланках фінансово-господарської роботи підприємства.

Хто є суб'єктом фінансового управління підприємства?

Суб'єктом управління фінансами підприємств є **керівний та фінансовий апарат системи органів управління на підприємстві**.

Що таке фінансовий менеджмент?

Поняття «управління фінансами» пов'язують з управлінням на рівні держави чи галузі. На рівні підприємств різних організаційних форм та різних форм власності в сучасних умовах використовують поняття «фінансовий менеджмент». **Фінансовий менеджмент** — система раціонального управління процесами фінансування господарської діяльності підприємства.

За змістом, поняття фінансового менеджменту означає процес вироблення скеровуючих дій на рух фінансових ресурсів і капіталу з метою підвищення ефективності їх використання і нарощування.

Які функції фінансового менеджменту?

Основними **функціями** фінансового менеджменту є:

- дослідження зовнішнього економічного середовища;
 - розробка [фінансової стратегії](#) підприємства;
 - аналіз і планування фінансової діяльності;
 - прийняття рішень з питань оперативної фінансової діяльності;
 - прийняття інвестиційних рішень;
 - взаємодія з іншими контрагентами з питань фінансової діяльності (державними органами, фінансово-кредитними установами, суб'єктами фінансового ринку, іншими підприємствами, фізичними особами).
- Враховуючи функції фінансового менеджменту на підприємстві, виділяють його наступні **напрямки**:
- формування активів (розрахунок реальної потреби за видами активів і визначенням їх суми, виходячи з обсягів діяльності підприємства);

- формування фінансової структури капіталу (визначення загальної потреби в капіталі, вивчення й аналіз альтернативних джерел формування фінансових ресурсів підприємства);
- управління оборотними активами (аналіз і прогнозування тривалості оборотних циклів робочого капіталу);
- управління необоротними активами (забезпечення ефективного використання основних засобів);
- управління інвестиціями (формування напрямків інвестиційної діяльності підприємства, оцінка реальних проєктів);
- управління формуванням власних фінансових ресурсів (визначення потреби у власних фінансових ресурсах для реалізації фінансової стратегії підприємства, підвищення розміру чистого прибутку);
- управління залученим фінансовими ресурсами (визначення вартості залучених коштів, оптимізація співвідношення короткострокової та довгострокової заборгованості);
- управління фінансовими ризиками (визначення складу основних фінансових ризиків, їх оцінка, формування заходів по їх мінімізації та страхуванню).

Що таке фінансова інформація?

Все розмаїття відносин, в яке підприємство вступає з суб'єктами зовнішнього середовища, базується на фінансовій інформації про це підприємство, що дозволяє оцінити можливість практичної реалізації своїх економічних інтересів у взаємовідносинах з ним. **Фінансова інформація** представляє собою **набір даних (в систематизованій певним чином формі) про стан:**

- господарських ресурсів, зобов'язань і фінансових джерел фірми;
- рівня прибутку і витрат, що дозволяють судити про очікувані доходи і пов'язані з ними ризики;
- оборотів фірми і якості її активів;
- обсягу і якості потоків грошових коштів.

Кожне підприємство розпоряджається трьома потоками фінансової інформації: **нормативною, плановою і фактичною.**

В умовах ринкової економіки попит на фінансову інформацію дуже високий. Щоб задовольнити різноманітні потреби всіх зацікавлених сторін, сучасне підприємство мусить конструювати упорядковані потоки своєї фінансової інформації, її систематизоване подання в залежності від змісту запиту відповідної групи споживачів з точки зору її корисності.

Що таке інформаційне забезпечення процесу управління фінансами підприємства?

Інформаційне забезпечення процесу управління фінансами – це сукупність інформаційних ресурсів і способів їх організації, необхідних та придатних для реалізації аналітичних процедур, які забезпечують фінансову сторону діяльності підприємства. Його основу становить інформаційна база, до складу якої входять 5 блоків.

Перший блок – це закони, постанови та інші нормативні акти, положення і документи, які насамперед, визначають правову основу фінансових інститутів, ринку цінних паперів. Документи, представлені в цьому блоці, мають обов’язковий для виконання характер.

До другого блоку входять нормативні документи державних органів (Міністерства фінансів України, НБУ тощо), міжнародних організацій та інших фінансових інститутів, які містять вимоги, рекомендації та кількісні нормативи в сфері фінансів до учасників ринку. Не всі документи цього блоку є обов’язковими для виконання.

Третій блок включає в себе бухгалтерську звітність, що в умовах ринку є найбільш інформативним та надійним джерелом, яке характеризує майновий та фінансовий стан підприємства. Склад та структура звітності періодично змінюються.

Система підготовки і представлення статистичних даних фінансової сфери (**четвертий блок**) є виключно важливою для становлення та розвитку ринкових відносин. Цей розділ інформаційного забезпечення ще не набув належного розвитку в Україні, але, як свідчить досвід західних країн, саме він є найбільш вагомим для прийняття фінансових рішень. Зокрема, інформація цього блоку дуже важлива для юридичних і фізичних осіб, які безпосередньо зайняті операціями на ринку цінних паперів.

П’ятий блок (несистемні дані) включає в себе відомості, які або не мають безпосереднього відношення до інформації фінансового характеру, або виникають поза будь-якою інформаційною системою. До першого типу належать офіційна статистика загальнооекономічної спрямованості, дані аудиторських компаній тощо. Вважаємо, що поряд з обліково-статистичною слід було б виділити фінансову інформацію як один з найважливіших видів інформації.

Щодо **організаційного боку інформаційного забезпечення**, то він може бути побудований в залежності від фінансових, технічних та інших можливостей господарюючого суб'єкта. Він може або використовувати власну інформаційну базу, або поєднувати інформаційні можливості сторонніх підприємств та організацій з власними, або шукати інші варіанти.

Удосконаленню інформаційного забезпечення системи управління фінансами сприяють досягнення в області комп'ютеризації. Автоматизація фінансової роботи підприємства допоможе не тільки швидко працювати, але й заробляти, розвиватися і бути впевненим в завтрашньому дні. Залишається питання тільки в тому, який варіант автоматизації обрати, як і ким його здійснити і скільки це коштуватиме. Так як, **інформаційні технології — це питання гідності підприємства, а не розкоші, або стратегічної конкурентної переваги.**

Питання для самоперевірки (за питаннями теми)

Тема: СУТНІСТЬ І ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІНАНСІВ ПІДПРИЄМСТВ

1.Поняття фінансів підприємств, їх зміст, функції.

1. Яке місце займають фінанси підприємств у фінансовій системі країни?
2. Що таке фінанси підприємств?
3. Яка основна мета та призначення фінансів підприємств?
4. Які ознаки властиві фінансам підприємств?
5. Які функції виконують фінанси підприємств?
6. Сфери фінансових відносин підприємств

2.Що є об'єктом фінансових відносин на підприємстві?

1. Хто є суб'єктами фінансових відносин на підприємстві?
2. Які відносини відносяться до сфери зовнішніх фінансових відносин підприємства ?
3. Які відносини відносяться до сфери внутрішніх фінансових відносин підприємства ?

3.Фінансові ресурси підприємства

1. Що є матеріальним носієм фінансових відносин?
2. Фінансові ресурси є «базовими» чи «похідними»?
3. Що називають фінансовими ресурсами підприємства?
4. Чи всі грошові відносини є фінансовими ?
5. Які ознаки властиві фінансовим ресурсам підприємств?
6. Які фінансові ресурси відносять до власних?
7. Які фінансові ресурси відносять до залучених?

8. Які є фінансові ресурси за джерелами створення?
9. Які є фінансові ресурси за видатками або напрямками використання?
10. Які фактори впливають на розмір, склад та структуру фінансових ресурсів підприємства?

4.Зміст та принципи організації фінансів підприємств

- 1.Який зміст організації фінансів підприємств?
- 2.Які фактори впливають на принципи організації фінансів підприємств?
3. Що таке комерційний розрахунок і яка його роль в організації фінансів підприємств?
4. Які є принципи організації фінансів підприємств?

5.Зміст, завдання й організація фінансової роботи на підприємствах.

1. Яка робота на підприємстві називається фінансовою?
2. Які основні завдання фінансової роботи на підприємстві?
- 3.Які основні складові елементи фінансової роботи на підприємстві?
4. Які стоять завдання перед фінансовою службою підприємства?

6.Управління фінансами на підприємстві (сам.вивч.)

1. Що означає управління у фінансах підприємств?
2. Що є метою та предметом фінансового управління?
3. Хто є суб'єктом фінансового управління підприємства?
4. Що таке фінансовий менеджмент?
5. Які функції фінансового менеджменту?
6. Що таке фінансова інформація?
- 7.Що таке інформаційне забезпечення процесу управління фінансами підприємства?

РОЗДІЛ (МОДУЛЬ 2). ФІНАНСОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ

Тема 1. Організація грошових розрахунків підприємств

1. Загальна характеристика розрахунків.
2. Особливості організації безготівкових розрахунків.
3. Види банківських рахунків і порядок їх відкриття.
4. Розрахунки платіжними дорученнями.
5. Розрахунки платіжними вимогами — дорученнями.
6. Розрахунки із застосуванням розрахункових чеків
7. Розрахунки за акредитивами.
8. Вексельна форма розрахунків.
9. Розрахунки заліку взаємної заборгованості та факторингові розрахунки
10. Розрахунково-платіжна дисципліна.

1. Загальна характеристика розрахунків

Розрахунки це система грошових відносин, які пов'язані з оплатою товарів, послуг і виконанням інших фінансово-кредитних зобов'язань підприємств, організацій і населенням.

Існує дві форми грошових розрахунків: [готівкова](#) і [безготівкова](#). Рух грошей в цих формах, що обслуговують кругообіг товарів чи послуг називається **грошовим обігом**. Грошовий обіг є частиною грошового обороту, до якого ще входять [фінанси](#) і [кредит](#).

Більша частина грошового обороту припадає на безготівковий оборот, який охоплює всі сфери господарських відносин підприємств і організацій, банківських і фінансових установ, населення.

Грошовий оборот в якому гроші функціонують, як засіб платежу називається **платіжним оборотом**.

[Способи розрахунків \(схема\)](#): попередня оплата, післяплата, авансовий платіж.

Грошовий оборот на кожному підприємстві пов'язаний з такими напрямками:

- забезпечення процесу виробництва (закупівля сировини, матеріалів, комплектуючих, виплата заробітної плати);
- реалізація продукції (робіт, послуг), тобто відшкодування витрат і формування доходів;
- сплата податків, обов'язкових відрахувань і внесків;
- забезпечення спільної діяльності підприємств;
- отримання і погашення кредитів і сплата відсотків за кредит кредитним установам.

Таке групування пов'язане з різною економічною сутністю названих розрахунків, документооборотом, видами й методами фінансового та банківського контролю.

Від правильної організації грошових розрахунків у цілому залежить оперативність їх здійснення, а відтак і фінансовий стан суб'єктів господарювання.

Одним із головних факторів нормалізації розрахунків у народному господарстві є запровадження єдиних розрахункових правил, які визначаються відповідними нормативними актами.

2. Особливості організації безготівкових розрахунків

Особливість 1

Усі безготівкові форми розрахунків здійснюються за допомогою та дотриманням таких основних **принципів**:

- збереження підприємствами грошових коштів в установах банків;
- самостійність вибору підприємством установи банку;
- самостійність вибору підприємством виду і форми розрахунків;
- самостійність розпорядження підприємства своїми коштами в межах чинного законодавства;
- максимальне наближення грошових розрахунків до моменту реалізації продукції;
- здійснення грошових розрахунків у межах коштів на рахунках підприємства.

Суб'єкти підприємницької діяльності використовують такі форми безготівкових розрахунків (залежно від форми розрахункового документа):

- платіжне доручення;
- платіжна вимога-доручення;
- платіжна вимога;
- розрахунковий чек;
- акредитив;
- векселі;
- інкасові доручення (розпорядження);
- пластикова картка.

Особливість 2

При організації безготівкових розрахунків дотримуються наступних **правил** документообігу, які прописані в Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті (далі Інструкція).

1. Бланки розрахункових документів (крім розрахункових чеків, що належать до документів суворого обліку або виготовляються і розповсюджуються централізовано) виготовляються на папері формату А4 або А5 будь-яким способом (друкарським, з використанням комп'ютерної техніки тощо) за умови обов'язкового забезпечення наявності та схематичного розташування всіх елементів (рамки, лінії, текстові елементи тощо, за винятком цифр у квадратних дужках, що позначають номери реквізитів) згідно із зразками, наведеними в додатках до Інструкції.

2. Усі текстові елементи бланків мають бути виконані українською мовою.

- 3.** Відповідальність за правильність заповнення реквізитів розрахункового документа несе особа, яка оформила цей документ і подала до обслуговуючого банку.
- 4.** Якщо розрахункові документи, у яких перевірено реквізити, заповнено з порушенням вимог [Інструкції](#), то банк, що здійснив перевірку, повертає їх без виконання.
- Зокрема банки повертають без виконання розрахункові документи, якщо:
- у розрахунковому документі не заповнено хоча б один із реквізитів, заповнення якого передбачено його формою, крім реквізиту «Дата валютування»;
 - немає супровідних документів, надання яких разом з розрахунковим документом передбачено цією Інструкцією, або закінчився строк дії цих супровідних документів;
 - платіжне доручення подано до банку з порушенням законодавства України, або не може бути виконано відповідно до законодавства України;
 - порушено інші вимоги (глави [5](#), [6](#) і [12](#) Інструкції).
- 5.** Розрахунковий документ (за винятком розрахункового чека) виписується в кількості примірників, потрібних для всіх учасників безготівкових розрахунків, з використанням електронно-обчислювальних і друкарських машин (далі — технічні засоби) за один раз. Дозволяється заповнення розрахункового документа власноручно.
- 6.**Примірник розрахункового документа (незалежно від способу його виготовлення), реєстр платіжних вимог, які залишаються в банку, мають містити відбиток печатки (якщо картка із зразками підписів та відбитка печатки містить відбиток печатки) і підписи відповідальних осіб.
- 7.**Під час підписування розрахункового документа не дозволяється використання [факсиміле](#), а також виправлення та заповнення розрахункового документа в кілька прийомів.
- 8.**Банк не має права робити виправлення в розрахунковому документі клієнта, за винятком випадків, обумовлених пунктом [2.26](#) глави 2 Інструкції та іншими нормативно-правовими актами Національного банку.
- 9.**Клієнт, виходячи з технічних можливостей своїх та обслуговуючого банку, може подавати до банку розрахункові документи як на паперових носіях, так і у вигляді електронних розрахункових документів, використовуючи системи дистанційного обслуговування. Спосіб подання клієнтом документів до банку передбачається в договорі банківського рахунку.
- 10.** Якщо закінчення строку для пред'явлення розрахункового документа в банк припадає на неробочий день, то останнім днем строку вважається робочий день, наступний за неробочим.
- 11.**Розрахункові документи приймаються банками без обмеження їх максимальної або мінімальної суми, крім випадків, передбачених чинним законодавством, у тому числі нормативно-правовими актами Національного банку.
- 12.**Порядок повернення банком своїм клієнтам оформлених ними

розрахункових документів та супровідних документів визначається в договорах банківського рахунку клієнтів. Банк, повертаючи розрахунковий документ у день його надходження, має зробити на його зворотному боці напис про причину повернення документа без виконання (з обов'язковим посиланням на статтю закону України, відповідно до якої розрахунковий документ не може бути виконано, або пункт нормативно-правового акта Національного банку, який порушено) та зазначити дату його повернення (це засвідчується підписами відповідального виконавця і працівника, на якого покладено функції контролера, та відбитком штампа банку).

13. Банк має право відмовитися від виконання платіжного доручення, якщо клієнт не надав документи і відомості, що потрібні для з'ясування суті діяльності, фінансового стану, або умисно подав неправдиві відомості про себе.

14. Банк має право відмовитися від виконання платіжного доручення, якщо операція, яку проводить клієнт, підлягає фінансовому моніторингу відповідно до Закону України [«Про запобігання та протидію легалізації \(відмиванню\) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму»](#)

15. Розрахункові документи, що надійшли до банку протягом [операційного часу](#), банк виконує в день їх надходження. Розрахункові документи, що надійшли після операційного часу, банк виконує наступного [операційного дня](#).

16. Банк виконує розрахункові документи **відповідно до черговості** їх надходження та **виключно в межах залишку коштів на рахунку** клієнта, якщо інше не встановлено договором між банком і клієнтом.

Якщо до банку надійшло одночасно кілька розрахункових документів, на підставі яких здійснюється списання коштів, то вони виконуються в такій черговості:

- **у першу чергу** списуються кошти на підставі рішення суду для задоволення вимог про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, а також вимог про стягнення аліментів;
- **у другу** — списуються кошти на підставі рішення суду для розрахунків щодо виплати вихідної допомоги та оплати праці особам, які працюють за трудовим договором (контрактом), а також виплати за авторським договором;
- **у третю** — списуються кошти на підставі інших рішень суду;
- **у четверту** — списуються кошти за розрахунковими документами, що передбачають платежі до бюджету;
- **у п'яту** — списуються кошти за іншими розрахунковими документами в порядку їх послідовного надходження.

17. Платник має право в будь-який час до списання платежу з рахунку відкликати з банку, що його обслуговує, платіжні доручення в порядку, визначеному внутрішніми правилами цього банку. Платіжні доручення відкликаються лише в повній сумі.

18. Кошти, що помилково зараховані на рахунок неналежного отримувача (не з вини банку), мають повертатися ним у строки, установлені законодавством

України, за порушення яких неналежний отримувач несе відповідальність згідно із законодавством України. У разі неповернення неналежним отримувачем за будь-яких причин коштів у зазначений строк повернення їх здійснюється в судовому порядку.

Банк, що обслуговує неналежного отримувача, не несе відповідальності за своєчасність подання ним розрахункового документа на повернення помилково зарахованих на його рахунок коштів.

Більш детально з правилами документообігу при організації безготівкових розрахунків Ви можете ознайомитись опрацювавши [главу 2](#) Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті.

Особливість 3.

Безготівкові розрахунки можуть здійснюватись за допомогою систем дистанційного обслуговування

Оперативне ведення клієнтом своїх рахунків у банку та обмін технологічною інформацією, визначеною в договорі між банком та клієнтом, клієнт може здійснювати за допомогою систем дистанційного обслуговування.

Дистанційне обслуговування рахунку клієнт може здійснювати за допомогою систем «клієнт — банк», «клієнт — Інтернет — банк», «телефонний банкінг» тощо.

Юридичною підставою для роботи клієнта за допомогою систем дистанційного обслуговування і оброблення банком дистанційних розпоряджень клієнта є договір банківського рахунку. У договорі обов'язково мають обумовлюватися права, обов'язки та відповідальність сторін, порядок вирішення спорів у разі їх виникнення тощо.

Під час здійснення розрахунків за допомогою систем «клієнт — банк», «клієнт — Інтернет — банк» тощо застосовуються [електронні розрахункові документи](#). Якщо це передбачено договором між банком та клієнтом, то використання клієнтом системи не виключає можливе оброблення банком документів клієнта на паперових носіях.

Реквізити електронного розрахункового документа, що використовуються в системах «клієнт — банк», «клієнт — Інтернет — банк», визначаються договором між банком та клієнтом, але обов'язково цей документ має містити такі з них:

- дату і номер;
- назву, код платника та номер його рахунку;
- код банку платника;
- назву, код одержувача та номер його рахунку;
- код банку одержувача;
- суму цифрами;
- призначення платежу;

[— електронний \(цифровий\) підпис;](#)

інші реквізити, які під час формування електронного розрахункового документа системою електронних платежів розміщуються в полі «Допоміжні

реквізити».

Відповідальні особи платника, які вповноважені розпоряджатися рахунком і на законних підставах володіють [особистим](#) ключем, від свого імені або за дорученням особи, яку представляють, накладають підписи під час створення електронного розрахункового документа.

3. Види банківських рахунків і порядок їх відкриття

З якою метою підприємства відкривають рахунки в банківських установах?

Суб'єкти підприємницької діяльності (юридичні та фізичні особи) для зберігання грошових коштів та організації безготівкових розрахунків відкриваються рахунки у банківських установах на власний вибір і за згодою цих банків.

Який документ регулює порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах суб'єктам господарської діяльності в Україні?

Основним документом який регулює порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах суб'єктам господарської діяльності в Україні є [ІНСТРУКЦІЯ про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затверджена постановою Національного банку України 12.11.2003 № 492.](#)

Інструкція регулює правовідносини, що виникають під час відкриття банками поточних і вкладних (депозитних) рахунків у національній та іноземних валютах підприємствам, їх відокремленим підрозділам та іншим клієнтам.

Скільки рахунків може відкрити підприємство?

Кожне підприємство може відкрити два і більше поточних рахунків у національній валюті та рахунки в іноземній валюті. Для формування статутного або складеного капіталу, пайового або неподільного фонду, підприємства можуть відкривати лише один поточний рахунок (у національній або іноземній валюті).

Умови відкриття рахунку та особливості його функціонування передбачаються в договорі, що укладається між банком і його клієнтом.

Які види рахунків може відкрити підприємство в банківських установах?

Підприємство може відкрити в банківській установі за договором банківського рахунку — поточні рахунки, за договором банківського вкладу — вкладні (депозитні) рахунки.

Поточний рахунок — рахунок, що відкривається на договірній основі для зберігання грошей і здійснення розрахунково-касових операцій за допомогою платіжних інструментів відповідно до умов договору та вимог законодавства України.

Вкладний (депозитний) рахунок — рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання грошей, що передаються клієнтом

в управління на встановлений строк або без зазначення такого строку під визначений процент (дохід) і підлягають поверненню клієнту відповідно до законодавства України та умов договору.

Банк надсилає повідомлення до відповідного органу державної податкової інспекції про відкриття або закриття поточного/вкладного (депозитного) рахунку підприємства .

Документи, подані підприємством для відкриття рахунків, мають бути чинними та містити достовірну інформацію на час їх подання до банку, з них банк формує справу з юридичного оформлення рахунку.

В чому суть ідентифікації підприємства при відкритті рахунка?

Підприємство яке відкриває рахунок обов'язково проходить процедуру ідентифікації банком. Банк з метою ідентифікації підприємств встановлює: повне найменування, місцезнаходження; відомості про органи управління та їх склад; дані, що ідентифікують осіб, які мають право розпоряджатися рахунками і майном; відомості про власників істотної участі в юридичній особі; відомості про контролерів юридичної особи; код згідно з Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України; реквізити банку, у якому відкрито рахунок, і номер банківського рахунку.

Які документи подаються в банківську установу для відкриття рахунку?

Для відкриття поточних рахунків (у національній або іноземній валюті) підприємства подають установі банку такі документи:

- [заяву про відкриття поточного рахунку](#). Заяву підписує керівник юридичної особи або інша уповноважена на це особа;
- копії належним чином зареєстрованого установчого документа (статут/засновницький договір/установчий акт/положення);
- копії виписки з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців, що містить відомості про юридичну особу;
- [картку із зразками підписів і відбитком печатки](#).

Орендне підприємство, яке не має в цьому банку рахунків, для відкриття поточного рахунку подає до банку крім вище вказаних документів копію договору оренди, засвідчену нотаріально.

Якщо підприємство вже має в цьому банку поточний рахунок, та ідентифіковане банком і має сформовану справу з юридичного оформлення рахунку, то відкриття нового поточного рахунку (зокрема, поточного рахунку за спеціальним режимом використання, поточного рахунку в іноземній валюті) здійснюється за умови подання підприємством заяви про відкриття поточного рахунку та засвідченої в установленому порядку картки із зразками підписів і відбитка печатки. Додатково до цих документів подається клопотання юридичної особи, якщо відкривається новий поточний рахунок відокремленого підрозділу.

З якою метою відкривається поточний рахунок в іноземній валюті?

Поточний рахунок в іноземній валюті відкривається суб'єкту господарювання для зберігання грошей і проведення розрахунків у межах законодавства України в безготівковій та готівковій іноземній валюті, для здійснення

поточних операцій, визначених законодавством України, для здійснення інвестицій за кордон, розрахунків за купівлю-продаж облігацій зовнішньої державної позики України, для зарахування, використання і погашення кредитів (позик, фінансової допомоги) в іноземній валюті, для надходження іноземних інвестицій в Україну відповідно до законодавства України, а також для проведення операцій, передбачених генеральною ліцензією Національного банку на здійснення валютних операцій.

Чи має право підприємство здійснювати операції за поточним рахунком з використанням електронного платіжного засобу?

Підприємство — власник поточного рахунку має право здійснювати операції за цим рахунком з використанням електронного платіжного засобу після укладення договору, на підставі якого надається і використовується електронний платіжний засіб.

Кошти з поточного рахунку не можуть бути використані за допомогою електронного платіжного засобу для одержання заробітної плати, інших виплат соціального характеру, розрахунків за зовнішньоторговельними договорами (контрактами), здійснення іноземних інвестицій в Україну та інвестицій резидентів за її межі.

Кошти з поточного рахунку в іноземній валюті можуть бути використані підприємством за допомогою електронного платіжного засобу виключно для:

- одержання готівки за межами України для оплати витрат на відрядження;
- здійснення розрахунків у безготівковій формі за межами України, які пов'язані з витратами на відрядження та витратами представницького характеру та ін.

Який порядок закриття рахунків?

Поточні рахунки підприємства закриваються:

— на підставі заяви. Заява про закриття поточного рахунку юридичної особи підписується керівником юридичної особи або іншою уповноваженою на це особою і засвідчується відбитком печатки юридичної особи.

Заява про закриття поточного рахунку може подаватися банку в електронній формі засобами програмно-технічного комплексу «клієнт-банк», «клієнт-Інтернет-банк» тощо, якщо це передбачено договором банківського рахунку. У цьому випадку заява про закриття поточного рахунку має містити [електронний цифровий підпис](#).

Банк за наявності коштів на поточному рахунку, який закривається на підставі заяви клієнта, здійснює завершальні операції за рахунком [з виконання платіжних вимог на примусове списання (стягнення) коштів, виплати коштів готівкою, перерахування залишку коштів згідно з дорученням клієнта тощо].

— на підставі рішення відповідного органу, на який згідно із законом покладено функції щодо припинення юридичної особи (за заявою ліквідатора, голови або члена ліквідаційної комісії, управителя майна тощо);

— на інших підставах, передбачених законодавством України або договором між банком і підприємством.

Банк може відмовитися від договору банківського рахунку та закрити

поточний рахунок підприємства, якщо операції за цим рахунком не здійснюються протягом трьох років підряд і на цьому рахунку немає залишку коштів.

Банк не може закрити поточний рахунок підприємства, якщо за рахунком здійснювалися розрахунки за зовнішньоекономічним договором, зобов'язання за яким не виконані в повному обсязі. Банк, який здійснює контроль за своєчасністю розрахунків за зовнішньоекономічними операціями підприємства, закриває рахунок лише після зняття зовнішньоекономічних операцій з контролю.

У разі припинення юридичної особи (унаслідок злиття, приєднання, поділу, перетворення), зміни її найменування поточний рахунок закривається. Для відкриття нового поточного рахунку подається новий пакет документів.

Датою закриття поточного рахунку вважається наступний після проведення останньої операції за цим рахунком день. Якщо на поточному рахунку власника немає залишку коштів, а заява подана в операційний час банку, то датою закриття поточного рахунку є день отримання банком цієї заяви.

У заяві про закриття поточного рахунку (паперовій копії заяви в електронній формі) головний бухгалтер банку або інша уповноважена особа банку зазначає дату та час отримання заяви, дату закриття рахунку та засвідчує це своїм підписом. Заява про закриття поточного рахунку зберігається в справі з юридичного оформлення рахунку.

У день закриття поточного рахунку банк видає підприємству довідку про закриття рахунку.

4. Розрахунки платіжними дорученнями

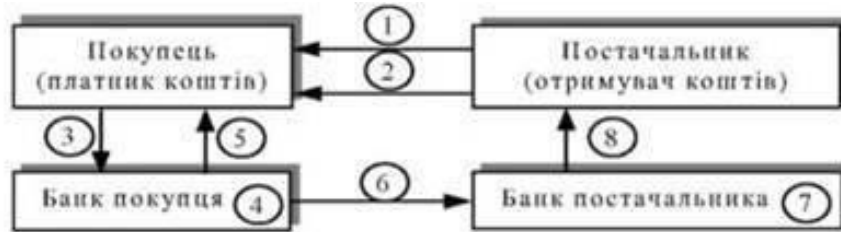
Платіжне доручення — розрахунковий документ, що містить письмове доручення [платника](#) обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку зазначеної суми коштів та її перерахування на рахунок [отримувача](#).

[1] ПЛАТІЖНЕ ДОРУЧЕННЯ N [3]		[2] 0410001
від "___" ___ 200__ р.		Отримано банком
[4]		"___" ___ [50] 200__ р.
Платник [9]	[5]	
Код [8]		
Банк платника [11]	Код банку [12]	ДЕБЕТ <u>рах. N</u> [10]
у м.		СУМА [7]
Отримувач [15]		
Код [16]		
Банк отримувача [13]	Код банку [14]	КРЕДИТ <u>рах. N</u> [17]
у м.		
Сума словами [6]		
Призначення платежу [19]	[18]	
М.П. [40]	Підписи _____ [41]	Проведено банком "___" ___ [51] 200__ р. Підпис банку

Платіжні доручення застосовуються в розрахунках за товарними та нетоварними операціями (платежі до бюджету, цільових державних фондів,

платежі кредитним установам, за банківськими позичками та інші платежі).

Механізм здійснення розрахунків платіжними дорученнями

- 1 — постачальник відвантажує продукцію (виконує роботи, послуги);
 - 2 — постачальник виставляє рахунок-фактуру за продукцію, роботи, послуги;
 - 3 — покупець подає до банку, що його обслуговує, платіжне доручення;
 - 4 — банк покупця списує з його рахунка кошти;
 - 5 — банк покупця повідомляє покупця — власника рахунка про списання коштів;
 - 6 — банк покупця передає електронним зв'язком або надсилає платіжне доручення на відповідну суму до банку постачальника;
 - 7 — банк постачальника (отримувача коштів) зараховує кошти на рахунок постачальника;
 - 8 — банк постачальника повідомляє постачальника про надходження коштів на розрахунковий рахунок випискою з розрахункового рахунка.
- Платіжне доручення подається до банку, що обслуговує платника, **у кількості примірників**, потрібних для всіх учасників безготівкових розрахунків. Платник має право зазначати в платіжному дорученні дату валютування, яка не може бути пізніше 10 календарних днів після складання платіжного доручення. Банк платника не приймає платіжного доручення, якщо дата валютування визначена пізніше 10 календарних днів після складання платіжного доручення.

Банк отримувача до настання дати валютування, що зазначена в електронному розрахунковому документі, зараховує переказані кошти на відповідний рахунок і не пізніше наступного робочого дня згідно з порядком, передбаченим у договорі, повідомляє отримувача про надходження на його адресу коштів та дату їх валютування. *Банк, що обслуговує отримувача*, зобов'язаний зарахувати кошти на рахунок отримувача на початок операційного дня, який визначений датою валютування. Якщо дата валютування припадає на неробочий день, то банк отримувача зараховує кошти на його рахунок на початок першого робочого дня, наступного за днем, який визначений датою валютування.

Платник до настання дати валютування може відкликати кошти, які до зарахування на рахунок отримувача обліковуються в банку, що обслуговує отримувача. Лист про відкликання коштів платник подає до свого банку, який того самого дня надає банку отримувача вказівку про повернення коштів. Банк отримувача, одержавши цю вказівку, цього самого операційного дня перераховує кошти з відповідного рахунку на той самий рахунок у банку

платника, з якого вони надійшли, якщо на час надходження вказівки кошти не зараховані на рахунок отримувача, та повідомляє отримувача про відкликання коштів платником.

Банк платника приймає платіжне доручення до виконання протягом 30 календарних днів з дати його виписки. День оформлення платіжного доручення не враховується.

Платіжне доручення від платника банк приймає до виконання за умови, що його сума не перевищує суму, яка є на рахунку платника. Договором між банком та платником може бути передбачено інший порядок приймання та виконання платіжних доручень.

Банк приймає від платника платіжні доручення або інші розрахункові документи на перерахування заробітної плати на рахунки працівників підприємств, що відкриті в банках, або [грошовий чек](#) на отримання заробітної плати в порядку, який визначений [Пенсійним фондом України](#), погоджений із Національним банком і центральним органом виконавчої влади у сфері праці та соціальної політики.

Платник, який перебуває на казначейському обслуговуванні, подає до банку, у якому відкрито рахунок для обліку коштів, що перераховуються [Державною казначейською службою](#) України для здійснення цільових виплат готівкою, лише грошовий чек на отримання заробітної плати.

Якщо фізична особа не має рахунку в банку або розрахунки безпосередньо з фізичною особою чи підприємством через банк неможливі, то платник також може здійснювати розрахунки з ними **через підприємство поштового зв'язку** шляхом перерахування відповідної суми на рахунок з переказних операцій підприємства зв'язку.

Через підприємства поштового зв'язку здійснюються перекази:

— на ім'я окремих фізичних осіб — коштів, що належать їм особисто (пенсії, аліменти, заробітна плата, витрати на відрядження, авторський гонорар тощо);

— підприємствам — коштів на виплату заробітної плати, для організованого набору працівників, заготівлі сільськогосподарської продукції тощо в тих населених пунктах, у яких немає банків.

Для перерахування коштів підприємству зв'язку платник подає до обслуговуючого банку платіжне доручення, у якому зазначає реквізити підприємства поштового зв'язку, з рахунку якого сплачуватимуться перекази їх отримувачам, та номери списків отримувачів коштів.

Взаємовідносини між підприємствами зв'язку, платниками та отримувачами, що стосуються здійснення підприємствами зв'язку переказу коштів, регулюються відповідними нормативно-правовими актами Українського державного підприємства поштового зв'язку «Укрпошта».

5. Розрахунки платіжними вимогами — дорученнями

Платіжна вимога-доручення — розрахунковий документ, який **складається з двох частин**: верхньої — вимоги отримувача безпосередньо до платника про сплату визначеної суми коштів; нижньої — доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку визначеної ним суми коштів та перерахування її на рахунок отримувача.

(1)	ПЛАТІЖНА ВИМОГА-ДОРУЧЕННЯ N (3)		(2)	0410002
від " " (4) 20 р.			Одержано банком	
Платник (9)		" " (50) 200 р.		
Код	(8)			
Банк-платівець (11)		Код банку (12)	ДЕБЕТ рах. N (10)	СУМА (7)
ум.				
Отримувач (15)			КРЕДИТ рах. N (17)	
Код	(16)			
Банк отримувача (13)		Код банку (14)		
ум.				
Присвоєно запису платежу (19)				(18)
М.П. Підписи одержувача (44) _____				
(43)			ДЕБЕТ рах. N (10)	СУМА ДО ОПЛАТИ (7)
Сума до оплати словами (6)				
			КРЕДИТ рах. N (17)	
(41)			Проведено банком " " (51) 200 р.	
М.П. Підпис (40) _____			Підпис банку	

Платіжна вимога-доручення заповнюється згідно з [вказівками](#) щодо заповнення реквізитів розрахункових документів на паперових носіях і передається безпосередньо платнику не менше ніж у двох примірниках. Доставку вимог-доручень до платника може здійснювати банк отримувача через банк платника на договірних умовах. У разі згоди оплатити вимогу-доручення платник заповнює її нижню частину (від руки чи із застосуванням технічних засобів — незалежно від того, як заповнено верхню частину цього розрахункового документа) і подає до банку, що його обслуговує.

Сума, яку платник погоджується сплатити отримувачу та зазначає в нижній частині вимоги-доручення, не може перевищувати суму, яку вимагає до сплати отримувач і яка зазначена у верхній частині вимоги-доручення. Платіжна вимога-доручення повертається без виконання, якщо сума, що зазначена платником, перевищує суму, що є на його рахунку.

Механізм розрахунків платіжною вимогою-дорученням (схема):

1 — постачальник відвантажує продукцію покупцеві;

2-разом з документами на відвантажену продукцію постачальник передає платіжну вимогу-доручення на оплату;

3 — покупець передає платіжну вимогу-доручення в банк, який його обслуговує, для переказу коштів;

4 — банк покупця (платника коштів) списує з рахунка покупця кошти;

5 — банк покупця сповіщає випискою покупця — власника рахунка про списання коштів з його розрахункового рахунка;

6 — банк покупця направляє в банк постачальника платіжну вимогу-доручення;

7 — банк постачальника зараховує кошти на рахунок постачальника (отримувача коштів);

8 — банк постачальника сповіщає постачальника (власника рахунка) про надходження коштів на рахунок (випискою з розрахункового рахунка).

Банк платника приймає вимогу-доручення від платника протягом **20 календарних днів** з дати оформлення її отримувачем.

Розрахунки платіжними вимогами-дорученнями можуть бути з [акцептом](#) або без акцепту. **Платники мають право повністю відмовитися від акцепту** платіжної вимоги-доручення, коли товари (послуги) не було замовлено; коли товари відвантажено не на погоджену адресу; коли їх доставлено з порушенням строку; коли вони недоброякісні, некомплектні; коли не погоджено ціну товару. **Часткова відмова** від акцепту платіжної вимоги-доручення можлива тоді, коли поряд із замовленими відвантажено і якісь додаткові товари; коли документально встановлено наявність недоброякісної або неукomплектованої частини товарів; у разі завищення цін, арифметичних помилок у товарно-транспортних документах тощо.

Основою відмови від акцепту може бути також порушення умов контрактів (угод). Про відмову від акцепту платник зобов'язаний у встановлений строк повідомити банк і постачальника, зазначивши причини відмови. Відмова від акцепту не приймається банком, якщо її недостатньо мотивовано або мотиви суперечать законодавству чи інструкціям банку.

Причини неоплати платником вимоги-доручення з'ясовуються безпосередньо між платником та отримувачем коштів без втручання банку.

Позитивним моментом розрахунків з використанням платіжної вимоги-доручення є те, що: вона більше відповідає фінансовим та

господарським інтересам постачальників і покупців; зміцнює договірні відносини в господарстві; прискорює оформлення розрахункових документів; платіж здійснюється за згодою платника після попередньої перевірки розрахункових і товарно-транспортних документів постачальника.

Недоліком розрахунків із застосуванням платіжних вимог-доручень є неможливість гарантії платежу. Несвоєчасна оплата рахунків платниками, відмова від акцепту сповільнює рух грошових коштів.

6. Розрахунки із застосуванням розрахункових чеків

Розрахункові чеки (далі чеки) використовуються в безготівкових розрахунках підприємств з метою скорочення розрахунків готівкою за отримані товари (виконані роботи, надані послуги).

Розрахункові чеки використовуються лише для безготівкових перерахувань з рахунку чекодавця на рахунок отримувача коштів і не підлягають сплаті готівкою. Чеки та чекові книжки є бланками суворого обліку.

Чеки виготовляються на замовлення банку Банкотно-монетним двором Національного банку чи іншим спеціалізованим підприємством на спеціальному папері з дотриманням усіх обов'язкових вимог. Чеки брошуруються в розрахункові чекові книжки (далі — чекові книжки) по 10, 20, 25 аркушів.

КОРІНЕЦЬ РОЗРАХУНКОВОГО ЧЕКА		(9) _____ (чекодавець)		(11) _____ (12) _____ (жальо банку-емітента, код банку N _____)	
Серія _____ N _____ "____" _____ 20__ р. (дата видачі)	РОЗРАХУНКОВИЙ ЧЕК (1)		Серія _____ N _____ (3)	Д-т. рах. N _____ (10)	
(кому)	Ідентифікаційний код _____ (5)	на _____ (7) _____ (сума цифрами)	К-т. рах. N _____ "____" _____ 200__ р. Підпис банку		
(платити за що)	Коду _____ (16) _____ (15) (сума цифрами)		Степень за цей чек _____		
(ПН і дата документа)	Сума словами _____ (6) (за що, номер та дата документа)		Місце складання чека _____		
Зависає платіж _____	Дата "____" _____ 20__ р. _____ (4)		Підпис чекодавця _____ (41)		МП _____ (42)
Списано за цим чеком _____	Серійний N _____		X		Розуміє N _____
Зависає платіж до наступного чека _____	X		Сума _____		X
Сума словами _____	X		N МФО банку _____		X
	X		Текст _____		

(зворотний бік розрахункового чека)

Місце складання чека	Підпис чекодавця	Місце для штампа
Постачальник		Постачальник
ВІДМІТКИ БАНКУ про призначення платіжника		Відділ, який видає чеки про термін платіжності, використовується
Підпис банку		Головний бухгалтер Чекодавець

Для отримання розрахункової чекової книжки підприємство подає до банку-емітента заяву в одному примірнику, підписану особами, яким надане право підпису документів для здійснення розрахунково-грошових операцій, та засвідчену відбитком печатки.

Додаток 14
до Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті

(назва банку-емітента) ЗАЯВА від " " 200_р. Назва підприємства _____ Прохання надати з нашого рахунку _____ розрахункових чекових книжок _____ (номер) _____ шт. по _____ сторінок _____ (кількість словами) _____ (кількість префіксів) _____ з депонуванням ліміту з рахунку _____ для розрахунку _____ (номер рахунку) _____ (для яких розрахунки або назва постачальника) Ліміт установлений у сумі _____ (словами) Розрахункові чекові книжки зобов'язуються зберігатися в спеціальній, яка замкнута на ключі і безпечно щодо збереження коштів та кредитів. Розрахункові чекові книжки довіряємо оформити нашому підприємству _____ (прізвище та ініціали) підпис якого _____ засвідчуємо: _____ (підпис) М. П. _____ Підпис клієнта _____ Касі: зазначену в заяві кількість розрахункових чекових книжок надати. Керівник установи банку _____ Головний бухгалтер _____ Розрахункові чекові книжки з бланками за номерами _____ (з - до) Вдає касир _____ Отримує _____ З порядком заповнення та використання розрахункової чекової книжки ознайомлений. Підпис клієнта _____	ТАЛОН У КАСУ Розрахунок " " 200_р. Розрахунок _____ (номер) Для оформлення отримано розрахункових чекових книжок _____ шт.: (кількість словами) _____ з _____ (номер) до _____ (номер) Бухгалтер (відповідальний виконавець) _____ Розрахункові чекові книжки з перерахованою кількістю чеків від бухгалтера прийняв _____ Касир _____
---	---

У заяві та талоні до неї чекодавець ставить номер рахунку, з якого здійснюватиметься оплата розрахункових чеків. Заява приймається банком протягом 30 календарних днів з дати її складання.

У разі потреби дозволяється одночасне надання підприємству за однією заявою кількох розрахункових чекових книжок із зазначенням загальної суми ліміту за рахунок заброньованих чекодавцем коштів.

На зворотному боці заяви чекодавець самостійно зазначає суму ліміту за кожною книжкою. Заповнена клієнтом заява подається до банку-емітента.

Строк дії чекової книжки — один рік. День оформлення чекової книжки або чека не враховується. Чеки, виписані після зазначеного строку, вважаються недійсними і до оплати не приймаються. Строк дії невикористаної чекової книжки може продовжуватися за погодженням з банком-емітентом. Чекова книжка може видаватися для розрахунків з будь-яким конкретним постачальником або з різними постачальниками.

Для гарантованої оплати чеків чекодавець бронює кошти на окремому аналітичному рахунку «Розрахунки чеками» відповідних балансових рахунків (далі — аналітичний рахунок «Розрахунки чеками») у банку-емітенті. Для цього разом із заявою про видачу чекової книжки чекодавець подає до банку-емітента платіжне доручення для перерахування коштів на аналітичний рахунок «Розрахунки чеками».

Розрахункові чеки заповнюються від руки чорнилом, кульковою ручкою або з використанням технічних засобів. Підписуються розрахункові чеки чорнилом або кульковою ручкою. Розрахункові чеки підписує власник розрахункової чекової книжки або за його дорученням уповноважена особа, яка має право підпису. Не дозволяється використання замість підпису [факсиміле](#). Розрахункові чеки скріплюються відбитком печатки чекодавця. Будь-які виправлення в розрахунковому чеку не дозволяються.

Розрахунок чеком здійснюється за такою [схемою](#):

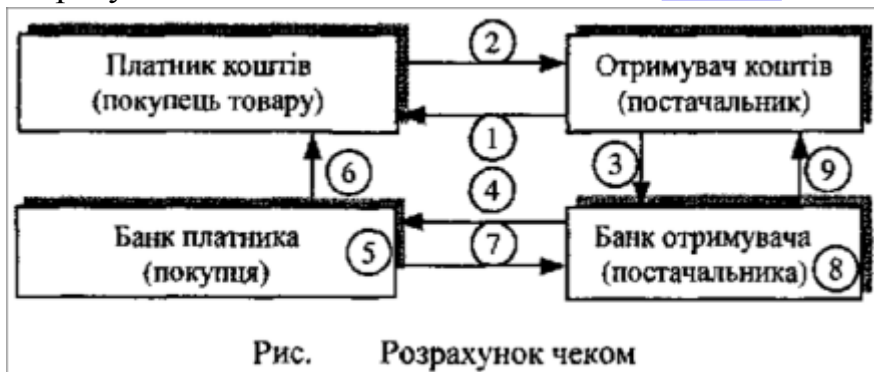

Рис. Розрахунок чеком

- 1-постачальник передає товар покупцеві;
- 2-покупець передає чек постачальнику;
- 3-постачальник передає чек у свій банк;
- 4-банк постачальника направляє чек для оплати в банк покупця;
- 5-банк платника списує кошти з рахунка покупця товару;
- 6-банк платника повідомляє платника про списання коштів;
- 7-банк платника переказує банку постачальника відповідні кошти;
- 8-банк постачальника зараховує кошти на рахунок постачальника;
- 9-банк постачальника повідомляє постачальника про зарахування коштів на його рахунок.

Власнику **забороняється** передавати розрахункову чекову книжку будь-якій іншій юридичній або фізичній особі, а також підписувати незаповнені бланки розрахункових чеків та засвідчувати їх відбитком печатки. Одночасно з виписуванням розрахункового чека на його корінці зазначаються назва отримувача коштів, номери документів, що оплачуються, сума і залишок ліміту (крім випадків, якщо за діючими правилами розрахунків розрахунковими чеками ці реквізити заповнюються касиром транспортної організації або підприємством зв'язку).

Головні бухгалтери підприємств, які ведуть розрахунки розрахунковими чеками, зобов'язані періодично перевіряти:

- а) правильність використання розрахункових чеків особою, яка уповноважена

їх підписувати;

б) правильність виведення залишків ліміту на корінцях розрахункових чеків, а на зворотному боці останнього перевіреного корінця розрахункового чека має робитися відмітка за підписом головного бухгалтера (заступника головного бухгалтера) чекодавця;

в) відповідність суми на корінцях розрахункових чеків записам у виписках з особового рахунку в банку.

Чек із чекової книжки пред'являється до оплати в банк чекодержателя протягом 10 календарних днів (день виписки чека не враховується).

Чек приймається чекодержателем до оплати безпосередньо від чекодавця, на ім'я якого оформлені документи, що підтверджують отримання ним товарів (виконання робіт, надання послуг).

Забороняється передавання чека/чекової книжки /його власником будь-якій іншій юридичній особі, а також підписання незаповнених бланків чека і проставлення на них відбитка печатки юридичними особами.

Видача чеків на пред'явника не проводиться.

Підприємствам не дозволяється здійснювати обмін чека на готівку та отримувати готівкою здачу із суми чека.

Повертаючи чекову книжку з невикористаними чеками, її власник одночасно подає до банку-емітента платіжне доручення на перерахування коштів, що заброньовані на аналітичному рахунку «Розрахунки чеками», на свій поточний рахунок.

Чекодавець виписує чек із чекової книжки під час здійснення платежу і видає за отримані ним товари (виконані роботи, надані послуги).

Приймаючи чек до оплати за товари (виконані роботи, надані послуги), чекодержатель перевіряє:

1. відповідність його встановленому зразку;
2. правильність заповнення;
3. відсутність виправлень;
4. відповідність суми корінця чека сумі, зазначеній на самому чеку;
5. строк дії;
6. достатність залишку ліміту за чековою книжкою для оплати чека;
7. наявність на ньому чіткого відбитка штампа або печатки банку та даних чекодавця (даних документа, що засвідчує цю особу).

Після цього чекодержатель установлює особу пред'явника чека за документом, що її посвідчує.

Після зазначеної перевірки чекодержатель відриває (відрізає) чек від корінця, ставить на його зворотному боці та корінці календарний штампель і підписує цей чек, а також робить відмітку у відомості про прийнятті до оплати розрахункові чек.

Якщо на корінці чека, який був сплачений раніше, є напис «Зіпсований», а зіпсованого чека немає, то оплата за товари (виконані роботи, надані послуги)

не проводиться і чекодавцю рекомендується звернутися до банку-емітента для підтвердження залишку на рахунку за чековою книжкою.

Чекодержатель здає в банк чеки разом з трьома примірниками [реєстру розрахункових чеків](#) — якщо рахунки чекодавця і чекодержателя відкриті в одному банку, і в чотирьох примірниках — якщо рахунки чекодавця і чекодержателя відкриті в різних банках.

Реєстри розрахункових чеків (далі — реєстр чеків) складаються в розрізі банків-емітентів згідно з [вимогами](#) щодо заповнення реквізитів.

Банк чекодержателя зобов'язаний перевірити заповнення реквізитів реєстру чеків згідно з вимогами та своєчасність пред'явлення їх до оплати. Суми чеків, що оформлені з порушенням вимог викреслюються з реєстру чеків з виправленням його загального підсумку, і такі чеки повертаються чекодержателю під підпис на першому примірнику цього реєстру.

Якщо чекодавець і чекодержатель обслуговуються в одному банку, то після перевірки правильності заповнення реквізитів чеків і реєстру чеків банк на підставі першого примірника реєстру чеків списує кошти з відповідного рахунку чекодавця та зараховує їх на рахунок чекодержателя.

У разі здійснення клієнтами різних банків розрахунків чеками банк чекодержателя приймає чеки з реєстром чеків і разом з другим та третім примірниками цього реєстру [інкасує](#) їх до банку-емітента. У цьому разі кошти на рахунок чекодержателя зараховуються банком, що його обслуговує, лише після отримання їх від банку-емітента. Прийняті на інкасо чеки обліковуються за відповідним позабалансовим рахунком групи «Документи та цінності, що прийняті і відіслані на інкасо».

Умови інкасування чеків мають зазначатися в договорі банківського рахунку клієнта. Останній примірник реєстру чеків повертається чекодержателю з відміткою про оплату, якщо клієнти обслуговуються в одному банку, або з відміткою про дату прийняття його на інкасо, якщо клієнти обслуговуються в різних банках.

Банк-емітент може відмовитися від оплати чека, якщо: чек або реєстр чеків заповнено з порушенням [вимог](#) або є виправлення, замість підпису стоїть факсиміле; чек виписаний чекодавцем на суму, більшу, ніж заброньована на аналітичному рахунку «Розрахунки чеками».

У разі відмови за цих причин оплатити чек банк-емітент викреслює його з реєстру чеків, виправляє загальний підсумок і не пізніше наступного робочого дня надсилає цей чек до банку чекодержателя. Одночасно банк-емітент повідомляє електронною поштою банк чекодержателя про причини неоплати чека.

Банк чекодержателя, отримавши чек і повідомлення про причини його неоплати, списує суму реєстру чеків з відповідного позабалансового рахунку групи «Документи та цінності, що прийняті і відіслані на інкасо» та повертає чек чекодержателю із зазначенням причин його неоплати.

Під час зарахування за призначенням банком чекодержателя коштів, що

надходять за оплаченим чеком, сума цього чека списується з відповідного позабалансового рахунку групи Документи та цінності, що прийняті і відіслані на інкасо». У разі ненадходження коштів банк чекодержателя після закінчення 10 календарних днів від дати інкасування чека здійснює запит електронною поштою до банку-емітента щодо причин неоплати цього чека.

Банк-емітент, отримавши запит, не пізніше наступного робочого дня має дати відповідь банку чекодержателя, який повідомляє про це чекодержателя.

У разі неотримання відповіді банк чекодержателя повідомляє про це чекодержателя і після закінчення 20 календарних днів від дати інкасування чека списує його суму з відповідного позабалансового рахунку групи «Документи та цінності, що прийняті і відіслані на інкасо» як таку, що нереально отримати.

Невикористані чеки після закінчення строку дії чекової книжки або використання ліміту підлягають поверненню до банку-емітента, який їх погашає. За бажанням клієнта банк може продовжити строк дії чекової книжки або клієнт може поповнити її ліміт у разі його використання.

Для поповнення ліміту чекодавець подає до банку платіжне доручення разом з відповідною чековою книжкою. У реквізиті платіжного доручення «Призначення платежу» робиться напис «Поповнення ліміту за чековою книжкою, номери невикористаних чеків з N ____ до N ____».

У разі припинення клієнтом подальших розрахунків чеками до закінчення строку дії чекової книжки та наявності за нею невикористаного ліміту чекодавець подає чекову книжку до банку разом з платіжним дорученням для зарахування невикористаного залишку ліміту на той рахунок, з якого бронювалися кошти.

Якщо після повного використання чеків із чекової книжки її ліміт буде невикористаним, то чекодавцю може надаватися нова чекова книжка на суму невикористаного ліміту. Строк дії нової чекової книжки встановлюється з дня її видачі.

Чекодавець подає до банку-емітента заяву про отримання нової чекової книжки разом з використаною чековою книжкою та корінцями використаних чеків.

У разі втрати чекової книжки (чека) чекодавець має подати до банку-емітента [заяву](#) (додаток 20) із зазначенням номерів невикористаних чеків. Відповідальний виконавець банку-емітента робить у [реєстраційній картці](#) у графі «Примітка» відмітку про номери загублених чеків.

Чекодавець, якому видана чекова книжка (чек), відповідає за неправильне використання чеків, за збитки в разі передавання чекової книжки або окремих чеків іншій особі, втрати або крадіжки, а також через зловживання осіб, уповноважених на підписання чеків.

У разі порушення клієнтом порядку розрахунків чеками банк може позбавити його права користуватися цим платіжним інструментом, якщо це передбачено

умовами договору банківського рахунку.

Переваги: — відносна швидкість розрахунків і надходження коштів на рахунок постачальника, що сприяє зменшенню дебіторської заборгованості.

Недоліки:

-недостатня гарантія платежу, оскільки на рахунку чекодавця може не бути потрібних коштів;

— неможливість розрахунків чеками на велику суму;

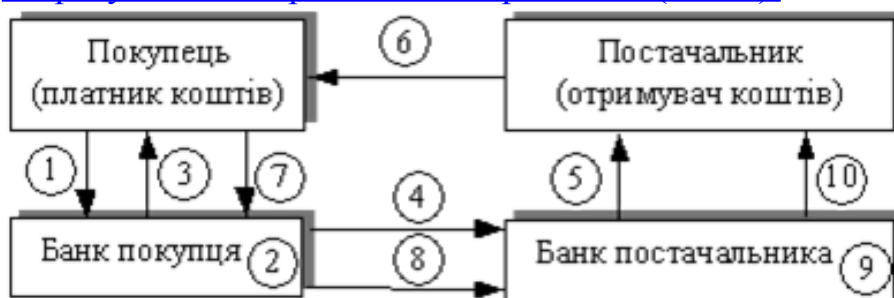
— складність оформлення чека.

7. Розрахунки за акредитивами

Акредитив — договір, що містить зобов'язання банку-емітента, за яким цей банк за дорученням клієнта (заявника акредитива) або від свого імені проти документів, які відповідають умовам акредитива, зобов'язаний виконати платіж на користь [бенефіціара](#) або доручає іншому ([виконуючому](#)) банку здійснити цей платіж.

Умови та порядок проведення розрахунків за акредитивами передбачаються в договорі між бенефіціаром і [заявником акредитива](#) і не повинні суперечити законодавству України, у тому числі нормативно-правовим актам Національного банку.

[Розрахунок з використанням акредитива \(схема\).](#)

1 — покупець доручає банку, що його обслуговує, відкрити акредитив;

2 — банк покупця відкриває акредитив;

3-банк покупця сповіщає покупця про відкриття акредитива;

4-банк покупця повідомляє банк постачальника про відкриття акредитива постачальнику на конкретну суму;

5-банк постачальника сповіщає постачальника про відкриття акредитива;

6 — відвантаження товару;

7-покупець повідомляє банк про виконання умови акредитива, тобто дає наказ на розкриття акредитива;

8 -банк покупця переказує банку постачальника суму коштів з акредитива;

9-банк постачальника зараховує кошти на рахунок постачальника;

10 — банк постачальника повідомляє про це свого клієнта.

Банк-емітент може відкривати такі **види акредитивів**:

покритий — акредитив, для здійснення платежів за яким завчасно бронюються кошти платника в повній сумі на окремому рахунку в

банку-емітенті або у виконуючому банку. Кошти заявника акредитива бронюються на аналітичному рахунку «Розрахунки за акредитивами» відповідних балансових рахунків;

непокритий — акредитив, оплата за яким (якщо тимчасово немає коштів на рахунку платника) гарантується банком-емітентом за рахунок банківського кредиту.

Акредитив може бути відкличним або безвідкличним. Це зазначається на кожному акредитиві. Якщо немає такої позначки, то акредитив є безвідкличним.

Відкличний акредитив може бути змінений або анульований банком-емітентом у будь-який час без попереднього повідомлення бенефіціара (наприклад, у разі недотримання умов, передбачених договором, дострокової відмови банком-емітентом від гарантування платежів за акредитивом).

Усі розпорядження про зміни умов відкличного акредитива або його анулювання заявник може надати бенефіціару лише через банк-емітент, який повідомляє виконуючий банк, а останній — бенефіціара.

Виконуючий банк не має права приймати розпорядження безпосередньо від заявника акредитива (за винятком, якщо банк-емітент є виконуючим банком).

Безвідкличний акредитив — це акредитив, який може бути анульований або умови якого можуть бути змінені лише за згодою на це бенефіціара, на користь якого він був відкритий.

Умови акредитива є чинними для бенефіціара, поки він не повідомить про згоду на внесення змін до нього того банку, який авізував ці зміни. Бенефіціар має письмово повідомити про погодження або відмову щодо внесення змін.

Прийняття часткових змін не дозволяється.

Акредитив може бути авізований бенефіціару через інший ([авізуючий](#)) банк.

Авізуючий банк, якщо він не визначений виконуючим банком, не несе зобов'язань щодо сплати за акредитивом.

Відкриваємо акредитив. Для відкриття акредитива клієнт подає до банку-емітента [заяву про відкриття акредитива](#) не менше ніж у трьох примірниках, заповнену згідно з [вимогами](#), та в разі відкриття покритого акредитива — відповідні платіжні доручення.

(1) ЗАЯВА НА АКРЕДИТИВ				(2) 0401003	
кід " " (4) 20 р.				Одержано банком " " (50) 20 р.	
Заявник акредитива (9)			Бенефіціар (15)		
Код (6)	Рисунк N (10)	Код (16)	Рисунк N (17)		
Банк-емітент (11)			Банк бенефіціара (13)		
ум.	Код банку N (12)	ум.	Код банку N (14)		
Відкриття акредитива			Строк дії акредитива		
(код акредитива)			до " " 20 р.		
Сума (6), (7)			Акредитив у валюті (національній) банку емітента:		
(цифрами і літерами)			а) за рахунок коштів готівки, депозитів у національній валюті;		
Умови акредитива до національного банку направити:			б) внаслідок документів до банку-емітента;		
а) специфікація;			в) через кореспондентський рахунок банку-емітента.		
б) коротке повідомлення:			(Займе записати).		
- електронною поштою;					
- телеграфом;					
(іншими засобами зв'язку, зазначити, який саме, займе записати)			з записом (конт), без запису		
Договір N " " 20 р.			Платіж (чи платіж) здійснює проти:		
Наша товари, виконані роботи, надані послуги.					
(кількість, ціна, сума)			(перелік документів, які додаються до реєстру документів за акредитивом)		
Додаткові умови:					
(40) М.П.		(41) Підпис	Проведено банком " " (51) 200 р.		
			Підпис банку		

Реквізити, що передбачені формою заяви, є обов'язковими (крім реквізиту «Додаткові умови»), і якщо немає одного з них, то акредитив не відкривається і заява повертається заявнику без виконання. Якщо перелік документів не вміщується на бланку заяви, то заявник акредитива подає його окремим додатком, кількість примірників якого має відповідати кількості примірників заяви.

Акредитив є відкритим після того, як здійснено відповідні бухгалтерські записи за рахунками та надіслано повідомлення бенефіціару про відкриття та умови акредитива.

Банк-емітент інформує виконуючий (авізуючий) банк про відкриття акредитива шляхом надсилання йому електронною поштою (електронне повідомлення) або іншими засобами зв'язку, що передбачені договорами між банками, заяви або повідомлення.

Виконуючий (авізуючий) банк про відкриття та умови акредитива повідомляє бенефіціара (авізує акредитив) **протягом 10 робочих днів** з дня отримання повідомлення від банку-емітента (авізуючого банку).

Отримавши повідомлення про відкриття акредитиву на свою адресу бенефіціар відвантажує продукцію (виконує роботи, надає послуги). Після відвантаження продукції (виконання робіт, надання послуг) бенефіціар подає

виконуючому банку потрібні для оплати документи, що передбачені умовами акредитива, разом з [реєстром документів за акредитивом](#).

(1)	РЕЄСТР ДОКУМЕНТІВ ЗА АКРЕДИТИВОМ N (3) _____ від "___" ____ (4) 199__ р.		(2)	0410011
			Одержано банком "___" ____ (50) 20__ р.	
			"___" ____ (60) 20__ р.	
Залишок акредитива (9) _____				
Код	(8)	Код банку	ДЕБЕТ рах. N	СУМА
Банк-емітент	(11) _____ ум.	(12)	(10)	(7)
Бенефіціар	(15)			
Код	(16)		КРЕДИТ рах. N	
Виконуючий банк	(13)	Код банку	(17)	
	ум.	(14)		
Сума словами (6) _____				
Назва товару (позначка: робіт, надання послуг) _____				
Договір N _____ від "___" ____ 20__ р.				
Перелік документів, що додаються: _____				

(43) МП.	Підпис	(44)	Проведено банком "___" ____ (51) 200__ р.	
			Підпис банку	

Реєстр документів за акредитивом складається за встановленою формою, або за довільною формою та подається до банку, як правило, у чотирьох примірниках.

Виконуючий банк ретельно перевіряє подані бенефіціаром документи щодо дотримання всіх умов акредитива і в разі порушення хоча б однієї з умов не проводить виплати за акредитивом, про що інформує бенефіціара, і надсилає повідомлення до банку-емітента для отримання згоди на оплату документів з розбіжностями.

У разі неотримання відповіді **протягом семи робочих днів** після відправлення повідомлення або надходження негативної відповіді виконуючий банк повертає бенефіціару всі документи за акредитивом, зазначивши на зворотному боці першого примірника реєстру документів за акредитивом причини повернення документів і засвідчивши цей запис підписами відповідального виконавця та працівника, на якого покладено функції контролера, і відбитком штампа банку.

Не приймаються до оплати за акредитивом документи, які мають розбіжності з умовами акредитива або зміст яких суперечить один одному.

Банк-емітент, зробивши перевірку виконання всіх умов акредитива, на підставі першого примірника реєстру документів за акредитивом списує кошти з аналітичного рахунку «Розрахунки за акредитивами» і перераховує їх

на рахунок бенефіціара.

У всіх акредитивах обов'язково має передбачатися дата закінчення строку і місце подання документів для платежу. Дата, яку зазначено в заяві, є останнім днем для подання бенефіціаром до оплати реєстру документів за акредитивом та документів, передбачених умовами акредитива.

Переваги акредитивної форми розрахунків:

— дає постачальнику впевненість у тому, що відвантажений товар буде своєчасно оплачено;

— для постачальників дана форма розрахунку є надійна, відносно проста і приваблива, оскільки гарантує оплату.

Недоліки акредитивної форми розрахунків:

— покупцям розрахунки з використанням акредитива не вигідні, бо на певний час кошти вилучаються з обороту, що погіршує фінансове становище підприємств-покупців.

8. Вексельна форма розрахунків

Вексельна форма розрахунків — це розрахунки між постачальником (отримувачем коштів) і покупцем (платником коштів) з відстрочкою платежу, які оформлюються векселем.

Вексель — це письмове безумовне зобов'язання, боргова розписка стандартної форми, що дає право її власнику вимагати сплати визначеної у векселі суми від особи, яка видала вексель, у відповідний строк і у відповідному місці.

Вексель — цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векседавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя (векселедержателю). Векселі існують виключно у документарній формі.

Векселі на основі взаємної довіри суб'єктів ринкових відносин функціонують в обігу як розрахунковий засіб, боргове зобов'язання та як різновид цінних паперів, що має значні переваги над паперовими грошми. Ці особливості накладають специфічний відбиток на сферу обігу векселів у порівнянні з іншими цінними паперами. Зокрема, векселі не знецінюються, в обігу перебувають визначений договором час, скорочують потреби в готівці, зменшують витрати грошового обороту і прискорюють його. Предметом вексельного зобов'язання можуть бути тільки гроші. Платіж за векселем на території України здійснюється тільки в безготівковій формі.

Векселі, які застосовуються в господарському обороті як в Україні, так і в міжнародних розрахунках, досить різноманітні. Векселі різняться за: емітентом ([казначейські](#), [приватні](#)); угодами, які вони обслуговують ([фінансові](#), [товарні](#)); суб'єктом, що здійснює оплату ([простий](#), [переказний](#)); наявністю застави ([забезпечений](#), [незабезпечений](#)), порядком оплати ([на пред'явника](#), [строковий](#)), місцем платежу ([доміцильований](#), [недоміцильований](#)) та іншими ознаками.

Основні учасники вексельних правовідносин – векседавець, векселедержатель та платник. У залежності від того, хто є платником за векселем – сам векселедержатель чи третя особа – розпізнають два види векселів: простий і переказний.

Простий виписується і підписується покупцем (векседавцем) і є його борговим зобов'язанням оплатити кредитору вказану суму в установлений час. Тобто, оформляючи простий вексель, **векседавець є платником**. Підписавши простий вексель, він стає на певний строк боржником особи, вказаної у векселі. Векседавець бере на себе зобов'язання особисто сплатити за векселем певну суму грошей у точно зафіксований час у майбутньому або в час, визначений власником векселя. Обіг простого векселя здійснюється за [схемою](#)

(покупець) передає вексель поставачальнику;

2- власник векселя (ремітент) пред'являє вексель до оплати через вказаний у векселі термін;

3 — векседавець погашає вексель і передає його ремітенту;

4-власник векселя (ремітент) вручає погашений вексель векседавцеві.

Перевага простого векселя — у досить простих правилах його обігу. У простому векселі векседавець є прямим боржником і простий вексель акцептувати не потрібно.

Бланк простого векселя ([зразок](#))

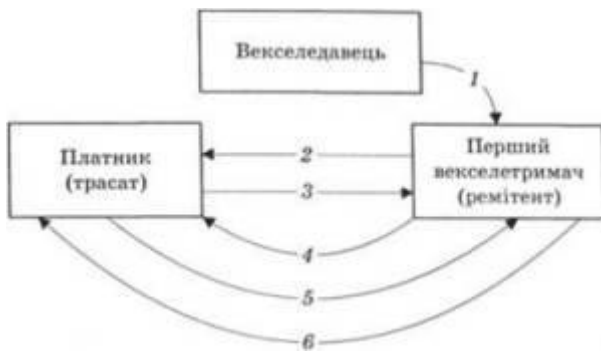
Переказний вексель (тратта) — це документ, який регулює вексельні відносини трьох сторін: кредитора (трасанта), боржника (трасата) і отримувача платежу (ремітента). Такий вексель виписує та підписує кредитор (трасант).

Трасант — особа, що видає тратту, тобто переказує свій платіж на іншу особу. Переказний вексель означає наказ трасату — особі-боржнику векседавця — сплатити в установлений термін визначену у векселі суму третій особі (ремітенту) або пред'явнику тратти.

Ремітент — власник переказного векселя. Ним може бути підприємство або банк, що утримує на свою користь відповідний відсоток від суми платежу — комісійну винагороду за надану банком послугу щодо переказу вказаної у векселі суми у встановлений термін з рахунка векседавця на рахунок власника векселя.

Суть цих відносин полягає в такому: трасант виписує (трасирує) вексель на трасата з вимогою сплатити відповідну суму ремітенту у відповідному місці у відповідний строк.

[Схема](#) обігу переказного векселя (тратти):

- 1 – видача векселя;
 - 2 – подання векселя до акцепту;
 - 3 – підтвердження акцепту;
 - 4 – подання векселя до оплати;
 - 5 – погашення векселя (оплата);
 - 6 – вручення погашеного векселя з розпискою про отримання платежу.
- Бланк переказного векселя ([зразок](#)).

Використання при розрахунках **векселів** має певні **переваги**: зменшується необхідність в обігових коштах, банківському кредиті; прискорюються розрахунки; забезпечується погашення взаємних боргів; до оплати за товар залучається третя особа, що має кошти; зменшується грошова маса та гальмуються інфляційні процеси.

Однак погіршення фінансового стану значної кількості суб'єктів господарювання в Україні в умовах переходу до ринку не дає змоги в широких масштабах використовувати векселі у платіжному обороті. Завантажити бланки простого та переказного векселя та ознайомитись з їх реквізитами.

[Переказний вексель \(бланк \)](#)

[Простий вексель \(бланк \)](#)

9. Розрахунки заліку взаємної заборгованості та факторингові розрахунки

Розрахунки заліку взаємної заборгованості

До розрахунків, що здійснюються як залік взаємної заборгованості платників, належать розрахунки, за якими взаємні зобов'язання боржників і кредиторів погашаються в рівнозначних сумах, і лише за їх різницею здійснюється платіж на загальних підставах.

Ці розрахунки можуть здійснюватися шляхом зарахування зобов'язань між двома платниками або групою платників усіх форм власності однієї або різних галузей господарства.

Підприємства, що мають господарські зв'язки за поставками товарів (виконаними роботами, наданими послугами), можуть здійснювати розрахунки періодично за сальдо зустрічних вимог.

У договорах між підприємствами передбачаються періодичність звірення

взаємної заборгованості зі складанням відповідного акта, строки та [платіжні інструменти](#), із застосуванням яких здійснюватимуться розрахунки.

Після складання акта звіряння взаємної заборгованості в строки, визначені законодавством України, та сторона, на користь якої склалося кредитове сальдо взаємозобов'язань, виписує розрахунковий документ (платіжне доручення, вимогу-доручення) або оформляє вексель.

Щоб зрозуміти механізм розрахунків заліку взаємної заборгованості ознайомтесь з даним прикладом.

ПРИКЛАД

Сирзавод «Ромашка» закупив у агрофірми «Зоря» в період з 1.01. поточного року по 15.01. поточного року молока на суму 200 тис. грн. і за цей же період поставив знежиреного молока для годівлі тварин на суму 80 тис. грн. Згідно договору укладеного між цими суб'єктами господарювання звіряння взаємної заборгованості відбувається через 15 днів. Отже станом на 16.01 поточного року сирзавод «Ромашка» матиме кредитове сальдо на суму 120 тис. грн. (200 тис.грн.-80 тис.грн.), і для перерахування цієї суми агрофірмі «Зоря» випише платіжне доручення на суму 120 тис. грн.

Факторинг.

За наявності непогашеної заборгованості підприємство нерідко залучає для її стягнення третю сторону, наприклад фінустанову — фактора.

Факторинг — це комплекс кредитно-фінансових операцій з продажу боргових прав одного підприємства іншому суб'єкту — фактору — за плату. Фактором можуть виступати банки, інвестиційні та кредитні організації, що мають ліцензію на надання кредитів іншим особам під відсотки. Поняттю «продаж боргових прав» тотожні поняття «продаж дебіторської заборгованості» і «продаж прав боргових вимог».

Операції факторингу покликані пришвидшити й оптимізувати розрахунки між підприємствами за участю фінустанов.

Плату за послуги фактор отримує від першого кредитора у вигляді відсотків, комісій тощо.

Учасники факторингових операцій:

- 1) клієнт (перший кредитор) — фізична або юридична особа — СПД;
- 2) фактор (новий кредитор) — банк або фінансова установа, а також фізособа-СПД, яка згідно із законом має право здійснювати факторингові операції (тобто має ліцензію);
- 3) боржник — суб'єкт підприємницької діяльності.

Предметом договору факторингу є право грошової вимоги, строк платежу за якою настав (наявна вимога), а також право вимоги, яке виникне у майбутньому (майбутня вимога). Тобто тут маємо справу з фінансуванням (кредитуванням) однієї особи (клієнта) іншою особою (фактором) у рахунок передачі останньому грошової вимоги клієнта іншій стороні (боржнику) за плату. Факторинг дає можливість клієнту отримати гроші від фактора ще до того, як із фактором розрахується боржник за своїми зобов'язаннями.

Щоб зрозуміти механізм факторингових розрахунків ознайомтесь з даним прикладом.

ПРИКЛАД

Розрахувати суму, одержану виробничою компанією за факторинговим договором за таких умов:

- загальна сума рахунків, які купує фактор, складає 300 тис. грн..
- аванс становить 90%, отже, обсяг резерву дорівнює 10%;
- комісія фактора дорівнює 3%;
- щомісячний банківський процент за аванс 2%.

На цих умовах виробнича компанія, котра продала факторингові рахунки, одержить суму, яка дорівнює 255 тис. грн., як результат такого розрахунку: загальна сума рахунків операції – 300 тис. грн., за вирахуванням 30 тис. грн.. резерву, за вирахуванням 9 тис. грн.. комісії факторові, за вирахуванням 6 тис. грн.. процентів за аванс, результат становить 255 тис. грн.

10. Розрахунково-платіжна дисципліна.

Розрахункова дисципліна передбачає зобов'язання суб'єктів господарювання дотримуватися встановлених правил проведення розрахункових операцій.

Дотримання розрахункової дисципліни сприяє прискоренню кругообороту коштів і зміцненню фінансового стану підприємства. Порухення розрахункової дисципліни може бути наслідком незадовільної роботи фінансових служб підприємства, а також складного фінансового становища підприємств.

Платіжна дисципліна передбачає здійснення підприємствами платежів за фінансовими зобов'язаннями в повному обсязі та у встановлені строки. Сьогодні в Україні спостерігаються криза неплатежів між підприємствами як за внутрішніми, так і за зовнішніми розрахунками, несвоєчасні надходження до бюджету та позабюджетних фондів. За безготівкових розрахунків відвантаження і оплата товарів не збігаються в часі, що призводить до виникнення дебіторської і кредиторської заборгованості, така заборгованість у процесі фінансово-господарської діяльності є неминучою через авансові платежі в розрахунках. Водночас заборгованість може виникнути внаслідок порушення розрахунково-платіжної дисципліни. Виправити це можна за умов впровадження на підприємствах високоякісного управління дебіторською та кредиторською заборгованістю

Дебіторська заборгованість є наслідком господарських операцій, що мали місце в минулому, але підлягають погашенню в майбутньому, оскільки по суті незавершеною залишається така угода. Дебіторська заборгованість покупців — це фактично безвідсоткова позика [контрагентам](#). Її рівень визначається підприємством за умовами розрахунків зі своїми клієнтами. Якщо ці умови є суворими, то зменшується обсяг продажу товарів через те, що покупці не мають можливості придбати товар в кредит і, відповідно,

зменшується величина дебіторської заборгованості за рахунками клієнтів. З іншого боку, якщо розрахункові умови послаблюються, з'являється більше замовників, зростає товарооборот і сума дебіторської заборгованості. Послаблення розрахункових умов, що збільшує дебіторську заборгованість покупців, має свої переваги і недоліки. Так, з одного боку — це зростання обсягу продажу товарів та прибутку, а з іншого — збільшення суми безнадійних боргів та додаткові фінансові витрати через наявність на балансі дебіторської заборгованості.

Кожне підприємство мусить проводити облік дебіторської заборгованості та управляти нею: проводити постійний моніторинг дебіторської заборгованості; розробляти кредитну політику; планувати дебіторську заборгованість на наступний період; управляти [інкасацією дебіторської заборгованості](#); аналізувати протерміновану дебіторську заборгованість, використовувати сучасні форми [рефінансування дебіторської заборгованості](#) та інші інструменти погашення; спілкуватись з дебіторами; розраховувати ефективність управління дебіторською заборгованістю.

Стосовно іншого виду заборгованості підприємства, пов'язану з порушенням розрахункової дисципліни, то **кредиторська заборгованість** належить до позапланових залучених джерел формування оборотних коштів. Її породжує брак власних оборотних коштів.

Наявність кредиторської заборгованості постачальникам свідчить про участь у господарському обороті підприємства коштів інших суб'єктів господарювання. Інакше кажучи, кредиторська заборгованість — це короткострокові зобов'язання підприємств, які виникають за: розрахунками з бюджетом; за розрахунковими документами, строк оплати яких не настав і які не сплачено в строк; за [невідфактурованими поставками](#); розрахунками взаємних вимог; за векселями, строк оплати яких не настав і які не сплачено в строк; за короткостроковими кредитами.

Для ефективного управління кредиторської заборгованості необхідне проведення наступних заходів: постійний контроль кредиторської заборгованості (оскільки при умілому управлінні кредиторська заборгованість може стати додатковою, а головне, дешевим джерелом залучення позикових засобів); контроль за правильністю оформлення і складання договорів з контрагентами відповідно до чинного законодавства; спостереження за термінами оплати договорів; контроль за своєчасним здійсненням платежів; [ранжування](#) контрагентів в реєстрі платежів; створення рівнів контрагентів дозволить істотно заощадити засоби підприємства.

Як правило строки платежів та умови їх проведення відображаються у договорах (поставки, купівлі-продажу та ін.) між покупцем та постачальником. За порушення підприємствами розрахунково-платіжної дисципліни до них можуть бути вжиті санкції.

Санкція в господарських відносинах — примусова міра покарання, що застосовується за порушення встановленого порядку здійснення господарсько-фінансової діяльності. Застосування санкцій спрямовано на

зміцнення договірної, кредитної, розрахункової, фінансової дисципліни і поліпшення роботи економічного суб'єкта. Залежно від того, які суб'єкти застосовують санкції, останні поділяються на договірні, банківські (кредитні), фінансові.

Штрафні санкції — господарські санкції у вигляді грошової суми ([неустойка](#), [штраф](#), [пеня](#)), яку учасник господарських правовідносин зобов'язаний заплатити у випадку порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання.

Штраф. [Наприклад.](#)

Пеня. [Наприклад.](#)

Застосування санкцій у цілому позитивно впливає на зміцнення розрахунково-платіжної дисципліни суб'єктів господарювання. Проте дійовість цього впливу залежить від кількох обставин.

По-перше, це визначення джерела сплати штрафів. Нині всі штрафи, пені сплачуються суб'єктами господарювання за рахунок прибутку, що залишається в їхньому розпорядженні після сплати податків. Отже, штрафи безпосередньо впливають на формування чистого прибутку підприємств, їхніх фінансових ресурсів.

По-друге, це встановлення розміру штрафів за порушення розрахунково-платіжної дисципліни та наявність чіткого переліку тих порушень, за які застосовуються відповідні штрафи. Розмір штрафів має бути достатнім для створення відповідальності суб'єктів господарювання. Водночас вони не повинні бути надмірно високими.

По-третє, це обов'язковість застосування штрафних санкцій, а отже, стягнення штрафів. Щодо банківських і фінансових санкцій, то вони, як правило, застосовуються в обов'язковому порядку. Що ж до санкцій, які визначені за порушення господарських договорів підприємствами, то їх застосування не завжди вважають обов'язковим.

Крім санкцій, до суб'єктів підприємницької діяльності може бути застосований і адміністративний штраф.

Адміністративний штраф — вид адміністративного стягнення, яке застосовується до особи за здійснення нею правопорушення, передбаченого Кодексом про адміністративні правопорушення.

До адміністративних стягнень належать:

- конфіскація предмета, грошей, отриманих унаслідок здійснення адміністративного правопорушення;
- позбавлення спеціального права, яке надано окремому громадянину;
- виправні роботи;
- адміністративний арешт;
- попередження тощо.

Питання для самоперевірки (за питаннями теми)

Тема: ОРГАНІЗАЦІЯ ГРОШОВИХ РОЗРАХУНКІВ ПІДПРИЄМСТВ

Питання 1. Загальна характеристика розрахунків

1. Які грошові відносини називаються розрахунками?
2. Охарактеризуйте форми грошових розрахунків.
3. Які є способи розрахунків, яка між ними різниця?

Питання 2. Зміст та організація готівкових (касових) розрахунків підприємств

1. Розкрийте порядок організації готівкових розрахунків.
2. Яка гранична сума готівкового розрахунку підприємства (підприємця) з іншими суб'єктами господарювання протягом одного дня?
3. З якою метою встановлюється граничний обсяг зберігання готівки в касі підприємства («ліміт каси»)?
4. Які вимоги висуваються до контролю за дотриманням порядку ведення касових операцій?

Питання 3. Особливості організації безготівкових розрахунків

1. Назвіть принципи організації безготівкових розрахунків.
2. В яких межах банк приймає до виконання розрахункові документи?
3. Чи несуть банки відповідальність за несвоєчасне списання (зарахування) коштів на рахунок клієнтів?
4. Чи несе банк відповідальність за достовірність змісту розрахункового документа?
5. Хто несе відповідальність за правильність заповнення розрахункових документів?
6. В яких випадках банки повертають без виконання розрахункові документи?
7. Чи можна розрахунковий документ виписувати від руки?
10. Чи дозволяється використовувати факсиміле під час підписування розрахункового документа?
11. В який день виконуються розрахункові документи, що надійшли до банку протягом операційного часу?
12. Якщо надійшли розрахункові документи , а на рахунку платника відсутні кошти, що робить банк?
13. Який пріоритет дотримується при виконанні розрахункових документів в установі банку?
14. На підставі якого примірника документа списуються кошти з рахунку платника?
15. Чи несе банк відповідальність за правильність проведення розрахункових операцій?
16. Який документ називається електронним розрахунковим документом?
17. В чому суть дистанційного обслуговування учасників безготівкових розрахунків?

Питання 4. Види банківських рахунків і порядок їх відкриття.

1. З якою метою підприємства відкривають рахунки в банківських установах?

2. Скільки рахунків може відкрити підприємство?
3. Які види рахунків може відкрити підприємство в банківських установах?
4. В чому суть ідентифікації підприємства при відкритті рахунка?
5. Які документи подаються в банківську установу для відкриття рахунку?
6. З якою метою відкривається поточний рахунок в іноземній валюті?
7. Чи має право підприємство здійснювати операції за поточним рахунком з використанням електронного платіжного засобу?
8. Який порядок закриття рахунків?

Питання 5. Розрахунки платіжними дорученнями.

1. Який розрахунковий документ називається платіжним дорученням?
2. За якої умови банк приймає платіжне доручення до виконання?
3. При проведенні яких розрахунків використовується платіжне доручення?
4. Чи може бути платіжне доручення довільної форми?
5. В яких випадках платник здійснює розрахунки через підприємства зв'язку?
6. Вкажіть на переваги та недоліки у використанні платіжного доручення в організації розрахунків?

Питання 6. Розрахунки платіжними вимогами — дорученнями.

1. Яка відмінність платіжної вимоги-доручення від платіжного доручення?
2. Ким заповнюється верхня частина платіжної вимоги — доручення?
3. Ким заповнюється нижня частина платіжної – вимоги доручення?
4. Протягом скількох днів банк приймає платіжну вимогу — доручення до виконання ?
5. В якому випадку платіжна вимога –доручення повертається банком платнику без виконання?
6. Чи може платник повністю або частково відмовитись від оплати платіжної вимоги-доручення, якщо так то в яких випадках?
7. Вкажіть на переваги та недоліки у використанні платіжної вимоги доручення в організації розрахунків?

Питання 7. Розрахунки із застосуванням розрахункових чеків

1. Який порядок одержання чекової книжки в установі банку?
2. Який порядок розрахунків чеками?
3. Що зобов'язані періодично перевіряти бухгалтери підприємств, які ведуть розрахунки розрахунковими чеками?
4. Що повинен перевірити чекодержатель приймаючи чек до оплати?
5. Які вимоги до оформлення ченків?
6. Вкажіть на переваги та недоліки розрахунків з використанням розрахункових чеків?

Питання 8. Розрахунки за акредитивами.

1. Що таке акредитив?
2. Які є види акредитивів?
3. В чому суть акредитивної форми розрахунків?
4. Які недоліки та переваги акредитивної форми розрахунків?

Питання 9. Вексельна форма розрахунків

1. Що таке вексель та які є види векселів?

2. В чому відмінність переказного векселя від простого?
3. Поясніть, чому вексель не має широкого застосування в розрахунках між підприємствами.
4. Розкрийте суть вексельної форми взаєморозрахунків .
5. Поясніть вираз «трасувати переказний вексель».

Питання 10. Розрахунки заліку взаємної заборгованості та факторингові розрахунки.

1. Який документ регулює організацію розрахунків заліку взаємної заборгованості між суб'єктами господарювання?
2. В чому суть розрахунків заліку взаємної заборгованості, наведіть приклад?
3. Хто є учасником факторингових розрахунків?
4. В чому суть факторингових розрахунків, наведіть приклад?

Питання 11. Розрахунково-платіжна дисципліна.

1. В чому різниця між розрахунковою та платіжною дисципліною?
2. Як впливає наявність дебіторської заборгованості на стан платіжної дисципліни підприємства?
3. Як впливає наявність кредиторської заборгованості на стан платіжної дисципліни підприємства?
4. Які є види штрафних санкцій?

Тема 2. Формування і використання прибутку

1. Прибуток, як результат фінансово-господарської діяльності підприємства

2. Методи розрахунку прибутку від реалізації продукції
3. Формування прибутку за видами діяльності
4. Розподіл і використання прибутку
5. Сутність і методи обчислення рентабельності.

1. Прибуток, як результат фінансово-господарської діяльності підприємства

Прибуток є основним джерелом розвитку підприємства.

Прибуток в загальному економічному розумінні — це додаткова вартість, що створюється в процесі виробництва, або іншими словами — це вартість, створена в процесі підприємницької діяльності понад вартість виробничо-спожитих ресурсів і робочої сили.

Прибуток — це та частина виручки, що залишається після відшкодування всіх витрат на виробничу і комерційну діяльність підприємства. Він характеризує перевищення доходів над витратами, характеризує мету підприємницької діяльності і використовується як головний показник результативності підприємства, і як показник може бути абсолютним та відносним.

Абсолютний показник — це прибуток підприємства; відносний показник — це рентабельність підприємства.

Прибуток є складовою частиною виручки від реалізації. Однак на відміну від виручки, надходження якої на поточний рахунок або в касу підприємства фіксується регулярно, обсяг отриманого прибутку визначається тільки за певний період (квартал, рік) на підставі даних бухгалтерського обліку.

Прибуток і ціна.

Суб'єкти господарювання під час провадження господарської діяльності використовують:

- вільні ціни;
- державні регульовані ціни (фіксовані, граничні).

Установлюючи вільні ціни, за основу беруть собівартість і прибуток (планову рентабельність). Потім додають акцизний податок (для підакцизної продукції) і податок на додану вартість.

Розрахунок ціни продукції можна здійснити за такими формулами:

1) $Ц_{п} = С + П$

$Ц_{п}$ — ціна підприємства

$С$ — собівартість продукції

$П$ — прибуток.

2) $Ц_{в} = С + П + АЗ + ПДВ$

$Ц_{в}$ — відпускна ціна підприємства

$АЗ$ — акцизний збір

$ПДВ$ — податок на додану вартість

3) $Ц_{вп} = С + П + АЗ + ПДВ + НП$

$Ц_{вп}$ відпускна ціна посередника

НП – націнка посередника

$$4) \text{ Цр} = \text{С} + \text{П} + \text{АЗ} + \text{ПДВ} + \text{НП} + \text{ТН}$$

Цр – роздрібна ціна продукції

ТН — [торгова націнка](#)

Приклад

Собівартість виробу «А» становить 6 грн. Планова рентабельність реалізації — 35 %. Оптова ціна виробу «А» буде дорівнювати 8,10 грн ($6 + 6 \times 0,35$). Ціна виробу «А» з податком на додану вартість за ставки податку 20 % дорівнюватиме 9,72 грн ($8,10 + 8,10 \times 0,2$). Роздрібна ціна виробу «А» за торгової націнки 30 % дорівнюватиме 12,64 грн ($9,72 + 9,72 \times 0,3$)

Основні фактори, що впливають на розмір прибутку підприємства:

- попит та пропозиція на товари, роботи, послуги
- розмір виробництва
- рівень товарності продукції та її якість
- канали та строки реалізації
- розмір витрат на виробництво
- амортизаційні відрахування та інші фактори.

Також на формування прибутку як фінансового показника роботи підприємства, що відбивається в бухгалтерському обліку, в офіційній звітності суб'єктів господарювання, впливає: встановлений порядок визначення фінансових результатів діяльності; обчислення собівартості продукції (робіт, послуг) та загальногосподарських витрат; визначення прибутків (збитків) від фінансових операцій, іншої діяльності; сфера діяльності; галузь господарства; установлені законодавством умови обліку фінансових результатів.

Прибуток синтезує в собі всі найважливіші сторони роботи підприємства.

Щоб прибуток підприємства зростає, воно повинне:

- нарощувати обсяги виробництва і реалізації товарів, робіт, послуг;
- розширювати, орієнтуючись на ринок, асортимент і якість продукції;
- впроваджувати заходи щодо підвищення продуктивності праці своїх працівників;
- зменшувати витрати на виробництво (реалізацію) продукції (тобто її собівартість);
- з максимальною віддачею використовувати потенціал, що є у його розпорядженні, у тому числі фінансові ресурси;
- зі знанням справи вести цінову політику, бо на ринку діють переважно вільні (договірні) ціни;
- грамотно будувати договірні відносини з постачальниками і покупцями;
- вміти найбільш доцільно розміщати (вкладати) одержаний раніше прибуток з точки зору досягнення оптимального ефекту.

2. Методи розрахунку прибутку від реалізації продукції

Управління формуванням прибутку від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) передбачає розрахунок його планового обсягу. Планування,

прогнозування суми прибутку суб'єктів господарювання необхідне для складання поточних і перспективних фінансових планів.

Визначення суми прибутку від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) має певні особливості залежно від сфери діяльності суб'єкта господарювання: виробничої сфери, торгівлі, сфери послуг.

На підприємствах виробничої сфери можуть бути використані **три методи розрахунку прибутку від реалізації продукції**: прямого розрахунку, за показником витрат на одну гривню продукції, економічний (аналітичний) метод.

Метод 1. Прямого розрахунку.

Прибуток розраховується за окремими видами продукції, що виробляються і реалізуються. Для розрахунку необхідні такі вихідні дані.

1. Перелік і кількість продукції відповідної номенклатури (асортименту), що планується до виробництва і реалізації.
2. Собівартість одиниці продукції.
3. Ціна одиниці продукції (ціна виробника).

Приклад 1.

Підприємство планує реалізувати 200 виробів. Собівартість одного виробу 10 грн. Ціна виробу 12 грн.

1 варіант розрахунку. Прибуток від реалізації одного виробу 2 грн. (12 грн. — 10 грн.). Прибуток від реалізації всіх виробів 400 грн. (200 x 2 грн.).

2 варіант розрахунку. Обсяг реалізації всіх виробів 2400 грн. (200 x 12 грн.). Собівартість реалізованих виробів 2000 грн. (200 x 10 грн.). Прибуток від реалізації виробів 400 грн. (2400 грн. — 2000 грн.).

Цей метод розрахунку застосовується за відносно невеликого асортименту продукції. Метод достатньо точний, але надто трудомісткий, коли реалізується великий асортимент продукції. Крім того, він не дає можливості визначити вплив на прибуток окремих факторів.

Метод 2. Розрахунок прибутку на підставі показника витрат на 1 грн. продукції — укрупнений метод. Може застосовуватись по підприємству в цілому за розрахунку прибутку від випуску, реалізації всієї продукції. Передбачається використання даних про виробничі витрати та реалізацію продукції за попередній період, а також очікувану їх зміну, що прогнозується в наступному періоді.

Приклад 2.

Витрати на 1 грн. продукції, що реалізується в звітному періоді, — 90 коп. (розраховується діленням собівартості продукції на обсяг реалізації в оптових цінах). Планується зниження витрат на 1 грн. продукції, що буде реалізована, на 10 коп. Обсяг реалізації продукції в періоді, що планується, в оптових цінах — 1200 тис. грн.

1-й варіант розрахунку. Витрати, що плануються на 1 грн. реалізованої

продукції, — 80 коп. (90 коп. — 10 коп.). Собівартість продукції, що її буде реалізовано в плановому періоді, — 960 тис. грн. (1200 тис. грн. $\times$ 0,80 грн.). Прибуток від реалізації продукції в плановому періоді — 240 тис. грн. (1200 тис. грн. — 960 тис. грн.).

2-й варіант розрахунку. Витрати, що плануються на 1 грн. реалізованої продукції, — 80 коп. (90 коп. — 10 коп.). Прибуток на 1 грн. продукції, що її буде реалізовано в плановому періоді, — 20 коп. (100 коп. — 80 коп.). Прибуток від реалізації продукції в плановому періоді 240 тис. грн. (1200 тис. грн. $\times$ 0,20 грн.).

За цього методу розрахунку також бракує можливості визначити вплив окремих чинників на обсяг прибутку, його зміну.

Метод 3. Економічний (аналітичний) метод. Може використовуватися для розрахунку прибутку від випуску (реалізації) продукції. Він відрізняється від уже розглянутих методів розрахунку прибутку тим, що дає змогу визначити не тільки загальну суму прибутку, а й вплив на неї зміни окремих чинників: обсягу виробництва (реалізації) продукції; собівартості продукції; рівня оптових цін і рентабельності продукції; асортименту та якості продукції.

Розрахунок прибутку цим методом здійснюється окремо за порівнянною і непорівнянною продукцією в плановому періоді. *Порівнянна продукція* — це продукція, що вироблялася в попередньому періоді. *Непорівнянна продукція* — це продукція, що не вироблялася на підприємстві в попередньому періоді.

Розрахунок прибутку за порівнянною продукцією здійснюється в такій послідовності:

- визначається очікуваний базовий прибуток і базова рентабельність продукції;
- порівнянна продукція планового періоду визначається за собівартістю періоду, що передував плановому;
- виходячи з рівня базової рентабельності продукції розраховується прибуток за порівнянною продукцією в плановому періоді;
- розраховується вплив окремих чинників на зміну прибутку в періоді, що планується.

Розрахунок базового прибутку здійснюється на підставі звітних або очікуваних даних за попередній період. *Базовий прибуток* — це прибуток від випуску (реалізації) продукції в періоді, що передував плановому. За його розрахунку здійснюється коригування звітного, очікуваного прибутку з урахуванням чинників, що на нього вплинули тоді, але не діятимуть у періоді, що планується: зміна оптових цін, припинення випуску окремих видів продукції, зміна рентабельності окремих видів продукції, зниження їх собівартості. Від точного розрахунку базового прибутку залежить точність усіх наступних розрахунків.

Приклад 3.

Базова рентабельність визначається діленням базового прибутку (40 000 грн.) на очікувану собівартість продукції за період, що передує плановому (200 000 грн.).

Базова рентабельність становитиме 20% ($40\,000 : 200\,000 \times 100\%$).

Собівартість порівнянної продукції в періоді, що планується, — 210 000 грн.

Зниження собівартості продукції в періоді, що планується — 2%.

Відтак собівартість порівнянної продукції в плановому періоді, виходячи із собівартості попереднього періоду, дорівнюватиме 205800 грн. ($210\,000 \times ((100\% - 2\%) / 100\%)$).

Прибуток від зниження собівартості порівнянної продукції в періоді, що планується, проти попереднього дорівнюватиме 4200 грн. ($210\,000 \text{ грн.} - 205\,800 \text{ грн.}$).

Прибуток від випуску (реалізації) порівнянної продукції в періоді, що планується, виходячи з рівня базової рентабельності, становитиме 41160 грн. ($205\,800 \text{ грн.} \times 20\% : 100\%$).

Різниця 1160 грн. ($41\,160 \text{ грн.} - 40\,000 \text{ грн.}$) — це збільшення прибутку від випуску (реалізації) порівнянної продукції в періоді, що планується, унаслідок впливу такого чинника, як збільшення обсягу випуску продукції.

Прибуток від випуску (реалізації) непорівнянної продукції може бути розрахований методом прямого розрахунку, якщо є відповідні вихідні дані. За браком таких прибуток розраховується для всієї непорівнянної продукції з використанням показника середньої рентабельності продукції по підприємству.

Приклад 4.

Собівартість непорівнянної продукції, що планується до випуску і реалізації, — 30000 грн. Середня рентабельність продукції на підприємстві в поточному періоді — 20%. Прибуток становитиме 6 тис. грн. ($30 \text{ тис. грн.} \times 20\% : 100\%$).

Слід зазначити, що в тому разі, коли розрахунок прибутку розглянутими вище методами здійснений виходячи із загального випуску продукції, окремо розраховується прибуток від реалізації продукції. При цьому враховується обчислена сума прибутку від випуску продукції, а також зміна прибутку в залишках нереалізованої продукції. Може бути використана така формула розрахунку:

$$\text{Прп} = \text{Пзпп} + \text{Пвп} - \text{Пзкп}$$

де Прп — прибуток від реалізації продукції;

Пзпп — прибуток у залишках нереалізованої продукції на початок планового періоду;

Пвп — прибуток від випуску продукції;

Пзкп — прибуток у залишках нереалізованої продукції на кінець планового періоду.

Прибуток у залишках нереалізованої продукції можна розраховувати за методом прямого розрахунку, якщо є відповідні вихідні дані. Проте, як правило, дуже складно визначити асортимент, перелік виробів у залишках, особливо на кінець періоду, що планується.

Тому частіше прибуток у залишках нереалізованої продукції розраховується за показником рентабельності продукції. При цьому прибуток у залишках нереалізованої продукції на початок планового періоду обчислюється

множенням собівартості цих залишків на середню рентабельність продукції на підприємстві в попередньому періоді (або в четвертому кварталі попереднього року за розрахунку прибутку на плановий рік).

Прибуток у залишках нереалізованої продукції на кінець планового періоду можна розрахувати множенням їхньої собівартості на середню рентабельність продукції на підприємстві в період, що планується (або в четвертому кварталі планового року за розрахунку прибутку на плановий рік).

Із розглянутих методів обчислення прибутку метод прямого розрахунку практично може бути використаний на підприємствах різних сфер діяльності і галузей економіки. Щодо аналітичного методу розрахунку і методу з використанням показника витрат на 1 грн. продукції, то методологія й окремі положення можуть бути застосовані також і на підприємствах сфери послуг.

3. Формування прибутку за видами діяльності

Витрати й доходи як фінансові категорії тісно взаємозв'язані між собою. Визначення доходів і витрат має два аспекти – фінансовий і податковий.

З позиції оподаткування прибутку проводиться певне регламентування відповідно до [Податкового Кодексу](#) у встановленні доходів і витрат з метою визначення об'єкта оподаткування, а з точки зору фінансової діяльності доходи та витрати регламентуються П(с)БО [15"Дохід"](#) та [16 «Витрати»](#).

Фінансовим результатом діяльності підприємства може бути прибуток або збиток.

Прибуток — сума, на яку доходи перевищують витрати, пов'язані з одержанням доходу.

Збиток - сума, на яку витрати перевищують доходи, для отримання яких здійснені витрати.

Визначення фінансових результатів — прибутку (збитку) здійснюється за такими видами діяльності підприємства: звичайна діяльність, у тому числі операційна, та інша звичайна діяльність. У свою чергу, операційна діяльність поділяється на основну та іншу операційну діяльність.

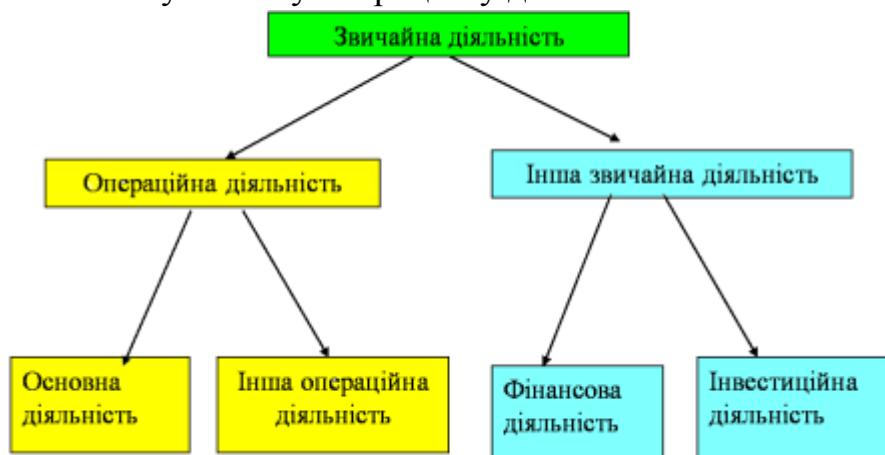

Рис.3.1 Види діяльності

ОПЕРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ — основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю.

ОСНОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ – операції, пов’язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення підприємства і забезпечують основну частку його доходу.

Доходи основної діяльності — дохід (виручка) від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг (у т.ч. платежі від оренди об’єктів інвестиційної нерухомості) за вирахуванням наданих знижок, вартості повернутих раніше проданих товарів та податків і зборів.

Витрати основної діяльності – виробнича собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) або собівартість реалізованих товарів. Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) визначається згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку — [16 «Витрати», 30 «Біологічні активи», 9 «Запаси»](#).

Фінансовий результат основної діяльності — валовий прибуток (збиток), який розраховується як різниця між чистим доходом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і собівартістю реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг).

ІНША ОПЕРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ.

Доходи іншої операційної діяльності – дохід від операційної оренди активів; дохід від операційних курсових різниць; відшкодування раніше списаних активів; дохід від роялті, відсотків, отриманих на залишки коштів на поточних рахунках в банках, дохід від реалізації оборотних активів (крім фінансових інвестицій), необоротних активів, утримуваних для продажу, та групи вибуття, дохід від списання кредиторської заборгованості, одержані штрафи, пені, неустойки тощо.

Витрати іншої операційної діяльності — загальногосподарські витрати, пов’язані з управлінням та обслуговуванням підприємства, витрати підприємства, пов’язані з реалізацією продукції (товарів), – витрати на утримання підрозділів, що займаються збутом продукції (товарів), рекламу, доставку продукції споживачам тощо, собівартість реалізованих виробничих запасів, необоротних активів, утримуваних для продажу, та групи вибуття; відрахування на створення резерву сумнівних боргів і суми списаної безнадійної дебіторської заборгованості відповідно до [П\(с\)БО 10 «Дебіторська заборгованість»](#); втрати від знецінення запасів; втрати від операційних курсових різниць; визнані економічні (фінансові) санкції; відрахування для забезпечення наступних операційних витрат, а також усі інші витрати, що виникають в процесі операційної діяльності підприємства (крім витрат, що включаються до собівартості продукції (товарів, робіт, послуг)).

Фінансовий результат від операційної діяльності. Прибуток (збиток) від операційної діяльності визначається як алгебраїчна сума валового прибутку (збитку), іншого операційного доходу, адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат з урахуванням сум, які наведені у додаткових статтях.

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ – це придбання і продаж довгострокових активів, а також інших інвестицій, які не є еквівалентами грошових коштів.

Доходи інвестиційної діяльності – дохід, отриманий від інвестицій в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, облік яких ведеться методом участі в капіталі.

Витрати інвестиційної діяльності — збиток, від інвестицій в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, облік яких ведеться методом участі в капіталі.

ФІНАНСОВА ДІЯЛЬНІСТЬ – це діяльність, яка призводить до змін розміру та складу власного і запозиченого капіталу підприємства.

Доходи фінансової діяльності – дивіденди, відсотки та інші доходи, отримані від фінансових інвестицій (крім доходів, які обліковуються за [методом участі в капіталі](#)).

Витрати фінансової діяльності — витрати на проценти та інші витрати підприємства, пов'язані із запозиченнями (крім фінансових витрат, які включаються до собівартості кваліфікаційних активів відповідно до [П\(с\)БО 31](#) «Фінансові витрати»).

*Доходи та витрати які не відносяться до основної діяльності, фінансової чи інвестиційної формують групу **ІНШІ ЗВИЧАЙНІ ДОХОДИ І ВИТРАТИ**.*

Доходи іншої звичайної діяльності — дохід від реалізації фінансових інвестицій; дохід від неопераційних курсових різниць та інші доходи, які виникають у процесі господарської діяльності, але не пов'язані з операційною діяльністю підприємства.

Витрати іншої звичайної діяльності — собівартість реалізації фінансових інвестицій; втрати від неопераційних курсових різниць; втрати від уцінки фінансових інвестицій та необоротних активів; інші витрати, які виникають у процесі господарської діяльності (крім фінансових витрат), але не пов'язані з операційною діяльністю підприємства.

Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування.

Прибуток (збиток) до оподаткування визначається як алгебраїчна сума прибутку (збитку) від операційної діяльності, фінансових та інших доходів (прибутків), фінансових та інших витрат (збитків).

ЧИСТИЙ ПРИБУТОК (ЗБИТОК) розраховується як алгебраїчна сума прибутку (збитку) до оподаткування, податку на прибуток яка визначена згідно з П(с)БО 17 «Податок на прибуток» та прибутку або збитку від припиненої діяльності після оподаткування або прибутку або збитку від переоцінки необоротних активів та груп вибуття, що утворюють припинену діяльність і оцінюються за чистою вартістю реалізації.

4. Розподіл і використання прибутку

Отриманий підприємством прибуток є об'єктом розподілу і може бути використаний для задоволення різноманітних потреб. *По-перше*, він

спрямовується на формування фінансових ресурсів держави, фінансування бюджетних видатків. Це досягається вилученням у підприємств частини прибутку в державний бюджет. *По-друге*, прибуток є джерелом формування фінансових ресурсів самих підприємств і використовується ними для забезпечення господарської діяльності.

У розподілі прибутку можна виділити два етапи.

На цьому етапі **учасниками розподілу є держава й підприємство**. У результаті розподілу кожний з учасників одержує свою частку прибутку. Пропорція розподілу прибутку між державою і підприємствами має важливе значення для забезпечення державних потреб і потреб підприємств. Це одне з принципів питань реалізації **фінансової політики** держави, від правильного вирішення якого залежить розвиток економіки в цілому.

Пропорції розподілу прибутку між державою (бюджетом) і підприємством складаються під впливом кількох чинників. Істотне значення при цьому має **податкова політика** держави щодо суб'єктів господарювання. Ця політика реалізується в сумі податків, що сплачуються за рахунок прибутку, у визначенні **об'єктів оподаткування**, **ставках оподаткування**, у порядку надання **податкових пільг**.

Другий етап — це розподіл і використання прибутку, що залишився в розпорядженні підприємств після здійснення платежів до бюджету. Згідно з прийнятими положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку передбачено облік використання чистого прибутку на створення резервного фонду, виплату дивідендів, поповнення статутного фонду, інші напрямки використання.

Чистий прибуток підлягає розподілу залежно від цілей і завдань, які визначило саме підприємство. Механізм та пропорції розподілу прибутку значною мірою визначають інтереси учасників відтворюваного процесу і впливають на саму його ефективність. У зв'язку з цим **конкретні форми і методи розподілу прибутку залежать від багатьох факторів**. Це і форма власності, рівень технічного стану і розвитку підприємства, завдання оновлення асортименту, рівень прибутковості і фінансової стійкості, наявність кваліфікованого **менеджменту** та ін.

Кожен суб'єкт господарювання самостійно вирішує питання щодо встановлення пропорцій розподілу чистого прибутку та прописує механізм його розподілу в статуті.

Наприклад (витяг із статуту приватного підприємства)

Розділ 8. Прибуток, його розподіл, збитки, фінанси і кредит

8.1 Джерелом формування фінансових ресурсів Підприємства є прибуток, набутий в результаті здійснення господарської діяльності, кошти, одержані за рахунок внеску Власника та інші фінансові надходження на законних підставах.

8.2 Чистий прибуток /дохід/ Підприємства, одержаний з надходжень від господарської діяльності залишається у повному його розпорядженні після :

- виплати передбачених законодавством України податків та інших платежів до бюджету;

- покриття матеріальних та прирівняних до них витрат;

- оплати відсотків по кредитах банків та облігаціях.

8.3 Власник самотійно визначає порядок формування, використання фондів, ресурсів та їх видів. Державні органи не встановлюють нормативи створення фондів Підприємства.

8.4 Розрахунки Підприємства за своїми зобов'язаннями проводяться у безготівковому порядку через установи банків та готівкою відповідно до чинного законодавства України.

8.5 Дивідендом є частина загальної суми чистого прибутку Підприємства, що виплачуються Власнику після оплати податків, процентів по кредитах банку, відрахувань до фонду розвитку виробництва, поповнення резервного фонду, сплати процентів по облігаціях. Виплата дивіденду відбувається щорічно в розмірі, що визначається Власником. Дивіденд може виплачуватись готівкою, а також іншими видами майна.

8.6 Збитки Підприємства покриваються за рахунок внутрішніх ресурсів Підприємства, а також будь-яким іншим способом згідно чинного законодавства.

В умовах ринкового господарства держава не втручається у процес розподілу прибутку. Підприємство повинно самотійно знайти оптимальне співвідношення у спрямуванні додаткових фінансових ресурсів на цілі виробничо-технічного розвитку, соціального розвитку, матеріального заохочення працівників та інші цілі.

Процес розподілу прибутку може ґрунтуватись на таких цілях:

- **збалансованості інтересів** — прибуток, отриманий підприємством у результаті здійснення виробничо-господарської та фінансової діяльності, розподіляється між державою і підприємством;

- **цільової направленості** — прибуток для держави надходить у відповідні бюджети у вигляді податків, обов'язкових платежів, ставки яких не можуть бути довільно змінені;

- **зацікавленості** — величина прибутку підприємства, що залишається в його розпорядженні після сплати податків, не повинна знижувати його зацікавленість у зростанні обсягів виробництва та поліпшенні результатів виробничо-господарської і фінансової діяльності;

- **стимулювання** — прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства, насамперед направляється на заощадження, забезпечення його подальшого розвитку.

5. Сутність і методи обчислення рентабельності.

Абсолютна сума прибутку, отримана підприємством, у тім числі прибуток від основної діяльності, є дуже важливими показниками. Однак вони не можуть характеризувати рівень ефективності господарювання. За інших

однакових умов більшу суму прибутку отримає підприємство, яке володіє більшим капіталом, використовує більше живої і матеріалізованої праці, більше виробляє і реалізує продукції (робіт, послуг).

Щоб зробити висновок про рівень ефективності роботи підприємства, *отриманий прибуток необхідно порівняти зі здійсненими витратами.*

Співвідношення прибутку з авансованою вартістю або поточними витратами характеризує таке поняття, як рентабельність.

У найширшому, найзагальнішому розумінні **рентабельність означає:**

- прибутковість або дохідність виробництва і реалізації всієї продукції (робіт, послуг) чи окремих видів її;
- дохідність підприємств, організацій, установ у цілому як суб'єктів господарської діяльності;
- прибутковість різних галузей економіки.

Рентабельність — це відносний показник, тобто рівень прибутковості, що вимірюється у відсотках.

Різні варіанти обчислень прибутку, поточних витрат, авансованої вартості, що ними користуються для розрахунку рентабельності, зумовлюють наявність значної кількості показників рентабельності.

Обчислення рентабельності окремих видів продукції (робіт, послуг) може здійснюватися на основі показників прибутку від їх випуску або реалізації. При цьому поточні витрати можна брати в таких варіантах: собівартість продукції (виробнича); собівартість продукції за виключенням матеріальних витрат (заново створена вартість); вартість продукції в цінах виробника (вартість за мінусом непрямих податків).

Для розрахунку рівня рентабельності підприємств можуть використовуватися: загальний прибуток; прибуток від реалізації продукції (робіт, послуг), тобто від основної діяльності. При цьому прибуток зіставляється з авансованою вартістю, яку можна визначати в різних варіантах (весь капітал підприємства, власний капітал, позиковий капітал, основний капітал, оборотний капітал).

Для розрахунку рентабельності галузей економіки береться загальна сума прибутку, отримана підприємствами, об'єднаннями, іншими госпрозрахунковими формуваннями, що входять у відповідну галузь економіки. На рівень рентабельності галузі впливатиме наявність у ній низькорентабельних і збиткових підприємств.

Розглянути схему. Класифікація показників рентабельності

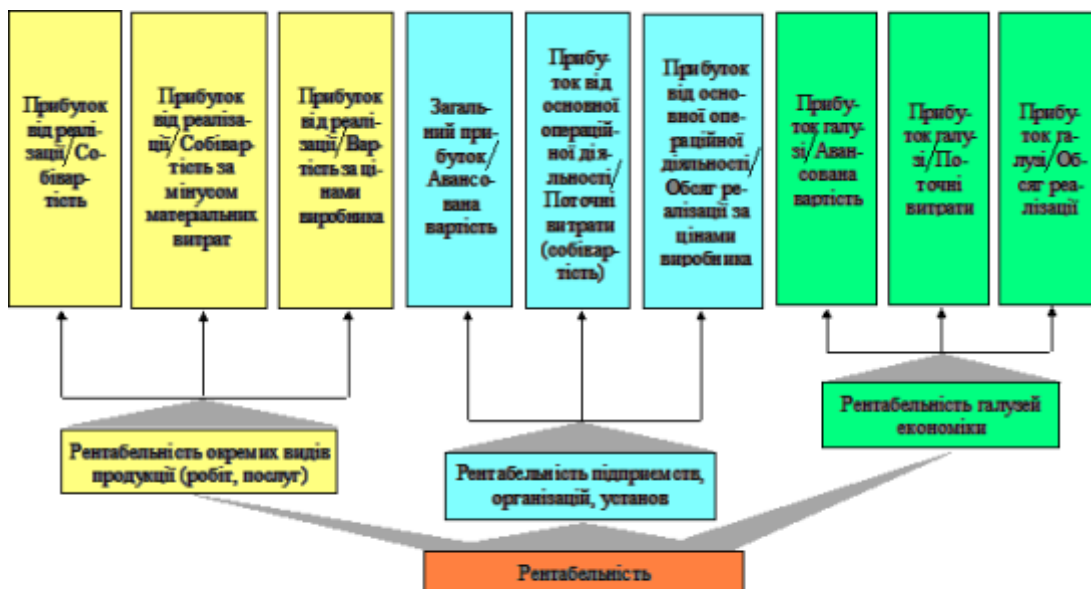

Рис. 5.1 Класифікація показників рентабельності.

Питання для самоперевірки (за питаннями теми)

1. Прибуток, як результат фінансово-господарської діяльності підприємства

Поясніть суть прибутку, як економічної категорії?

Що таке доходи відповідно стандартів бухгалтерського обліку?

Що таке витрати відповідно стандартів бухгалтерського обліку?

Який зв'язок між прибутком і ціною?

Назвіть фактори, що впливають на прибуток?

Що повинно робити підприємство для збільшення свого прибутку?

2. Методи розрахунку прибутку від реалізації продукції

Які є методи розрахунку прибутку?

Поясніть методику розрахунку прибутку за кожним з цих методів?

3. Формування прибутку за видами діяльності

Які є види діяльності підприємства, яка між ними різниця?

Назвіть доходи, витрати та фінансові результати підприємства за видами його діяльності?

В якому документі фінансової звітності відображається фінансовий результат за всіма видами діяльності підприємства?

4. Розподіл і використання прибутку

В чому суть розподілу прибутку між державою і підприємством?

Який механізм розподілу і використання прибутку що залишається в розпорядженні підприємства?

5. Сутність і методи обчислення рентабельності.

Що характеризує показник рентабельності?

Які дані необхідно мати для розрахунку показника рентабельності?

На основі яких показників здійснюється обчислення рентабельності: окремих видів продукції; окремого підприємства; галузей економіки?

Тема 3. Оподаткування підприємств

1. Основи податкового законодавства України
2. Види податків та зборів та елементи системи оподаткування
3. Податок на прибуток підприємств
4. Податок на додану вартість
5. Акцизний податок
6. Екологічний податок

7. Рентна плата
8. Податок на майно

1. Основи податкового законодавства України

Податкове законодавство України складається з:

- Конституції України;
- Податкового Кодексу;
- Митного кодексу України та інших законів з питань митної справи у частині регулювання правовідносин, що виникають у зв'язку з оподаткуванням митом операцій з переміщення товарів через митний кордон України;
- чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України і якими регулюються питання оподаткування;
- нормативно-правових актів, прийнятих на підставі та на виконання Податкового Кодексу та законів з питань митної справи;

Основним документом, який регулює питання оподаткування підприємств є Податковий Кодекс України.

Податковий кодекс України регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема, визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час здійснення податкового контролю, а також відповідальність за порушення податкового законодавства.

Податковий Кодекс не регулює питання погашення податкових зобов'язань або стягнення податкового боргу з осіб, на яких поширюються судові процедури, визначені Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», з банків, на які поширюються норми Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», та погашення зобов'язань зі сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, зборів на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій.

Податкове законодавство України ґрунтується на таких принципах:

- *загальність оподаткування* — кожна особа зобов'язана сплачувати встановлені Податковим Кодексом, законами з питань митної справи податки та збори, платником яких вона є згідно з положеннями Податкового Кодексу;
- *рівність усіх платників перед законом*, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації — забезпечення однакового підходу до всіх платників податків незалежно від соціальної, расової, національної, релігійної приналежності, форми власності юридичної особи, громадянства фізичної особи, місця походження капіталу;
- *невідворотність настання визначеної законом відповідальності* у разі порушення податкового законодавства;

- *фіскальна достатність* — встановлення податків та зборів з урахуванням необхідності досягнення збалансованості витрат бюджету з його надходженнями;
- *соціальна справедливість* — установа податків та зборів відповідно до платоспроможності платників податків;
- *економічність оподаткування* — установа податків та зборів, обсяг надходжень від сплати яких до бюджету значно перевищує витрати на їх адміністрування;
- *нейтральність оподаткування* — установа податків та зборів у спосіб, який не впливає на збільшення або зменшення конкурентоздатності платника податків;
- *стабільність* — зміни до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися пізніше як за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому будуть діяти нові правила та ставки. Податки та збори, їх ставки, а також податкові пільги не можуть змінюватися протягом бюджетного року;
- *рівномірність та зручність сплати* — установа строків сплати податків та зборів, виходячи із необхідності забезпечення своєчасного надходження коштів до бюджетів для здійснення витрат бюджету та зручності їх сплати платниками;
- *єдиний підхід до встановлення податків та зборів* — визначення на законодавчому рівні усіх обов'язкових елементів податку.

2. Види податків, зборів та елементи системи оподаткування

Податком є обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників податку відповідно до Податкового Кодексу.

Збором (платою, внеском) є обов'язковий платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників зборів, з умовою отримання ними спеціальної вигоди, у тому числі внаслідок вчинення на користь таких осіб державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими органами та особами юридично значимих дій.

Сукупність загальнодержавних та місцевих податків та зборів, що справляються в установленому Податковим Кодексом порядку, становить податкову систему України.

Загальні засади встановлення податків і зборів

Під час встановлення податку обов'язково визначаються такі елементи:

— **платники податку;**

Платниками податків визнаються фізичні особи (резиденти і нерезиденти України), юридичні особи (резиденти і нерезиденти України) та їх відокремлені підрозділи, які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або провадять діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування згідно з Податковим Кодексом або податковими законами, і на яких покладено обов'язок із сплати податків та зборів згідно з Податковим Кодексом

— **об'єкт оподаткування;**

Об'єктом оподаткування можуть бути майно, товари, дохід (прибуток) або його частина, обороти з реалізації товарів (робіт, послуг), операції з постачання товарів (робіт, послуг) та інші об'єкти, визначені податковим законодавством, з наявністю яких податкове законодавство пов'язує виникнення у платника податкового обов'язку.

— **база оподаткування;**

База оподаткування — це фізичний, вартісний чи інший характерний вираз об'єкта оподаткування, до якого застосовується податкова ставка і який використовується для визначення розміру податкового зобов'язання.

Одиницею виміру бази оподаткування визнається конкретна вартісна, фізична або інша характеристика бази оподаткування або її частини, щодо якої застосовується ставка податку.

— **ставка податку;**

Ставкою податку визнається розмір податкових нарахувань на (від) одиницю (одиниці) виміру бази оподаткування.

Базовою (основною) ставкою податку визначається ставка, що визначена такою для окремого податку відповідним розділом Податкового Кодексу.

Граничною ставкою податку визнається максимальний або мінімальний розмір ставки за певним податком, встановлений Податковим Кодексом.

Абсолютною (специфічною) є ставка податку, згідно з якою розмір податкових нарахувань встановлюється як фіксована величина стосовно кожної одиниці виміру бази оподаткування.

Відносною (адвалорною) визнається ставка податку, згідно з якою розмір податкових нарахувань встановлюється у відсотковому або кратному відношенні до одиниці вартісного виміру бази оподаткування.

— **порядок обчислення податку;**

Обчислення суми податку здійснюється шляхом множення бази оподаткування на ставку податку із/без застосуванням відповідних коефіцієнтів.

— **податковий період;**

Податковим періодом визнається встановлений Податковим Кодексом період часу, з урахуванням якого відбувається обчислення та сплата окремих видів податків та зборів.

Види податкового періоду

Податковим періодом може бути:

— календарний рік;

-календарне півріччя;

— календарні три квартали;

— календарний квартал;

— календарний місяць;

— календарний день.

— **строк та порядок сплати податку;**

Строк сплати податку та збору обчислюється роками, кварталами, місяцями,

декадами, тижнями, днями або вказівкою на подію, що повинна настати або відбутися.

Зміна строку сплати податку здійснюється у формі:

- відстрочки;
- розстрочки;
- строк та порядок подання звітності про обчислення і сплату податку.

Під час встановлення податку можуть передбачатися **податкові пільги** та порядок їх застосування.

Податкова пільга надається шляхом:

- а) податкового вирахування (знижки), що зменшує базу оподаткування до нарахування податку та збору;
- б) зменшення податкового зобов'язання після нарахування податку та збору;
- в) встановлення зниженої ставки податку та збору;
- г) звільнення від сплати податку та збору.

В Україні встановлюються загальнодержавні та місцеві податки та збори.

До загальнодержавних належать податки та збори, що встановлені Податковим Кодексом і є обов'язковими до сплати на усій території України, крім випадків.

До місцевих належать податки та збори, що встановлені відповідно до переліку і в межах граничних розмірів ставок, визначених Податковим Кодексом, рішеннями сільських, селищних і міських рад у межах їх повноважень, і є обов'язковими до сплати на території відповідних територіальних громад.

До загальнодержавних податків належать:

- податок на прибуток підприємств;
- податок на доходи фізичних осіб;
- податок на додану вартість;
- акцизний податок;
- екологічний податок;
- рентна плата;
- мито.

Зарахування загальнодержавних податків та зборів до державного і місцевих бюджетів здійснюється відповідно до Бюджетного кодексу України.

До місцевих податків належать:

- податок на майно;
- єдиний податок.

До місцевих зборів належать:

- збір за місця для паркування транспортних засобів;
- туристичний збір.

Місцеві ради обов'язково встановлюють єдиний податок та податок на майно (в частині транспортного податку та плати за землю).

Зарахування місцевих податків та зборів до відповідних місцевих бюджетів здійснюється відповідно до [Бюджетного кодексу України](#).

3. Податок на прибуток

Податок на прибуток обчислюватимемо виходячи з бухгалтерського фінрезультату (за П(С)БО чи МСФЗ), відкоригованого на [різниці](#), передбачені Податковим кодексом. При цьому, податкові різниці визначатимуть ті платники податку на прибуток, які мають дохід більше 20 млн. грн. на рік. Решта платників визначатимуть прибуток до оподаткування без таких коригувань. Базова (основна) ставка податку становить 18 відсотків.

Не будуть платниками податку на прибуток бюджетні установи і громадські об'єднання, політичні партії, релігійні, благодійні організації, пенсійні фонди, метою яких не може бути одержання і розподіл прибутку серед засновників, членів органів управління, інших пов'язаних з ними осіб, а також серед працівників таких організацій. Реєстр таких організацій буде вести [ДФСУ](#), і лише при внесенні їх в такий реєстр, вони не вважатимуться платниками податку на прибуток.

Передбачено особливості оподаткування букмекерської діяльності, діяльності з випуску та проведення лотерей, азартних ігор (у тому числі казино) ([п. 141.5](#) ПКУ). Діятимуть спецправила для оподаткування страхової діяльності ([п. 141.1](#) ПКУ), діяльності інститутів спільного інвестування та суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення ([п. 141.6](#) ПКУ).

Платники податку на прибуток (крім новостворених, виробників сільськогосподарської продукції, інститутів спільного інвестування, неприбуткових установ (організацій) та платників податків, у яких доходи, що враховуються при визначенні [об'єкта оподаткування](#), за останній річний звітний податковий період не перевищують двадцяти мільйонів гривень) щомісяця, протягом дванадцятимісячного періоду, сплачують авансовий внесок з податку на прибуток у порядку і в строки, які встановлені для місячного податкового періоду. Сума щомісячних авансових внесків обчислюється у розмірі не менше 1/12 нарахованої суми податку на прибуток підприємств за попередній звітний (податковий) рік, зменшеної на суму сплачених авансових внесків з Податкового податку при виплаті дивідендів, яка залишилась не зарахованою у зменшення податкового зобов'язання з Податкового податку, без подання податкової декларації. При цьому дванадцятимісячний період для сплати авансових внесків визначається з червня поточного звітного (податкового) року по травень наступного звітного (податкового) року включно.

Платники податку, у яких доходи, що враховуються при визначенні об'єкта оподаткування, за останній річний звітний (податковий) період не перевищують 20 мільйонів гривень, та неприбуткові установи (організації) сплачують податок на прибуток на підставі податкової декларації, яку подають до контролюючих органів за звітний (податковий) рік і не сплачують авансових внесків.

Податкова декларація, в тому числі розрахунок щомісячних авансових внесків, за базовий звітний (податковий) рік подаються до 1 червня року, наступного за звітним (податковим) роком.

Детальніше про податок на прибуток Ви дізнаєтесь, якщо опрацюєте [розділ III](#) Податкового Кодексу України.

4. Податок на додану вартість

Підприємство буде платником ПДВ у разі якщо загальна сума від здійснення операцій з постачання товарів/послуг, що підлягають оподаткуванню, у тому числі з використанням локальної або глобальної комп'ютерної мережі, нарахована (сплачена) такій особі протягом останніх 12 календарних місяців, **сукупно перевищує 1000 000 гривень** (без урахування податку на додану вартість), така особа зобов'язана зареєструватися як платник податку у контролюючому органі за своїм місцезнаходженням з дотриманням вимог, передбачених [статтею 183](#) Кодексу, крім особи, яка є платником єдиного податку першої — третьої групи.

Якщо особи, не зареєстровані як платники податку, ввозять товари на митну територію України в обсягах, що підлягають оподаткуванню згідно із законом, такі особи сплачують податок під час митного оформлення товарів без реєстрації як платники такого податку.

Якщо особа, яка відповідно до [пункту 181.1](#) статті 181 Податкового Кодексу не є платником податку у зв'язку з тим, що обсяги оподатковуваних операцій відсутні або є меншими від встановленої зазначеною статтею суми, вважає за доцільне добровільно зареєструватися як платник податку, така реєстрація здійснюється за її заявою.

Об'єктом оподаткування є операції платників податку з:

- а)** постачання товарів, місце постачання яких розташоване на митній території України, відповідно до [статті 186](#) Податкового Кодексу, у тому числі операції з передачі права власності на об'єкти застави позичальнику (кредитору), на товари, що передаються на умовах товарного кредиту, а також з передачі об'єкта фінансового лізингу в користування лізингоотримувачу/орендарю;
- б)** постачання послуг, місце постачання яких розташоване на митній території України, відповідно до статті 186 Податкового Кодексу;
- в)** ввезення товарів на митну територію України;
- г)** вивезення товарів за межі митної території України;
- е)** постачання послуг з міжнародних перевезень пасажирів і багажу та вантажів залізничним, автомобільним, морським і річковим та авіаційним транспортом.

База оподаткування операцій з постачання товарів/послуг визначається виходячи з їх договірної вартості (у разі здійснення контрольованих операцій — не нижче звичайних цін, визначених відповідно до [статті 39](#) Податкового Кодексу) з урахуванням загальнодержавних податків та зборів (крім збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, що справляється з вартості послуг стільникового рухомого зв'язку, податку на додану вартість та акцизного податку на спирт етиловий, що використовується виробниками — суб'єктами господарювання для виробництва лікарських засобів, у тому числі

компонентів крові і вироблених з них препаратів (крім лікарських засобів у вигляді бальзамів та еліксирів).

Ставки податку встановлюються від бази оподаткування в таких розмірах:

а) 20 відсотків (основна);

б) 0 відсотків;

в) 7 відсотків .

Сума податку, що підлягає сплаті (перерахуванню) до Державного бюджету України або бюджетному відшкодуванню, визначається як різниця між сумою податкового зобов'язання звітного (податкового) періоду та сумою податкового кредиту такого звітного (податкового) періоду.

Податкове зобов'язання – сума коштів, яку платник податків, у тому числі податковий агент, повинен сплатити до відповідного бюджету як податок або збір на підставі, в порядку та строки, визначені податковим законодавством (у тому числі сума коштів, визначена платником податків у податковому векселі та не сплачена в установленний законом строк).

Податковий кредит – сума, на яку платник податку на додану вартість має право зменшити податкове зобов'язання звітного (податкового) періоду, визначена згідно з розділом V Кодексу .

При **позитивному** значенні різниці, така сума підлягає сплаті (перерахуванню) до бюджету.

При **від'ємному** значенні різниці, така сума враховується у зменшення суми податкового боргу з податку, що виник за попередні звітні (податкові) періоди або підлягає бюджетному відшкодуванню за заявою платника у сумі податку, фактично сплаченій отримувачем товарів/послуг у попередніх та звітному податкових періодах постачальникам таких товарів/послуг або зараховується до складу податкового кредиту наступного звітного (податкового) періоду.

Платникам податку автоматично відкриваються рахунки в системі електронного адміністрування податку на додану вартість.

Платник податку зобов'язаний надати покупцю (отримувачу) **податкову накладну**, складену в електронній формі з дотриманням умови щодо реєстрації у порядку, визначеному законодавством, електронного підпису уповноваженої платником особи, та зареєстровану в Єдиному реєстрі податкових накладних.

Податкова накладна складається у день виникнення податкових зобов'язань продавця.

Для операцій, що оподатковуються, і операцій, звільнених від оподаткування, складаються окремі податкові накладні.

Податкова накладна складається на кожне повне або часткове постачання товарів/послуг, а також на суму коштів, що надійшли на поточний рахунок як попередня оплата (аванс).

Звітним (податковим) періодом платника ПДВ є один календарний місяць, а у випадках, особливо визначених Податковим Кодексом, календарний квартал, з урахуванням таких особливостей:

Податкова декларація подається за базовий звітний (податковий) період, що дорівнює календарному місяцю, протягом 20 календарних днів, що настають за останнім календарним днем звітного (податкового) місяця.

Сума податкового зобов'язання, зазначена платником податку в поданій ним податковій декларації, підлягає сплаті протягом 10 календарних днів, що настають за останнім днем відповідного граничного строку, передбаченого для подання податкової декларації.

Детальніше про податок на додану вартість Ви дізнаєтесь, якщо опрацюєте [розділ V](#) Податкового Кодексу України.

5. Акцизний податок

Акцизний податок — непрямий податок на споживання окремих видів товарів (продукції), визначених Податковим Кодексом як підакцизні, що включається до ціни таких товарів (продукції).

До підакцизних товарів належать: ([ст. 215](#)): спирт етиловий та інші спиртові дистиляти, алкогольні напої, пиво; тютюнові вироби, тютюн та промислові замінники тютюну; нафтопродукти, скраплений газ, речовини, що використовуються як компоненти моторних палив, паливо моторне альтернативне; автомобілі легкові, кузови до них, причепа та напівпричепа, мотоцикли, транспортні засоби, призначені для перевезення 10 осіб і більше, транспортні засоби для перевезення вантажів; електрична енергія.

Об'єкти оподаткування

[Об'єктами оподаткування є операції з:](#)

- реалізації вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції);
- реалізації або передачі в межах одного підприємства підакцизних товарів (продукції) з метою власного споживання, промислової переробки, своїм працівникам, а також здійснення внесків підакцизними товарами (продукцією) до статутного капіталу;
- ввезення підакцизних товарів (продукції) на митну територію України;
- реалізації конфіскованих підакцизних товарів (продукції), підакцизних товарів (продукції), визнаних безхазяйними, підакцизних товарів (продукції), за якими не звернувся власник до кінця строку зберігання, та підакцизних товарів (продукції), що за правом успадкування чи на інших законних підставах переходять у власність держави;
- реалізації або передачі у володіння, користування чи розпорядження підакцизних товарів (продукції), що були ввезені на митну територію України із звільненням від оподаткування до закінчення строку, визначеного законодавством, відповідно до [пункту 213.3](#) статті 213 Податкового Кодексу;
- обсяги та вартість втрачених підакцизних товарів (продукції), що перевищують встановлені норми втрат з урахуванням [пункту 214.6](#) статті 214 Податкового Кодексу;
- реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів;
- оптового постачання електричної енергії;

-переобладнання ввезеного на митну територію України транспортного засобу у підакцизний легковий автомобіль.

Ставки податку

—Адвалорні (відносні) — визнається ставка податку, згідно з якою розмір податкових нарахувань встановлюється у відсотковому або кратному відношенні до одиниці вартісного виміру бази оподаткування.

-Специфічні (абсолютні) — ставка податку, згідно з якою розмір податкових нарахувань встановлюється як фіксована величина стосовно кожної одиниці виміру бази оподаткування.

Порядок обчислення податку з товарів, вироблених на митній території України.([стаття 217](#) ПК)

Суми податку, що підлягають сплаті, з підакцизних товарів (продукції), вироблених на митній території України, визначаються платником податку самостійно, виходячи з об'єктів оподаткування, бази оподаткування та ставок цього податку, що діють на дату виникнення податкових зобов'язань.

Базовий податковий період для сплати податку відповідає календарному місяцю. За базовий податковий період для сплати податку підприємство складає та подає декларацію.

6. Екологічний податок

Підприємство буде платником екологічного податку, якщо під час провадження діяльності яких на території України і в межах її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони здійснюються ([ст. 240](#) ПК):

— викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення;

— скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти;

— розміщення відходів (крім розміщення окремих видів (класів) відходів як вторинної сировини, що розміщуються на власних територіях (об'єктах) суб'єктів господарювання);

-утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені);

— тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензії строк.

Об'єктом та базою оподаткування є ([ст. 242](#) ПК):

— обсяги та види забруднюючих речовин, які викидаються в атмосферне повітря стаціонарними джерелами;

— обсяги та види забруднюючих речовин, які скидаються безпосередньо у водні об'єкти;

— обсяги та види (класи) розміщених відходів, крім обсягів та видів (класів) відходів як вторинної сировини, що розміщуються на власних територіях (об'єктах) суб'єктів господарювання;

— обсягів палива вивезених з митної території України в митних режимах експорту або реекспорту та/або переробки на митній території України засвідчених належно оформленою митною декларацією;

- мазуту та пічного палива, що використовуються в процесі виробництва тепло- та електроенергії;
- обсяги та категорія радіоактивних відходів, що утворюються внаслідок діяльності суб'єктів господарювання та/або тимчасово зберігаються їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензії строк;
- обсяги електричної енергії, виробленої експлуатуючими організаціями ядерних установок (атомних електростанцій).

Стаки податку встановлені за такими ознаками:

Ставки податку за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення ([ст.243 ПК](#)) Ставки податку за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення ([ст.244 ПК](#))

Ставки податку за скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти ([ст.245 ПК](#))

Ставки податку за розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах ([ст.246 ПК](#))

Ставки податку за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені) ([ст.247 ПК](#))

Ставки податку за тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензії строк ([ст.248 ПК](#))

Порядок обчислення податку ([ст. 249 ПК](#))

Суми податку обчислюються за податковий (звітний) квартал платниками податку. У разі якщо під час провадження господарської діяльності платником податку здійснюються різні види забруднення навколишнього природного середовища або забруднення різними видами забруднюючих речовин, такий платник зобов'язаний визначати суму податку окремо за кожним видом забруднення або за кожним видом забруднюючої речовини.

Суми податку обчислюються платниками податку самостійно щокварталу виходячи з фактичних обсягів викидів (скидів, розміщення, утворення) та ставок податку.

7. Рентна плата

Рентна плата — загальнодержавний податок, який справляється за користування надрами для видобування корисних копалин; за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин; за користування радіочастотним ресурсом України; за спеціальне використання води; за спеціальне використання лісових ресурсів; за транспортування нафти і нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами, транзитне транспортування трубопроводами природного газу та аміаку територією України.

Рентна плата за користування надрами для видобування корисних копалин.

Базою оподаткування рентною платою за користування надрами для видобування корисних копалин є вартість обсягів видобутих у податковому (звітному) періоді корисних копалин (мінеральної сировини), яка окремо обчислюється для кожного виду корисної копалини (мінеральної сировини) для кожної ділянки надр на базових умовах поставки (склад готової продукції гірничого підприємства).

Рентна плата за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин.

Платниками рентної плати за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, є юридичні та фізичні особи — суб'єкти господарювання, які використовують у межах території України ділянки надр для:

- зберігання природного газу, нафти, газоподібних та інших рідких нафтопродуктів;
- витримування виноматеріалів, виробництва і зберігання винопродукції;
- вирощування грибів, овочів, квітів та інших рослин;
- зберігання харчових продуктів, промислових та інших товарів, речовин і матеріалів;
- провадження інших видів господарської діяльності.

Об'єктом оподаткування рентною платою за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, є обсяг підземного простору (ділянки) надр:

- для зберігання природного газу та газоподібних продуктів — активний об'єм зберігання газу в пористих чи тріщинуватих геологічних утвореннях (пластах-колекторах);
- для зберігання нафти та інших рідких нафтопродуктів — об'єм спеціально створених та існуючих гірничих виробок (відпрацьованих і пристосованих), а також природних порожнин (печер);
- для витримування виноматеріалів, виробництва і зберігання винопродукції, вирощування грибів, овочів, квітів та інших рослин, зберігання харчових продуктів, промислових та інших товарів, речовин і матеріалів, провадження інших видів господарської діяльності — площа підземного простору, що надана у користування в спеціально створених та існуючих гірничих виробках (відпрацьованих і пристосованих), а також природних порожнинах (печерах).

Рентна плати за користування радіочастотним ресурсом України.

Платниками рентної плати за користування радіочастотним ресурсом України є загальні користувачі радіочастотного ресурсу України, визначені законодавством про радіочастотний ресурс, яким надано право користуватися радіочастотним ресурсом України в межах виділеної частини смуг радіочастот загального користування на підставі:

Об'єктом оподаткування рентною платою за користування радіочастотним ресурсом України є ширина смуги радіочастот, що визначається як частина смуги радіочастот загального користування у відповідному регіоні та зазначена в ліцензії на користування радіочастотним ресурсом України або в дозволі на

експлуатацію радіоелектронного засобу та випромінювального пристрою для технологічних користувачів та користувачів, які користуються радіочастотним ресурсом для розповсюдження телерадіопрограм.

Рентна плата за спеціальне використання води.

Платниками рентної плати за спеціальне використання води є водокористувачі — суб'єкти господарювання незалежно від форми власності: юридичні особи, їх філії, відділення, представництва, інші відокремлені підрозділи без утворення юридичної особи (крім бюджетних установ), постійні представництва нерезидентів, а також фізичні особи — підприємці, які використовують воду, отриману шляхом забору води з водних об'єктів (первинні водокористувачі) та/або від первинних або інших водокористувачів (вторинні водокористувачі), та використовують воду для потреб гідроенергетики, водного транспорту і рибництва.

Об'єктом оподаткування рентною платою за спеціальне використання води є фактичний обсяг води, який використовують водокористувачі, з урахуванням обсягу втрат води в їх системах водопостачання.

Об'єктом оподаткування рентною платою за спеціальне використання води без її вилучення з водних об'єктів є:

— для потреб гідроенергетики — фактичний обсяг води, що пропускається через турбіни гідроелектростанцій для вироблення електроенергії;

— для потреб водного транспорту — час використання поверхневих вод вантажним самохідним і несамохідним флотом, що експлуатується (залежно від тоннажності), та пасажирським флотом, що експлуатується (залежно від кількості місць).

Об'єктом оподаткування рентною платою за спеціальне використання води для потреб рибництва є фактичний обсяг води, необхідної для поповнення водних об'єктів під час розведення риби та інших водних живих ресурсів (у тому числі для поповнення, яке пов'язане із втратами води на фільтрацію та випаровування).

Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів.

Платниками рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів є лісокористувачі — юридичні особи, їх філії, відділення, інші відокремлені підрозділи, що не мають статусу юридичної особи, постійні представництва нерезидентів, які отримують доходи з джерел їх походження з України або виконують агентські (представницькі) функції стосовно таких нерезидентів або їх засновників, фізичні особи (крім фізичних осіб, які мають право безоплатно без видачі спеціального дозволу використовувати лісові ресурси відповідно до лісового законодавства), а також фізичні особи — підприємці, які здійснюють спеціальне використання лісових ресурсів на підставі спеціального дозволу (лісорубного квитка або лісового квитка) або відповідно до умов договору довгострокового тимчасового користування лісами.

Об'єктом оподаткування рентною платою за спеціальне використання лісових ресурсів є:

— деревина, заготовлена в порядку рубок головного користування;

— деревина, заготовлена під час проведення заходів:
щодо поліпшення якісного складу лісів, їх оздоровлення, посилення захисних властивостей (у деревостанах віком понад 40 років — рубки догляду за лісом, вибіркові санітарні рубки, вибіркові лісовідновні рубки, рубки, пов'язані з реконструкцією, ландшафтні рубки і рубки переформування; незалежно від віку деревостанів — суцільні санітарні та суцільні лісовідновні рубки);
з розчищення лісових ділянок, вкритих лісовою рослинністю, у зв'язку з будівництвом гідровузлів, трубопроводів, шляхів тощо;
— другорядні лісові матеріали (заготівля живиці, пнів, лубу та кори, деревної зелені, деревних соків та інших другорядних лісових матеріалів, передбачених нормативно-правовими актами з ведення лісового господарства);
— побічні лісові користування (заготівля сіна, випасання худоби, заготівля дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин, збирання лісової підстилки, заготівля очерету та інших побічних лісових користувань, передбачених нормативно-правовими актами з ведення лісового господарства);
-використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей та проведення науково-дослідних робіт.

Рентна плата за транспортування нафти і нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами, транзитне транспортування трубопроводами природного газу та аміаку територією України.

Платниками рентної плати є суб'єкти господарювання, які експлуатують об'єкти магістральних трубопроводів та надають (організують) послуги з транспортування (переміщення) вантажу трубопроводами України.

Платником рентної плати за транзит природного газу територією України є уповноважений Кабінетом Міністрів України суб'єкт господарювання, який надає (організовує) послуги з його транзиту територією України.

Об'єктом оподаткування рентною платою:

— для нафти та нафтопродуктів є їх фактичні обсяги, що транспортуються територією України у податковому (звітному) періоді;

— для природного газу та аміаку є сума добутоків відстаней відповідних маршрутів їх транспортування (переміщення), узгоджених між платником рентної плати та замовником на відповідний податковий (звітний) період, на обсяги природного газу та аміаку, транспортованих (переміщених) кожним маршрутом транспортування.

Базовий податковий (звітний) період для рентної плати дорівнює календарному кварталу.

8. Податок на майно

Податок на майно складається з:

- податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки;
- транспортного податку;
- плати за землю.

Підприємство може бути платником **податку на нерухоме майно, відмінного від земельної ділянки**, якщо воно є власниками об'єктів житлової та нежитлової нерухомості.

Об'єктом оподаткування є об'єкт житлової та нежитлової нерухомості, в тому числі його частка.

Не є об'єктом оподаткування:

- а) гуртожитки;
- б) об'єкти нежитлової нерухомості, які використовуються суб'єктами господарювання малого та середнього бізнесу, що провадять свою діяльність в малих архітектурних формах та на ринках;
- в) будівлі промисловості, зокрема виробничі корпуси, цехи, складські приміщення промислових підприємств;
- г) будівлі, споруди сільськогосподарських товаровиробників, призначені для використання безпосередньо у сільськогосподарській діяльності;

Базою оподаткування є загальна площа об'єкта житлової та нежитлової нерухомості, в тому числі його часток.

Підприємство самостійно обчислює базу оподаткування об'єктів житлової та нежитлової нерухомості, в тому числі їх часток, що перебувають у його власності, виходячи із загальної площі кожного окремого об'єкта оподаткування на підставі документів, що підтверджують право власності на такий об'єкт.

Сільські, селищні, міські ради можуть встановлювати пільги з податку, що сплачується на відповідній території, з об'єктів житлової або нежитлової нерухомості, що перебувають у власності підприємств.

Ставки податку встановлюються за рішенням сільської, селищної або міської ради в залежності від місця розташування (зональності) та типів таких об'єктів нерухомості у розмірі, що не перевищує 2 відсотків розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного (податкового) року, за 1 кв. метр бази оподаткування.

Базовий податковий (звітний) період дорівнює календарному року.

Підприємство самостійно обчислює суму податку станом на 1 січня звітного року і до 20 лютого цього ж року подають контролюючому органу за місцезнаходженням об'єкта/об'єктів оподаткування декларацію за формою, встановленою у порядку, передбаченому [статтею 46 Податкового Кодексу](#), з розбивкою річної суми рівними частками поквартально.

Щодо новоствореного (нововведеного) об'єкта житлової або нежитлової нерухомості декларація юридичною особою — платником подається протягом 30 календарних днів з дня виникнення права власності на такий об'єкт, а податок сплачується починаючи з місяця, в якому виникло право власності на такий об'єкт.

Податок сплачується за місцем розташування об'єкта/об'єктів оподаткування і зараховується до відповідного бюджету згідно з положеннями Бюджетного кодексу України.

Податкове зобов'язання по даному податку підприємство сплачує за звітний

рік авансовими внесками щокварталу до 30 числа місяця, що настає за звітним кварталом, які відображаються в річній податковій декларації.

Транспортний податок.

Підприємства які мають зареєстровані в Україні згідно з чинним законодавством власні легкові автомобілі.

Об'єктом оподаткування є легкові автомобілі, які використовувалися до 5 років і мають об'єм циліндрів двигуна понад 3000 куб. см.

Ставка податку встановлюється з розрахунку на календарний рік у розмірі 25 000 гривень за кожен легковий автомобіль, що є об'єктом оподаткування.

Базовий податковий (звітний) період дорівнює календарному року.

Платники податку — юридичні особи самостійно обчислюють суму податку станом на 1 січня звітного року і до 20 лютого цього ж року подають контролюючому органу за місцем реєстрації об'єкта оподаткування декларацію за формою, встановленою у порядку, передбаченому [статтею 46](#) Податкового Кодексу, з розбивкою річної суми рівними частками поквартально.

За об'єкти оподаткування, придбані протягом року, податок сплачується пропорційно кількості місяців, які залишилися до кінця року, починаючи з місяця, в якому проведено реєстрацію транспортного засобу.

Податок сплачується за місцем реєстрації об'єктів оподаткування і зараховується до відповідного бюджету згідно з положеннями Бюджетного кодексу України.

Транспортний податок сплачується юридичними особами — авансовими внесками щокварталу до 30 числа місяця, що настає за звітним кварталом, які відображаються в річній податковій декларації.

Підприємство яке є власником земельних ділянок, земельних часток (паїв) або землекористувачем сплачує **земельний податок**.

Об'єктами оподаткування є:

- земельні ділянки, які перебувають у власності або користуванні;
- земельні частки (паї), які перебувають у власності.

Базою оподаткування є:

- нормативна грошова оцінка земельних ділянок з урахуванням коефіцієнта індексації, визначеного відповідно до порядку, встановленого цим розділом;
- площа земельних ділянок, нормативну грошову оцінку яких не проведено.

Рішення рад щодо нормативної грошової оцінки земельних ділянок, розташованих у межах населених пунктів, офіційно оприлюднюється відповідним органом місцевого самоврядування до 15 липня року, що передую бюджетному періоду, в якому планується застосування нормативної грошової оцінки земель або змін (плановий період). В іншому разі норми відповідних рішень застосовуються не раніше початку бюджетного періоду, що настає за плановим періодом.

Ставка податку за земельні ділянки, нормативну грошову оцінку яких проведено, встановлюється у розмірі не більше 3 відсотків від їх нормативної грошової оцінки, а для сільськогосподарських угідь — не більше 1 відсотка від

їх нормативної грошової оцінки.

Ставка податку встановлюється у розмірі не більше 12 відсотків від їх нормативної грошової оцінки за земельні ділянки, які перебувають у постійному користуванні суб'єктів господарювання (крім державної та комунальної форми власності).

Ставка податку за земельні ділянки, розташовані за межами населених пунктів, встановлюється у розмірі не більше 5 відсотків від нормативної грошової оцінки одиниці площі ріллі по Автономній Республіці Крим або по області.

Не сплачується податок за:

- сільськогосподарські угіддя зон радіоактивно забруднених територій, визначених відповідно до закону такими, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи (зон відчуження, безумовного (обов'язкового) відселення, гарантованого добровільного відселення і посиленого радіоекологічного контролю), і хімічно забруднених сільськогосподарських угідь, на які запроваджено обмеження щодо ведення сільського господарства;
- землі сільськогосподарських угідь, що перебувають у тимчасовій консервації або у стадії сільськогосподарського освоєння;
- земельні ділянки державних сортовипробувальних станцій і сортодільниць, які використовуються для випробування сортів сільськогосподарських культур;
- земельні ділянки сільськогосподарських підприємств усіх форм власності та фермерських (селянських) господарств, зайняті молодими садами, ягідниками та виноградниками до вступу їх у пору плодоношення, а також гібридними насадженнями, генофондовими колекціями та розсадниками багаторічних плодових насаджень;

Базовим податковим (звітним) періодом для плати за землю є календарний рік. Підставою для нарахування земельного податку є дані державного земельного кадастру.

Платники плати за землю (крім фізичних осіб) самостійно обчислюють суму податку щороку станом на 1 січня і не пізніше 20 лютого поточного року подають відповідному контролюючому органу за місцезнаходженням земельної ділянки податкову декларацію на поточний рік за формою, встановленою у порядку, передбаченому статтею 46 цього Кодексу, з розбивкою річної суми рівними частками за місяцями. Подання такої декларації звільняє від обов'язку подання щомісячних декларацій. При поданні першої декларації (фактичного початку діяльності як платника плати за землю) разом з нею подається довідка (витяг) про розмір нормативної грошової оцінки земельної ділянки, а надалі така довідка подається у разі затвердження нової нормативної грошової оцінки землі.

Строк сплати плати за землю.

Власники землі та землекористувачі сплачують плату за землю з дня виникнення права власності або права користування земельною ділянкою.

У разі припинення права власності або права користування земельною

ділянкою плата за землю сплачується за фактичний період перебування землі у власності або користуванні у поточному році.

Податкове зобов'язання щодо плати за землю, визначене у податковій декларації на поточний рік, сплачується рівними частками власниками та землекористувачами земельних ділянок за місцезнаходженням земельної ділянки за податковий період, який дорівнює календарному місяцю, щомісяця протягом 30 календарних днів, що настають за останнім календарним днем податкового (звітного) місяця.

Питання для самоперевірки (за питаннями теми)

1. Основи податкового законодавства України

1. Назвіть основні законодавчі акти, які регулюють податкові відносини в суспільстві?
2. Які питання податкових відносин **регулює** Податковий Кодекс України?
3. Які питання податкових відносин **не регулює** Податковий Кодекс України?
4. На яких принципах ґрунтується податкове законодавство України?

2. Види податків та зборів та елементи системи оподаткування

1. Який платіж називається податком?
2. Який платіж називається збором?
3. Які є види ставок?
4. Назвіть можливі податкові періоди?
5. Які податки відносяться до загальнодержавних?
6. Які податки відносять до місцевих?

3. Податок на прибуток підприємств

1. Який механізм обчислення податку на прибуток?
2. Які суб'єкти не є платниками податку на прибуток?
3. Який порядок сплати податку на прибуток?
4. Коли подається податкова декларація з податку на прибуток?
5. Які особливості сплати податку на прибуток у 2015-2016 році?

4. Податок на додану вартість

1. Коли підприємство буде платником ПДВ?
2. Що є об'єктом оподаткування ПДВ?
3. Що є базою оподаткування ПДВ?
4. Які є ставки ПДВ?
5. Що таке податкове зобов'язання?
6. Що таке податковий кредит?
7. Яке призначення податкової накладної?
8. Які звітний період по сплаті ПДВ?

5. Акцизний податок

1. Який податок називається акцизним?
2. Які товари належать до підакцизних?
3. Що є об'єктом оподаткування?

4. Які є види ставок акцизного податку?
5. Який порядок обчислення податку?
6. Який звітний податковий період по сплаті акцизного податку?

6. Екологічний податок

1. Коли підприємство буде платником екологічного податку?
2. Що є об'єктові базою оподаткування при сплаті екологічного податку?
3. За якими ознаками встановлюються ставки податку?
4. Який порядок обчислення екологічного податку?

7. Рентна плата

1. Що таке рентна плата?
2. За користування якими надрами сплачується рентна плата?
3. Що є базою оподаткування?
4. Який базовий податковий період для рентної плати?

8. Податок на майно

1. З яких податків складається податок на майно?
2. Назвіть об'єкти оподаткування податку на майно?
3. Що є базою оподаткування податку на майно?
4. Які встановлені ставки податку на майно та хто їх встановлює?
5. Який порядок сплати податку на майно?

9. Сільськогосподарські підприємства, як платники єдиного податку.

1. Які с.-г. підприємства можуть обрати спрощену систему оподаткування?
2. Які с.-г. підприємства не можуть обрати спрощену систему оподаткування?
3. Які ставки податку за спрощеною системою оподаткування?
4. Як сплачується податок поквартально?
5. Яким є податковий період?

Тема 4. Оборотні активи та їх організація на підприємствах

1. Поняття про оборотні активи

2. Необхідність та сутність нормування оборотних коштів

3. Методика визначення нормативів оборотних коштів

3.1 Промислові підприємства

3.1.1 Метод прямого розрахунку (сам. вивч.)

3.1.1.1 Виробничі запаси

3.1.1.2 Незавершене виробництво

3.1.1.3 Витрати майбутніх періодів

3.1.1.4 Готова продукція

3.1.2 Розрахунок нормативу оборотних коштів економічним методом.

3.2 Сільськогосподарські підприємства

3.2.1 Виробничі запаси

3.2.2. Поточні біологічні активи в тваринництві

3.2.3. Незавершене виробництво

3.2.4 Готова продукція

3.2.5 Витрати майбутніх періодів

3.2.6. Розрахунки із заготівельними організаціями

4. Джерела формування оборотних коштів

5 Показники наявності та ефективності використання оборотних коштів

1.Поняття про оборотні активи

Оборотні активи — гроші та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Інформація про оборотні активи підприємства відображається в II розділі активу Балансу (Звіт про фінансовий стан) підприємства.

У виробничій сфері оборотний капітал (оборотні кошти) авансується в оборотні виробничі фонди і фонди обігу.

Склад оборотних коштів - це сукупність окремих елементів оборотних виробничих фондів і фондів обігу. Склад оборотних коштів у різних галузях господарства може мати певні особливості. Так, у виробничій сфері основні статті оборотних коштів — це сировина, основні матеріали, незавершене виробництво, готова продукція. В окремих галузях промисловості є статті оборотних коштів, що характерні лише для них. Наприклад, у металургійній промисловості в оборотних коштах враховується змінне обладнання, а у добувних галузях до витрат майбутніх періодів включають витрати на гірничопідготовчі роботи.

Структура оборотних коштів - це питома вага вартості окремих статей оборотних виробничих фондів і фондів обігу в загальній сумі оборотних коштів. Структура оборотних коштів має значні коливання в окремих галузях господарства. Вона залежить від складу і структури витрат на виробництво, умов поставок матеріальних цінностей, умов реалізації продукції (виконаних робіт, наданих послуг), проведення розрахунків.

Оборотні кошти підприємств класифікуються за трьома ознаками:

1) залежно від участі їх у кругообігу коштів.

Відповідно до першої ознаки оборотні кошти поділяються на оборотні кошти, авансовані в оборотні виробничі фонди, та оборотні кошти, авансовані у фонди обігу. **До виробничих фондів** належать: сировина, основні й допоміжні матеріали, напівфабрикати, паливо, тара, запасні частини для ремонтів, малоцінні і швидкозношувані предмети, незавершене виробництво, напівфабрикати власного виготовлення, витрати майбутніх періодів. **Фонди обігу** — це залишки готової продукції на складі підприємств, відвантажені, але не оплачені покупцями товари, залишки коштів підприємств на

поточному рахунку в банку, касі, у розрахунках, у дебіторській заборгованості, а також укладені в короткострокові цінні папери.

Таким чином, оборотний капітал (оборотні кошти) — це кошти, авансовані в оборотні виробничі фонди і фонди обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва, реалізації продукції та отримання прибутку.

2) за методами планування, принципами організації та регулювання.

Залежно від методів планування оборотні кошти поділяються на **нормовані та ненормовані**. Необхідність розподілу оборотних коштів на нормовані й ненормовані впливає з економічної доцільності досягнення найліпших результатів за найменших витрат. Установлення нормативів за окремими статтями оборотних коштів уможлиблює забезпечення безперервної діяльності підприємства за умови оптимальних виробничих запасів, розмірів незавершеного виробництва, залишків готової продукції. До нормованих оборотних коштів належать оборотні кошти у виробничих запасах, незавершеному виробництві та витратах майбутніх періодів, у залишках готової продукції на складах підприємств. Ненормовані оборотні фонди включають фонди обігу за винятком готової продукції на складі.

3) за джерелами формування.

За джерелами формування оборотні кошти поділяються на:

- 1) власні та прирівняні до власних;
- 2) залучені;
- 3) інші.

Класифікація оборотних коштів має важливе значення, оскільки дає можливість підприємству визначити оптимальний склад і структуру, потребу та джерела формування оборотних коштів. Від цього значною мірою залежить фінансовий стан підприємства.

Система організації оборотних коштів побудована на певних принципах.

По-перше, надання підприємствам самостійності щодо розпорядження, управління оборотними коштами. Це означає оперативну самостійність у використанні оборотних коштів. **По-друге**, визначення планової потреби та розміщення оборотних коштів за окремими елементами й підрозділами. Мається на увазі розрахунок оптимальної потреби в оборотних коштах, яка б забезпечила безперервність процесу виробництва, виконання планових завдань за ритмічної роботи (розробка норм тривалої дії та щорічних нормативів). **По-третє**, коригування розрахованих і чинних нормативів з урахуванням вимог господарювання, що змінюються: обсягів виробництва, цін на сировину та матеріали; постачальників і споживачів; форм застосовуваних розрахунків. **По-четверте**, раціональна система фінансування оборотних коштів. Це означає формування оборотних коштів за рахунок власних ресурсів і залучених коштів у розмірах, що забезпечують нормальний фінансовий стан підприємства. **По-п'яте**, контроль за раціональним розміщенням і використанням оборотних коштів. Мається на увазі проведення аналізу ефективності кругообороту коштів, що використовуються, з метою прискорення їхнього обертання

Сільськогосподарські підприємства мають певні характерні особливості кругообороту оборотних коштів , зокрема:

- кошти авансуються у виробництво на порівняно тривалий час;
- неоднакова тривалість закріплення різних частин авансованих коштів у кругообороті.

2.Необхідність та сутність нормування оборотних коштів

Планова потреба в оборотних коштах встановлюється шляхом їх нормування – економічно обгрунтованого визначення мінімальної величини оборотних коштів на плановий період, при якій може нормально функціонувати виробничий процес.

Нормування оборотних коштів передбачає встановлення їх по кожному виду норм, які представляють собою показники, що відображають нормативний рівень запасів матеріальних цінностей відносно потреби.

Норма — мінімальний розмір власних оборотних коштів який необхідний для визначення нормативу.

Норматив — мінімальний розмір оборотних активів який необхідний для забезпечення нормальної господарської діяльності підприємства.

Нормування оборотних коштів передбачає врахування багатьох факторів, які впливають на господарську діяльність підприємств. На підприємствах виробничої сфери до них належать:

- **умови постачання підприємств товарно-матеріальними цінностями:** кількість постачальників, строки поставки, розмір транзитних партій, кількість найменувань матеріальних цінностей, форми розрахунків за матеріальні цінності;
- **організація процесу виробництва:** тривалість виробничого циклу, характер розподілу витрат протягом виробничого циклу, номенклатура випущеної продукції;
- **умови реалізації продукції:** кількість споживачів готової продукції, їх віддаленість, призначення продукції, умови її транспортування, форми розрахунків за відвантажену продукцію.

За відповідності складу, структури й наявності оборотних коштів запланованому обсягу виробництва та реалізації підприємство в змозі отримувати прибуток з мінімальними витратами.

У разі зниження розміру оборотних коштів можливі перебої в постачанні й виробничому процесі, зменшення обсягу виробництва та прибутку, виникнення прострочених платежів і заборгованості, інші негативні явища в господарській діяльності.

Надлишок оборотних коштів призводить до нагромадження надмірних запасів сировини, матеріалів; послаблення режиму економії; створення умов для використання оборотних коштів не за призначенням.

Значення нормування оборотних коштів:

По-перше, правильне визначення нормативу оборотних коштів забезпечує безперервність безперебійність процесу виробництва.

По-друге, нормування оборотних коштів дає змогу ефективно використовувати оборотні кошти на кожному підприємстві.

По-третє, від правильно встановленого нормативу оборотних коштів залежить виконання плану виробництва, реалізації продукції, прибутку та рівня рентабельності.

По-четверте, обґрунтовані нормативи оборотних коштів сприяють зміцненню режиму економії, мінімізації ризику підприємницької діяльності.

В процесі нормування визначаються індивідуальні і сукупний норматив оборотних активів. Індивідуальні нормативи представляють собою мінімальну потребу в окремих видах оборотних активів, а сукупний — загальну потребу в оборотних активах, при якій господарства можуть нормально здійснювати свою виробничу діяльність.

Для розробки нормативів в кожному с.-г. підприємстві створюється комісія в складі керівника господарства, головного бухгалтера, головного економіста та інших спеціалістів. Ця комісія готує всі необхідні вихідні дані для проведення розрахунків. В якості вихідних даних використовується така документація: бухгалтерські і виробничі звіти, реєстри аналітичного обліку руху товарно-матеріальних цінностей, плани-заявки на матеріально — технічне постачання, технологічні карти.

При розрахунку нормативів повинні в повній мірі враховуватися заходи, що забезпечують впровадження у виробництво прогресивних норм витрат матеріальних ресурсів, досягнень в організації і технології виробництва.

3.Методика визначення нормативів оборотних коштів

3.1 Промислові підприємства

3.1.1 Метод прямого розрахунку (сам.вивч.)

3.1.1.1 Виробничі запаси

Виробничі запаси створюються на підприємстві для забезпечення безперервного процесу виробництва і реалізації продукції. У складі виробничих запасів найбільшу питому вагу мають сировина, матеріали й покупні напівфабрикати.

Норматив оборотних коштів щодо цих запасів визначається з формули:

$$\mathbf{H = O \times N,}$$

де **H** — норматив оборотних коштів для сировини, матеріалів і покупних напівфабрикатів (тис. грн.);

O — одноденні витрати сировини, матеріалів, напівфабрикатів (тис. грн.);

N — норма оборотних коштів (днів).

Одноденне витрачання сировини, матеріалів і покупних напівфабрикатів визначається за кошторисом витрат на виробництво IV кварталу планового року без відрахування поворотних відходів. Розмір одноденних витрат за номенклатурою сировини, що споживається, матеріалів і покупних напівфабрикатів розраховується діленням суми їх витрат у IV кварталі планового року на 90.

Норма оборотних коштів стосовно сировини, матеріалів і покупних напівфабрикатів включає такі елементи: *транспортний запас; підготовчий запас; технологічний запас; поточний (складський) запас; гарантійний (страховий) запас.*

Транспортний запас визначається як різниця між часом перебування вантажу в дорозі від постачальника до споживача та часом поштового пробігу розрахункових документів, їх оформлення вантажовідправником і обробки банками за місцем знаходження постачальника і споживача.

Приклад 1.

Час руху вантажу від постачальника до споживача становить 20 днів. Поштовий пробіг документів — 12 днів. Обробка документів у постачальника і в банківських установах — 4 дні. За цих умов транспортний запас дорівнює чотирьом дням (20-12-4).

За наявності кількох постачальників транспортний запас щодо конкретних видів матеріальних цінностей розраховується як середньозважена величина.

Якщо сировина й матеріали надходять до споживача раніше за прибуття розрахункових документів (або ці процеси збігаються в часі), транспортний запас не встановлюється.

Підготовчий запас — це час для прийняття, розвантаження, сортування, складування матеріалів.

Технологічний запас включає час на підготовчі операції (сушіння лісоматеріалів, подрібнення брухту, розкроювання матеріалів), якщо вони не є складовою частиною виробничого циклу. Норма технологічного запасу визначається конкретними умовами роботи кожного підприємства і тривалістю підготовчих операцій.

Поточний запас - норма оборотних коштів у частині поточного запасу залежить від частоти та рівномірності поставок матеріалів, рівномірності їх споживання у виробництві. Що частіше вони надходять на адресу споживача, то меншим буде поточний запас. У норму оборотних коштів, як правило, включається середній поточний запас у розмірі 50% тривалості інтервалу між поставками.

Гарантійний (страховий) запас створюється з метою запобігання наслідкам можливих перебоїв у постачанні: порушення умов постачання або затримка вантажу в дорозі; зміна постачальником строків відвантаження в межах, що допускаються особливими умовами постачання чи договором. Норма оборотних коштів на страховий запас встановлюється, як правило, в межах 50 % поточного запасу.

В окремих випадках, пов'язаних із підвищеним ризиком несвоєчасного надходження матеріалів, норму оборотних коштів у частині страхового запасу щодо окремих видів матеріалів можна збільшити понад 50 % норми оборотних коштів на поточний запас.

На підставі норм оборотних коштів, обчислених за складовими елементами, визначається норматив для окремих видів, груп і в цілому щодо сировини, основних матеріалів і покупних напівфабрикатів. На підприємствах загальна

потреба в оборотних коштах визначається з допомогою такого розрахунку (табл. 3.1.1.1).

Таблиця 3.1.1.1

Розрахунок загальної потреби в оборотних коштах для основних матеріалів

Види матеріальних цінностей	Однорічні витрати, тис. грн	Норми оборотних коштів, днів						Потреба в оборотних коштах, тис. грн. (гр. 2хгр. 8)
		Транспортний запас	Час на приймання і складування	Технологічний запас	Поточний запас	Страховий запас	Разом	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
А	13,3	3	2	4	10	5	24	319,2
Б	6	2	2	2	8	4	18	108,0
В	8,9	1	1	2	14	7	25	222,5
Г	8	4	2	2	12	6	26	208,0
Д	6,2	2	1	2	6	3	14	86,8
Усього	42,4							944,5

За даними таблиці 3.1.1.1 сума оборотних коштів щодо сировини, матеріалів і покупних напівфабрикатів дорівнює 944,5 тис. грн., а середня норма оборотних коштів становить 22,3 дні ($944,5 : 42,4$).

До виробничих запасів входять також допоміжні матеріали, паливо, тара, запасні частини й малоцінні швидкозношувані предмети, які беруть участь у створенні нової вартості і теж потребують визначення оптимальної потреби в них.

Норматив оборотних коштів щодо допоміжних матеріалів розраховується множенням норми на величину однорічного їх витрачання за кошторисом витрат на виробництво. Норми за видами і групами допоміжних матеріалів розраховуються в такому самому порядку, як і для основних матеріалів.

Норматив оборотних коштів на паливо встановлюється для всіх видів палива (крім газу), що використовується як для технологічних цілей, так і для господарських потреб виробництва. Величина нормативу оборотних коштів на цю статтю визначається за методом, аналогічним методу розрахунку нормативу оборотних коштів на основні матеріали.

Розраховуючи однорічне витрачання за статтею «Паливо», із кошторису витрат на виробництво необхідно виключити вартість газового палива і додати витрати палива у непромислових господарствах, якщо ці витрати не були враховані в кошторисі витрат на основне виробництво.

Норматив оборотних коштів щодо тари визначається множенням норми, вираженої в гривнях, на обсяг товарної продукції в оптових цінах підприємства в плановому році.

Норматив розраховується для різних видів тари: покупна, власного виробництва і разова тара, яка надходить з матеріалами і не підлягає поверненню постачальникам; яка підлягає поверненню; тарні матеріали, які враховуються за статтею «Тара».

Норма оборотних коштів на тару визначається в гривнях на 1000 грн. товарної продукції (діленням потреби в оборотних коштах на тару в плановому році на товарну продукцію в цінах реалізації).

Приклад .

Норма оборотних коштів на тару 2,8 грн на 1000 грн. товарної продукції. Товарна продукція в ІУ кварталі планового року – 50 тис. грн.. Отже норматив становитиме 14 тис.грн. (2,8 грн x 50 000 грн.)

Норматив на запасні частини для ремонтів машин, устаткування і транспортних засобів визначається з урахуванням їхньої вартості за початковою оцінкою і норми оборотних коштів.

Норматив оборотних коштів на запасні частини в планованому році визначається множенням середньорічної вартості виробничого, силового обладнання і транспортних засобів, передбачених планом, на скориговану норму оборотних коштів на запасні частини.

Приклад .

Розрахувати норматив на запасні частини для ремонту машин, якщо середньорічний залишок запасних частин -510000,0 грн, середньорічна вартість машин, устаткування та транспортних засобів складає 8500000,0 грн, вартість машин, устаткування та транспортних засобів на кінець запланованого року — 8800000,0 грн.

Розв'язок:

1) Розраховуємо норму оборотних активів $510000,0 / 8500000,0 = 0,06$ грн.

2) Визначаємо норматив на запасні частини для ремонту машин $0,06 \times 8800000,0 = 528000,0$ грн.

Норматив для малоцінних та швидкозношуваних предметів залежить від складу цієї статті. Малоцінні та швидкозношувані предмети служать, як правило, менше одного року і, беручи участь у процесі виробництва, не є предметами праці. Свою вартість на вартість готової продукції вони переносять не повністю, а частинами.

Норматив оборотних коштів для малоцінних і швидкозношуваних предметів визначається окремо для кожної групи незалежно від характеру їх використання у виробництві: малоцінний і швидкозношуваний господарський інвентар; спеціальний одяг і спеціальне взуття; спеціальний інструмент і спеціальні пристосування; змінне обладнання; виробнича тара.

Потреба в оборотних коштах для кожної групи розраховується для створення запасів на складі та в експлуатації. У зв'язку з тим, що вартість малоцінних і швидкозношуваних предметів, які знаходяться в експлуатації, відображається

в обліку за мінусом зносу, то, визначаючи норматив, беруть у рахунок 50 % їхньої повної вартості. Решта вартості списується на собівартість продукції під час передачі зі складу в експлуатацію. Для визначення нормативу оборотних коштів на складі малоцінні та швидкозношувані предмети враховуються за їхньою повною вартістю.

3.1.1.2 Незавершене виробництво

Незавершене виробництво — один з найважливіших напрямків авансування оборотних коштів. Його питома вага в промисловості перевищує 20 % загальної вартості оборотних коштів. Незавершеним виробництвом вважають незавершене виготовлення продукції на всіх стадіях виробничого процесу з моменту першої операції і до здачі готової продукції на склад. *Його обсяг залежить від типу виробництва, тривалості виробничого циклу, розподілу витрат протягом виробничого циклу* (обсяг незавершеного виробництва зростає, якщо більше витрат здійснюється на початку виробничого циклу).

Норматив оборотних коштів для незавершеного виробництва визначається з формули:

$$Н = О \times Д \times К$$

де **О** - одноденні витрати за планом IV кварталу, тис. грн.;

Д- тривалість виробничого циклу, днів;

К - коефіцієнт зростання витрат.

Норма оборотних коштів для незавершеного виробництва визначається множенням тривалості виробничого циклу на коефіцієнт зростання витрат.

Одноденні витрати обчислюються діленням витрат на випуск валової продукції (за виробничою собівартістю) у IV кварталі планового року на 90.

Тривалість виробничого циклу визначається на основі даних технологічних карт та інших планових нормативів виробництва. Вона складається із часу, витраченого на обробку деталей (технологічний запас), транспортування деталей від одного робочого місця до іншого і передачі готової продукції на склад (транспортний запас), перебування виробів між окремими операціями (оборотний запас), а також зі страхового запасу оброблених деталей. Якщо кількість виробів у незавершеному виробництві велика, а тривалість виробничого циклу в днях для різних виробів суттєво різниться, слід об'єднати продукцію в групи, а потім на цій підставі визначити середньозважений показник. Його величину розраховують, виходячи з частини окремих видів або груп виробів у загальному обсязі продукції, що випускається, за плановою собівартістю.

Приклад 1.

Розрахунок середньої тривалості виробничого циклу

Найменування виробу або групи виробів	Виробничий цикл, днів	Транспортний запас	Добуток (гр.2хгр.3)
1	2	3	9
А	25	500	12500
Б	18	870	15650
В	37	480	17760
Г	14	1300	18200
Усього		3150	64110

Середньозважена тривалість виробничого циклу дорівнює 20 дням (64110: 3150).

Цей розрахунок слід зробити для виробів, які становлять 70-80 % собівартості всього випуску продукції.

Коефіцієнт зростання витрат характеризує ступінь готовності виробів у незавершеному виробництві, тобто відношення витрат у незавершеному виробництві до всієї собівартості готової продукції. Послідовність і темпи зростання витрат у різних виробництвах різні. Вони залежать від особливостей продукції, що виробляється, технології та організації виробництва. Що більше витрат припадає на перші дні циклу, то вищим є коефіцієнт зростання витрат і більшим — норматив оборотних коштів.

Обчислення коефіцієнта зростання витрат залежить від розподілу витрат протягом виробничого циклу.

За рівномірного розподілу витрат коефіцієнт зростання витрат (К) визначається з формули:

$$K = (A + 0,5B) / (A + B)$$

де А — витрати, які здійснюються одноразово на початку виробничого циклу; Б — наступні витрати, які включаються в собівартість продукції.

До одноразових витрат належать витрати сировини, матеріалів, які надходять до виробництва із самого початку виробничого циклу.

До наступних витрат відносять усі інші витрати — заробітну плату, амортизаційні відрахування, електроенергію тощо.

Приклад 2.

Виробнича собівартість виробу дорівнює 250 грн. Витрати в перший день виробничого циклу становлять 150 гривень. Протягом решти днів витрати розподіляються рівномірно.

Відтак коефіцієнт зростання витрат дорівнюватиме $(150 + (100 \cdot 0,5)) / 250 = 0,8$

Якщо витрати на виготовлення одиниці продукції за днями виробничого циклу розподіляються нерівномірно, коефіцієнт зростання витрат (К) визначається як середньозважений показник.

3.1.1.3 Витрати майбутніх періодів

Витрати майбутніх періодів включають виробничі витрати, здійснені в даному плановому періоді, що їх буде віднесено на собівартість продукції, котра випускатиметься в наступні періоди. До них належать витрати, зв'язані з підготовкою нових виробництв і нових видів продукції, якщо вони не фінансуються із фонду розвитку виробництва, витрати, пов'язані з проведенням гірничих розробок, гірничо-підготовчих, розкривних та інших робіт.

Норматив оборотних коштів на витрати майбутніх періодів визначається за формулою:

$$H = Co + Bп - Bв$$

де **H** — норматив оборотних коштів на витрати майбутніх періодів;

Co — сума коштів, які вкладені в ці витрати на початок запланованого періоду, за відрахуванням отриманих банківських кредитів;

Bп — витрати, що проводяться в плановому році, передбачені відповідними кошторисами;

Bв — витрати, які включаються в собівартість продукції запланованого року та передбачені кошторисом виробництва.

3.1.1.4 Готова продукція

До готової продукції належать вироби, завершені виробництвом, прийняті технічним контролем підприємства і здані на склад або прийняті замовником, відповідно до затвердженого порядку приймання продукції.

Обсяги готової продукції на складі мають бути оптимальними щодо тривалості виробничого циклу, умов реалізації продукції і порядку її оплати.

Норматив оборотних коштів для готової продукції (**H**) визначається як добуток норми оборотних коштів у днях і одностороннього випуску товарної продукції в плановому році за виробничою собівартістю:

$$H = Oв.п. \times P,$$

де **Oв.п.** - односторонній випуск продукції в IV кварталі планового року за виробничою собівартістю (грн.);

Нг.п. — норма запасу оборотних коштів для готової продукції (днів).

Норма запасу оборотних коштів для готової продукції обчислюється в днях і включає такі елементи: час на комплектування виробів для поставки, упаковку продукції, час на оформлення і здачу платіжних документів у банк. Час на окремі операції визначається розрахунковим способом.

За великої номенклатури продукції, що випускається, норма оборотних коштів для готової продукції на складі може бути визначена як середньозважена стосовно норм для груп продукції, які включають не менше 70-80 % запланованого випуску готової продукції. Розрахована за цими даними середня норма оборотних коштів поширюється на всю готову продукцію на складі.

Приклад

Розрахунок середньозваженої норми оборотних коштів для готової продукції на складі

Група виробів	Питома вага в загальному обсязі випуску, %	Затрати часу за окремими операціями, днів					Відсоткове число (гр. 2 × гр. 7)
		нагромадження партій	підбірка, пісортування за замовленнями	упаковка і маркування	транспортування і вантаження	Разом	
1	2	3	4	5	6	7	8
А	30	2	1	1	2	6	180
Б	40	3	2	1	2	8	320
В	10	1	–	–	1	2	20
Г	20	2	–	–	1	3	60
Усього :	100						580

Середня норма для всіх груп готової продукції на складі становила 5,8 дня ($580 : 100$).

Час на оформлення платіжних документів залежить від форми розрахунків, умов відвантаження продукції. У розрахунках беремо цей показник за 2,5 дня. Отже, загальна норма оборотних коштів для готової продукції становитиме 8,3 дня ($5,8 + 2,5$). Якщо одnodенні витрати на випуск продукції становлять 82,0 тис. грн., то норматив оборотних коштів для готової продукції становитиме 680,6 тис. грн. ($82 \times 8,3$).

Сукупний норматив оборотних коштів підприємства на плановий рік визначається підсумовуванням нормативів за кожною статтею нормованих оборотних коштів. Виходячи із загальної потреби підприємства в оборотних коштах, розраховують приріст (зменшення) їхнього нормативу в запланованому періоді. Ці дані використовуються під час складання фінансового плану. У фінансовому плані для покриття приросту нормативу оборотних коштів мають бути забезпечені відповідні джерела.

3.1.2 Розрахунок нормативу оборотних коштів економічним методом.

Визначення потреби в оборотних коштах прямим методом передбачає виконання розрахунків для кожного елемента оборотних коштів. Вони здійснюються на тривалий період, якщо раптово не змінюються асортимент продукції, технологія виробництва, умови постачання та збуту продукції. Обчислений методом прямого розрахунку норматив щорічно коригується підприємством з урахуванням змін виробничої програми і швидкості обертання оборотних коштів. **Для корекції використовується економічний метод розрахунку.**

Особливість визначення потреби в оборотних коштах економічним методом полягає в тому, що **обчислений методом прямого розрахунку норматив на**

поточний рік ділять на дві частини. До першої частини відносять нормативи оборотних коштів за статтями, розмір яких прямо залежить від обсягу витрат на виробництво: сировина, основні матеріали, покупні напівфабрикати, допоміжні матеріали, тара, незавершене виробництво та готова продукція (виробничий норматив). **До другої частини включають** ті статті нормованих оборотних коштів, розмір яких прямо не залежить від зміни витрат на виробництво: запасні частини для ремонтів устаткування, малоцінні і швидкозношувані предмети, витрати майбутніх періодів (невиробничий норматив).

Для визначення нормативу оборотних коштів на плановий рік виробничий норматив збільшується відповідно до темпів зростання виробничої програми в плановому періоді.

Невиробничий норматив оборотних коштів збільшується на 50 % від зростання виробничої програми.

Отримана загальна сума нормативів зменшується на суму коштів, що вивільняються в результаті планового (прогнозованого) прискорення обертання оборотних коштів.

Приклад .

Норматив оборотних коштів підприємства на початок планового року становив 1000 тис. грн., у тім числі виробничий — 800 тис. грн., невикробничий — 200 тис. грн. Зростання виробничої програми на плановий рік передбачене в розмірі 10 % проти минулого року. У плановому році в результаті реалізації заходів для поліпшення використання оборотних коштів передбачається прискорення їх обертання на 2 %.

Виходячи з наведених даних виконаємо такі розрахунки.

1. Визначаємо виробничий норматив оборотних коштів на плановий рік:

$$(800 \times 110\%) / 100\% = 880 \text{ тис. грн.}$$

2. Визначаємо невикробничий норматив оборотних коштів на плановий рік:

$$(200 \times 105\%) / 100\% = 210 \text{ тис. грн.}$$

3. Загальний норматив на плановий рік становитиме 1090 тис. грн. (880 + 210).

4. У зв'язку з прискоренням обертання оборотних коштів у плановому році на 2 % визначаємо очікувану суму вивільнення з обігу оборотних коштів: $(1090 \times 2\%) / 100\% = 21,8 \text{ тис. грн.}$

5. Отже, норматив оборотних коштів на плановий рік з урахуванням прискорення обороту коштів становитиме 1068,2 тис. грн. (1090 — 21,8).

Приріст нормативу становитиме 68,2 тис. грн. (1068,2 — 1000).

На відміну від методу прямого розрахунку, який є досить трудомістким, економічний метод не потребує виконання складних розрахунків.

Метод прямого розрахунку застосовується на нових підприємствах, а також тоді, коли необхідно проаналізувати стан оборотних коштів з метою виявлення непотрібних, надлишкових, неліквідних виробничих запасів; резервів скорочення тривалості виробничого циклу; причин нагромадження готової продукції на складах. **Економічний метод розрахунку нормативу оборотних коштів застосовується на діючих підприємствах.** Економічний

метод доцільно також використовувати на рівні галузових міністерств, відомств, виробничих об'єднань у процесі перспективного планування або прогнозування.

3.2 Сільськогосподарські підприємства

3.2.1 Виробничі запаси

Виробничі запаси – сировина і матеріали, добрива, отрутохімікати, тара і тарні матеріали, паливо, будівельні матеріали, запасні частини, насіння і садивний матеріал, корми, малоцінні та швидкозношувані предмети повинні створюватися в розмірах, які забезпечують нормальну господарську діяльність. Розмір такої потреби в значній мірі залежить від обсягу їх споживання і часу знаходження засобів в обороті. Тому норми оборотних засобів на дані види матеріальних цінностей встановлюються з урахуванням цих факторів.

Для визначення нормативу оборотних коштів на виробничі запаси в сільськогосподарських підприємствах необхідно визначити такі показники:

1. Календарне завантаження коштів в обороті

$D_k = D \times 365$, де

D_k – календарне завантаження коштів в обороті;

D – річне завантаження коштів в обороті; (методика розрахунку в табл.3.2.1)

365 – кількість днів у звітному періоді.

2.Коефіцієнт наростання споживання кожного виду оборотних активів

$K = D / D_k$

3.Час знаходження коштів в обороті

$M_t = D / C_{\text{ф}}$, де

M_t — час знаходження коштів в обороті

4.Норма оборотних активів

$H_p = M_t \times K$

5.Середньоденне споживання оборотних коштів

$C_{\text{сер.}} = C / 365$

6.Норматив оборотних активів

$H = H_p \times C_{\text{сер}}$

Розглянемо на прикладі методику розрахунку нормативу на виробничі запаси.

Приклад 1. Визначити норматив оборотних коштів на сировину та матеріали. Відомо, що в минулому році в господарстві було використано на виробничі потреби сировини і матеріалів, помісячно (тис. грн.): 1680; 1710; 2300; 1930; 2070; 5710; 6710; 6710; 7890; 8040; 20120; 20480 (ці дані відображені в таблиці 3.2.1 в 2 колонці).

Розв'язок.

1.Визначаємо річне завантаження коштів в обороті (Д).

Таблиця 3.2.1

Визначення нормативу оборотних засобів по сировині та матеріалах.
(грн.)

Місяці	Спожито (С) (витрачено)	Дні в обороті	Разом (Д) (2кх3к)
1	2	3	4
1	1680	365	613200
2	1710	334	571140
3	2300	306	703800
4	1930	275	530750
5	2070	245	507150
6	5710	214	1221940
7	6710	184	1234640
8	6710	153	1026630
9	7890	122	962580
10	8040	92	739680
11	20120	60	1227320
12	20480	31	634880
Разом		X	9973710

1.Календарне завантаження коштів в обороті:

$D_k = D \times 365$, де

D_k – календарне завантаження коштів в обороті;

D – річне завантаження коштів в обороті;

365 – кількість днів у звітному періоді.

$D_k = 85350 \times 365 = 31152750$ грн.

3.Коефіцієнт наростання споживання кожного виду оборотних активів.

$K = D / D_k$, де

K – коефіцієнт наростання споживання кожного виду оборотних активів.

$K = 9973710 : 31152750 = 0,32$

4.Час знаходження коштів в обороті .

$M_t = D / C_f$, де

M_t — час знаходження коштів в обороті ;

C_f – річне споживання (використання) оборотних активів;

$M_t = 9973710 / 85350 = 116$ днів.

5. Норма оборотних активів

$N_p = M_t \times K$, де

N_p – норма оборотних активів.

$$H_p = 0,32 \times 116 = 37$$

6. Середньоденне споживання оборотних коштів

$$C_{\text{сер.}} = C / 365, \text{ де}$$

$C_{\text{сер.}}$ - середньоденне споживання оборотних коштів;

$$C_{\text{сер.}} = 85350 / 365 = 234 \text{ грн.}$$

6. Норматив оборотних активів

$$H = H_p \times C_{\text{сер.}}$$

H — норматив оборотних активів;

$$H = 234 \times 37 = 8660 \text{ грн.}$$

Норматив по наведеній методиці визначається тільки на перший плановий рік. На наступні роки нормативи встановлюються, виходячи з прийнятої норми оборотних активів у відсотках до їх споживання за формулою:

$$H_{\text{рп}} = H / C_{\text{ф}} \times 100\%$$

$$H_{\text{рп}} = 8660 / 85350 \times 100\% = 10,0\%$$

На підставі встановлених таким чином норм на кожний вид виробничих запасів, виходячи із планової потреби на кожний рік п'ятирічки, визначаються річні нормативи $H_{\text{п}}$ за формулою:

$$H_{\text{п}} = H_{\text{рп}} \times C_{\text{п}} \times 100\%.$$

$$H_{\text{п}} = (10 \times 91230) / 100\% = 9123 \text{ грн.}$$

3.2.2. Поточні біологічні активи в тваринництві

Норматив на поточні біологічні активи в тваринництві передбачає покриття вартості планової наявності молодняка тварин, птиці, звірів і тварин на відгодівлі, яке має залишатися в господарстві на кінець планового року. Розраховується на підставі планового оборота стада.

Для розрахунку нормативу по молодняку тварин, птиці, звірів і тварин на відгодівлі, спочатку визначають норму оборотних активів по кожному виду тварин. **Норма** обчислюється шляхом прямого підрахунку середньої вартості однієї голови молодняка тварин, птиці, звірів і тварин на відгодівлі виходячи із фактичної собівартості однієї голови на початок року з додаванням планових витрат на їх утримання в плановому році. При визначенні затрат на голову молодняка ВРХ і свиней береться їх жива вага, передбачена у плані. **Норматив розраховується** шляхом множення вартості голови на кількість голів, яке визначено на кінець року по плановому обороту стада, або ж виходячи з живої ваги та її собівартості на кінець року. Такий розрахунок робиться для кожного виду молодняка по вікових групах (див. розрахунок в таблиці 3.2.2)

Таблиця 3.2.2

Визначення нормативу власних оборотних засобів по тваринах на вирощуванні та відгодівлі

Види тварин і птиці	Залишок на кінець планового року		Собівартість живої маси за планом грн.	Потреба в оборотних коштах, грн.
	голів	жива маса, ц		
1	2	3	4	5
Молодняк ВРХ та тварин на відгодівлі	400	600	140	84000
Молодняк свиней	300	150	200	30000
Птиця	5000	500	250	12500
Всього	x	X	X	126500

3.2.3. Незавершене виробництво

Незавершене виробництво в сільському господарстві це витрати, які відносяться на продукцію наступного року. Визначаються вони на кінець року. Але оскільки на цей період дані затрати не є мінімальними, то за норматив приймається їх планова величина на кінець року, скоригована на коефіцієнт сезонності затрат за формулою:

$K_c = 3 \text{ мін.} / 3 \text{ к.р.},$

де: 3 мін.- мінімальні незавершені затрати протягом минулого року;

3 к.р. – затрати незавершеного виробництва на кінець минулого року.

ПРОМИСЛОВЕ ПІДСОБНЕ ВИРОБНИЦТВО

В промислових (підсобних) підприємствах, як правило, витрати окупуються виходом продукції, тому власні засоби для покриття перехідних витрат незавершеного виробництва потрібні тільки у випадках його сезонності. Потреба в оборотних активах визначається виходячи з питомої ваги незавершеного виробництва, що склалась в річних витратах на виробництво промисловлі продукції, скоригованої на планові річні витрати. Враховуючи, що незавершене виробництво промислових підприємств на кінець року не є мінімальним, норматив визначається шляхом його коригування на коефіцієнт сезонності витрат (розглянути приклад розрахунку табл.3)

Таблиця 3

Визначення нормативів оборотних активів на незавершене виробництво в промисловому підсобному підприємстві.

Показники	Сума, грн.
1	2
ДАНО	
1.Вартість незавершеного виробництва на початок планового року	5000
2.Витрати на річний обсяг продукції в минулому році	85000
3.Заплановані витрати на річний обсяг виробництва продукції	95000
4.Коефіцієнт сезонності витрат	0,45
РОЗВ'ЯЗОК	
5.Співвідношення вартості незавершеного виробництва до фактично виконаного обсягу, % (1р /2р x 100%)	5,9
6.Вартість незавершеного виробництва на кінець планового року ((5р x 3р)/100%)	5600
7.Норматив (6р x 4р)	2520

3.2.4 Готова продукція

При визначенні потреби в оборотних активах виходять з того, що основну частину продукції с.г. підприємств реалізують протягом року по мірі її надходження. Тому *норматив оборотних активів по даній статті визначають, виходячи із середніх мінімальних залишків готової продукції*. Визначаються вони з допомогою знаходження середньої від суми тих залишків, які виявилися протягом року менше їх середньорічної величини. Відношення таких залишків до річного обсягу реалізації за минулий рік приймається за норму на плановий рік (розглянути на прикладі).

Приклад 1.

Визначити норматив оборотних коштів на готову продукцію.

Дано:

- 1.Фактично реалізовано продукції за звітний період – 494110 тис. грн.
2. Плановий обсяг реалізації продукції -520000 тис. грн.
- 3.Фактичні місячні залишки готової продукції за минулий рік, тис.грн:3200, 2550, 2850, 2940, -, -, -, 2950, 4190, 6920, 8260, 7080.

Розв'язок:

- 1.Визначаємо **середній мінімальний залишок** готової продукції.

Таблиця 1

Визначення середніх мінімальних залишків готової продукції

Місяці	Фактичні залишки (тис.грн)	Залишки нижче середніх (вибираються залишки нижчі середньої величини – 4550) тис. грн..
1	2	3
1	3200	3200
2	2550	2550
3	2850	2850
4	2940	2940
5	-	-
6	-	-
7	-	-
8	2950	2950
9	4190	-
10	6920	-
11	8260	-
12	7080	-
Всього	40940	14490
В середньому	(40940/9) 4550	2900

2. **Норма** оборотних коштів, %

$(2900 / 494110) \times 100\% = 0,6\%$

3. **Норматив** оборотних коштів

$(0,6 \times 522000) / 100\% = 3120$ тис. грн.

3.2.5 Витрати майбутніх періодів

До витрати майбутніх періодів відносяться витрати, що відшкодовуються рівними частинами протягом 2-3 років, на будівництво і обладнання літніх таборів легкого типу для худоби, на обладнання майданчиків тимчасового зберігання зерна, літніх кухонь і їдалень на польових станах, на виготовлення облікової документації, підписна плата на газети і журнали та ін.

Норматив оборотних засобів по даній статті визначається в розмірі планових залишків на кінець року. Величина їх визначається слідуєчим чином: до витрат майбутніх періодів на початок року додаються витрати, передбачені в плані, а з одержаної суми, віднімають витрати, які входять у собівартість продукції планового року.

Приклад 1.

Визначити норматив оборотних коштів на витрати майбутніх періодів.

Дано:

1. Витрати майбутніх періодів на початок планового періоду — 1400 тис. грн.

2. Витрати майбутніх періодів, що передбачені в плані — 3600 тис. грн.

3. Витрати майбутніх періодів, що входять в собівартість продукції планового року 3300 тис. грн.

Розв'язок

Норматив $(1400 + 3600) - 3300 = 1700$ тис. грн.

3.2.6. Розрахунки із заготівельними організаціями

Норматив для розрахунків з заготівельними організаціями за здану продукцію *встановлюється шляхом множення середньодобової реалізації*

продукції, робіт та послуг на середню періодичність надходження грошових коштів на розрахунковий рахунок. Відношення одержаної величини до річного обсягу реалізації за минулий рік приймається за норму на плановий рік.

Приклад 1. Визначення нормативу оборотних активів по розрахунках із заготівельними організаціями.

Дано:

1. Фактичний обсяг реалізації продукції, робіт і послуг — 494110 тис. грн.
2. Середня періодичність надходження коштів на розрахунковий рахунок (днів) -20
4. Плановий обсяг реалізації продукції — 520000 тис. грн.

Розв'язок

1. Середньодобовий обсяг реалізації 1353 тис.грн. ($494110 / 365$)
2. Вилучення коштів господарства в розрахунках — 27060 тис. грн (1353×20)
3. Норма вилучення коштів в розрахунках — 0,055 ($27060 / 494110$)
4. Норматив оборотних коштів на плановий рік — 28600 тис. грн. ($0,055 \times 520000$)

Сукупний норматив оборотних активів визначається додаванням індивідуальних нормативів по кожному виду засобів, що нормуються. Сукупний номатив, так як і індивідуальні визначається на кінець року.

Визначений таким чином показник показує нормативну потребу господарства в оборотних активах, яка повинна покриватися власними оборотними коштами.

4. Джерела формування оборотних коштів

Визначення джерел формування оборотних коштів є важливою ділянкою роботи фінансиста підприємства.

Недостатність джерел формування оборотних коштів призводить до недофінансування господарської діяльності та до фінансових ускладнень.

Наявність зайвих джерел оборотних коштів на підприємстві сприяє створенню наднормативних запасів товарно-матеріальних цінностей, відволіканню оборотних коштів з господарського обороту, зниженню відповідальності за цільове й раціональне використання як власних, так і позичених коштів.

Власні джерела формування оборотних коштів

Як правило, мінімальна потреба підприємства в оборотних коштах покривається за рахунок таких власних джерел: статутний капітал (фонд), відрахування від прибутку у фонди спеціального призначення; цільове фінансування та цільові надходження (із бюджету, галузевих і міжгалузевих позабюджетних фондів), приріст сталих пасивів.

Підприємства, що вводяться в дію, формують оборотні кошти за рахунок коштів бюджету, пайових внесків членів-засновників, внесків іноземних учасників (для спільних підприємств), надходження від емісії цінних паперів. Ці кошти включаються у статутний фонд новоствореного підприємства.

На вже діючих підприємствах власними джерелами фінансування оборотних коштів є прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства, надходження від емісії цінних паперів, а також прирівняні до власних оборотних коштів сталі пасиви.

Сталі пасиви — це кошти цільового призначення, які в результаті застосованої системи грошових розрахунків постійно перебувають у господарському обігу підприємств, а проте, йому не належать. До їх використання за призначенням вони в сумі мінімального залишку є джерелами формування оборотних коштів підприємства.

Сталі пасиви — це мінімальна (стійка) заборгованість із заробітної плати працівникам, відрахувань на обов'язкове державне соціальне страхування, резерв майбутніх платежів, авансування покупців (замовників). Залежно від виду сталих пасивів можуть застосовуватись різні методики їх розрахунку.

Розмір мінімальної заборгованості із заробітної плати залежить від часу її виплати і терміну, за який вона виплачується. Що більший розрив між терміном виплати заробітної плати і кінцевою датою періоду, за який вона сплачується, то вища заборгованість, то більше коштів підприємство може використати в господарському обороті. Так, якщо виплата заробітної плати здійснюється за першу половину місяця 25-го числа кожного місяця, а за другу половину — 10-го числа наступного місяця, то в обороті підприємства завжди перебуває дев'ятиденна сума заробітної плати.

Мінімальна заборгованість щодо резерву майбутніх платежів створюється головним чином за рахунок нарахувань на оплату відпусток. Належна заробітна плата за чергову відпустку списується на витрати виробництва не тоді, коли робітник іде у відпустку, а рівними частинами. Ці суми, що відносяться на собівартість продукції щомісячно, резервуються в порядку нарахувань на рахунок майбутніх платежів. Вони виплачуються робітникам, коли ті йдуть у відпустку, а потім списуються з цього рахунку. Однак на рахунку майбутніх платежів згідно з графіком відпусток завжди є кошти, які використовуються в господарському обороті. У зв'язку з цим мінімальні залишки коштів на рахунку майбутніх платежів ураховуються як джерело формування власних оборотних коштів. Резерв майбутніх платежів визначається в сумі мінімального залишку за звітними даними за 12 місяців, що передують плановому року, з урахуванням змін фонду заробітної плати в плановому році.

Мінімальна заборгованість щодо відрахувань у позабюджетні фонди також постійно є в обігу підприємства, її можна визначити як добуток мінімальної перехідної заборгованості з оплати праці робітникам та відсотка відрахувань єдиного соціального внеску.

Мінімальна заборгованість кредиторам з оплати продукції за частковою готовністю обчислюється в галузях промисловості з тривалим циклом виробництва. Проміжні платежі замовників за етапами готовності продукції, що є джерелом покриття витрат незавершеного виробництва, ураховуються як сталі пасиви і можуть бути прирівняні до власних оборотних коштів. Сума

за цим видом сталих пасивів визначається відповідно до програми виробництва, умов здачі продукції і порядку розрахунків.

Використання банківських кредитів для формування оборотних коштів

На підприємствах виникають проблеми з несвоєчасним надходженням коштів за відвантажену продукцію, нагромадженням на складі нереалізованої готової продукції, несвоєчасним і неповним виконанням договірних зобов'язань постачальниками та через інші обставини, що спричиняють потребу в додаткових коштах.

У такому разі підприємство вимушене звертатися до залучення фінансових ресурсів у вигляді короткострокових кредитів банку та інших кредитів, комерційного кредиту, кредиторської заборгованості.

Призначення банківських кредитів — фінансування витрат, пов'язаних з придбанням основних і поточних активів, із сезонними потребами підприємства, тимчасовим збільшенням виробничих запасів, із виникненням (збільшенням) дебіторської заборгованості, податковими платежами та іншими зобов'язаннями.

Кредити банку дають змогу органічно ув'язати всі джерела оборотних коштів і справляють активний вплив на раціональне формування запасів сировини, матеріалів, готової продукції та інших видів матеріальних цінностей.

Короткостроковий кредит, незалежно від об'єктів кредитування, надається строком до одного року. Однак на практиці терміни надання кредиту значно менші, що пояснюється високим рівнем інфляції, спричиненої спадом виробництва, станом товарного і грошового обігу.

Залучення коштів інших суб'єктів господарювання

До залучених належать кошти інших кредиторів, які надаються підприємствам у позику під певний (обумовлений) відсоток на термін до одного року з оформленням векселя чи іншого боргового зобов'язання.

Вексель є найпростішою й найпоширенішою формою кредитних грошей. Він виписується боржником і передається кредиторіві. Сам факт видачі векселя означає фактично перетворення (перехід) товару в гроші. Через вексель реалізується незадоволений попит на гроші як засіб платежу. Коли таких грошей недостатньо, їх замінює вексель.

Джерела формування оборотних коштів справляють вплив на їх обертання. Особливості різних джерел формування і принципи різного режиму використання власних і залучених оборотних коштів впливають на ефективність використання оборотних коштів і всього оборотного капіталу. Раціональне формування названих джерел оборотних коштів має значний вплив на процес виробництва, на фінансові результати і фінансовий стан підприємства, сприяє досягненню мети з мінімально необхідними за даних умов оборотними коштами.

3.5 Показники наявності та ефективності використання оборотних коштів

Стан оборотних коштів характеризується насамперед наявністю їх на певну дату.

Наявність власних оборотних коштів підприємства визначається як *різниця між сумою підсумку I розділу пасиву балансу «Власний капітал» з додаванням суми «Довгострокові кредити банків» та підсумком I розділу активу балансу.*

Порівняння фактичної наявності оборотних коштів з нормативом дає змогу визначити брак або надлишок власних оборотних коштів.

Брак власних оборотних коштів означає перевищення нормативу оборотних коштів над фактичною наявністю їх. Він може виникнути з вини самого підприємства, інших підприємств, у результаті зміни умов господарювання, не взятих до уваги своєчасно (як, наприклад, несвоєчасне фінансування приросту нормативу власних оборотних коштів), через стихійне лихо та з інших причин.

Основними причинами браку власних оборотних коштів можуть бути: погана робота маркетингової служби; невиконання планів прибутку; слабка відповідальність підприємств за формування і збереження власних оборотних коштів та їх нецільове використання; несвоєчасне фінансування приросту нормативу оборотних коштів; наявність дебіторської заборгованості (несвоєчасні розрахунки) тощо.

Брак власних оборотних коштів може виникати у зв'язку зі значним підвищенням цін у результаті інфляційних процесів.

Надлишок власних оборотних коштів створюється в підприємств у разі перевищення розмірів оборотних коштів понад визначені їх нормативи, необхідні для задоволення постійних мінімальних потреб виробництва в ресурсах. *Він може виникнути внаслідок* перевиконання плану прибутку; неповного внеску платежів до бюджету; безоплатного надходження (отримання) товарно-матеріальних цінностей від інших організацій; неповного використання прибутку на цілі, передбачені фінансовим планом, та ін.

Перевищення нормативу оборотних коштів може бути виправданим у разі перевиконання плану випуску продукції, але темпи зростання нормативних запасів не повинні випереджати темпів зростання обсягу виробництва.

До показників, що **характеризують стан** оборотних коштів, можна віднести **коефіцієнт реальної вартості оборотних коштів у майні підприємства** (Крв). Цей показник визначається як *відношення вартості оборотних коштів до вартості майна підприємства:*

$$\text{Крв} = \text{Фн} / \text{М} \quad (1)$$

де **Фн** - фактична наявність (вартість оборотних коштів, грн.);

М - вартість майна підприємства, грн.

Коефіцієнт реальної вартості оборотних коштів показує, яку частку у майні підприємства вони займають. Залежно від типу виробництва, виду продукції та інших чинників ця частка може бути різною. Але бажано, щоб вона забезпечувала можливість ритмічного, безперебійного виробництва і, у разі необхідності, швидкої ліквідності оборотних активів.

Для характеристики **ефективності використання оборотних коштів** на підприємствах використовуються різноманітні показники, найважливішим з яких є **швидкість обертання**. Вона обчислюється в днях і *характеризується періодом, за який оборотні кошти підприємства здійснюють один оборот, тобто проходять всі стадії кругообороту на підприємстві:*

$$O = (C \times T) / P \quad (2)$$

де **O** — термін обертання оборотних коштів, днів;

C — середні залишки нормованих оборотних коштів, грн.;

T - тривалість періоду, за який обчислюється обертання, днів;

P — обсяг реалізованої продукції, грн.

Середню вартість оборотних коштів можна розрахувати як середню арифметичну або середню хронологічну. Дані для розрахунку використовуються залежно від періоду (рік, півріччя, квартал тощо), за який визначається оборотність. Якщо за рік, то необхідно для розрахунку брати наявність оборотних коштів на початок кожного місяця.

Отже, формула, за якою визначається середня арифметична, виглядатиме так:

$$C = (C_1 + C_2 + \dots + C_{12} + C_{13}) / 13 \quad (3)$$

де $C_1, C_2, \dots, C_{12}$ — сума (вартість) оборотних коштів на початок кожного місяця року (з січня по грудень);

C_{13} — сума оборотних коштів на початок наступного року.

Середня сума оборотних коштів за середньою хронологічною визначається за формулою:

$$C = (\frac{1}{2} C_1 + C_2 + \dots + C_{12} + \frac{1}{2} C_{13}) / 12 \quad (4)$$

Хоч результати підрахунків за обома формулами мають незначні розбіжності, але розрахунок, проведений за формулою 4, статистика вважає точнішим.

Приклад.

Вартість оборотних коштів на підприємстві у звітному році на початок кожного місяця становила, тис. грн.: січень — 830, лютий — 860, березень — 780, квітень — 820, травень — 770, червень — 840, липень — 810, серпень — 750, вересень — 790, жовтень — 800, листопад — 780, грудень — 810, січень наступного року — 870.

Виходячи з формули середньої арифметичної (3), сума оборотних коштів становитиме

$$808,5 \text{ тис. грн.} (830 + 860 + 780 + 820 + 770 + 840 + 810 + 750 + 790 + 800 + 780 + 810 + 870) / 13$$

Сума оборотних коштів за рік, розрахована за середньою хронологічною (4), становитиме 805,0 тис. грн. $(\frac{1}{2} \times 830 + 860 + 780 + 820 + 770 + 840 + 810 + 750 + 790 + 800 + 780 + 810 + \frac{1}{2} \times 870) / 12$

Обертання оборотних коштів обчислюється за планом і фактично. Порівнюючи фактичний час обертання з плановим, визначають прискорення або сповільнення обертання як щодо всіх нормованих оборотних коштів, так і щодо окремих їхніх статей (табл 1.).

Таблиця 1.
Розрахунок ефективності обороту оборотних коштів

№	Показники	Од. вим.	Поперед ній період	Звітний період		Відхилення від плану (+;-)
				план	факт	
1	Реалізація товарної продукції	тис. грн.	5040,0	5580,0	6120,0	+540
2	Середні залишки оборотних коштів	тис. грн.	795,0	785,0	805,0	+20
3	Одноденний обсяг реалізації продукції	тис. грн.	14,0	15,5	17,0	+5
4	Час обороту оборотних коштів	дні	56,8	50,6	47,3	-3,3
5	Коефіцієнт оборотності	кількість оборотів	6,4	7,1	7,6	+0,5

Дані таблиці свідчать, що фактичний час обертання коштів за рік скоротився проти плану на 3,3 дня (50,6 — 47,3).

Унаслідок прискорення обертання оборотних коштів із обороту вивільняється частина коштів, що обраховується множенням фактичного одноденного обсягу реалізації продукції на дні прискорення обертання оборотних коштів. У нашому прикладі за рахунок прискорення часу обертання оборотних коштів з обороту вивільняється 56,1 тис.грн. ($17,0 \times 3,3$).

Для характеристики ефективності використання оборотних коштів використовується

коефіцієнт обертання, що визначається за формулою:

$$K_o = P / C$$

де **K_o** - коефіцієнт обертання оборотних коштів.

Цей показник характеризує кількість оборотів оборотних коштів за період, що аналізується. Що більше оборотів здійснюють оборотні кошти, то ліпше вони використовуються.

У нашому прикладі кількість оборотів збільшилась за рік на 0,5 оборота ($((6120/805)/(5580/785))$), що позитивно позначилось на діяльності підприємства.

Коефіцієнт завантаження оборотних коштів є оберненим до коефіцієнта обертання показником і визначається за формулою:

$$K_z = C / P$$

де **K_z** — коефіцієнт завантаження оборотних коштів, коп.

Він характеризує участь оборотних коштів у кожній гривні реалізованої продукції. Що менше оборотних коштів припадає на 1 грн. обороту, то ліпше вони використовуються.

У нашому прикладі (див. табл. 1) фактично у 1 грн. реалізованої продукції

авансовано 13 коп. (805,0/6120,0), тоді як за планом передбачалось 14 коп. (785,0/5580,0), що свідчить про підвищення ефективності витрат.

Для характеристики ефективності використання оборотних коштів можуть використовуватись **коефіцієнт ефективності (прибутковість оборотних коштів) і рентабельність**. Вони обчислюються за формулами:

$$Ke = П / С; \quad P = (П / С) \times 100\%$$

де **Ke** — коефіцієнт ефективності оборотних коштів, коп.;

П — прибуток від реалізації продукції, грн.;

P — рентабельність оборотних коштів, %.

Якщо **Ke** є абсолютним показником і *характеризує, скільки прибутку припадає на 1 грн. оборотних коштів*, то **P** — відносний показник, що *визначає ступінь використання оборотних коштів*. Що більшим є значення першого і другого показників, то ефективніше використовуються оборотні кошти.

Поліпшення використання оборотних коштів підприємств і підвищення ефективності виробництва можна досягти через:

1) скорочення виробничих запасів товарно-матеріальних цінностей у зв'язку з переходом на оптову торгівлю та прямі економічні зв'язки з постачальниками;

2) прискорення обертання оборотних коштів за рахунок реалізації непотрібних, залежалих товарно-матеріальних цінностей.

Поліпшення використання оборотних коштів вивільняє їх. Це вивільнення може бути абсолютним і відносним.

Абсолютне вивільнення оборотних коштів — це пряме скорочення потреби в оборотних

коштах проти попереднього періоду за одночасного збільшення обсягу виробництва (реалізації).

Відносне вивільнення оборотних коштів виникає тоді, коли внаслідок поліпшення їх використання підприємство з тією самою сумою оборотних коштів або з незначним їх зростанням у плановому році збільшує обсяг виробництва.

За нинішніх умов господарювання через інфляційні процеси найбільш реальним є відносне вивільнення оборотних коштів.

Ураховуючи це, слід більше уваги приділяти реалізації заходів, які сприяють відносному вивільненню оборотних коштів.

Питання для самоперевірки (за питаннями теми)

Тема: [ОБОРОТНІ АКТИВИ ТА ЇХ ОРГАНІЗАЦІЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ](#)

[1.Поняття про оборотні активи](#)

1. Які активи визнаються оборотними?
2. Що відносять до еквівалентів грошових коштів?
3. В якому документі фінансової звітності відображається інформація про оборотні активи?
4. Які фактори впливають на склад і структуру оборотних активів?

5. Які принципи повинні дотримуватись при побудові системи організації оборотних активів на підприємстві?

2. Необхідність та сутність нормування оборотних коштів

1. Яка мета нормування оборотних коштів?

2. Які фактори впливають на нормування оборотних коштів?

3. До чого призводить надлишок оборотних коштів на підприємстві?

4. Як впливає зниження розміру оборотних коштів на діяльність підприємства?

3. Методика визначення нормативів оборотних коштів

3.1 Промислові підприємства

3.1.1 Метод прямого розрахунку (сам.вивч.)

3.1.1.1 Виробничі запаси

1. За якою формулою визначається норматив оборотних коштів на виробничі запаси промислових підприємств?

2. Назвіть основні елементи норми оборотних коштів по сировині, матеріалах та напівфабрикатах?

3. В чому особливість розрахунку нормативу оборотних коштів для малоцінних і швидкозношуваних предметів промислових підприємств?

3.1.1.2 Незавершене виробництво

1. Яке виробництво вважається незавершеним?

2. Які фактори впливають на розмір незавершеного виробництва промислового підприємства?

3. За якою формулою визначається норматив оборотних коштів для незавершеного виробництва?

3.1.1.3 Витрати майбутніх періодів

1. Які витрати відносяться до витрат майбутніх періодів?

2. Як визначити норматив оборотних коштів для витрат майбутніх періодів?

3.1.1.4 Готова продукція

1. Яка продукція відноситься до готової?

2. Як розрахувати норматив оборотних коштів для готової продукції промислового підприємства?

3.1.2 Розрахунок нормативу оборотних коштів економічним методом.

1. За якою метою використовують економічний метод розрахунку нормативу оборотних коштів?

2. В чому суть розрахунку нормативів оборотних коштів економічним методом?

3.2 Сільськогосподарські підприємства

3.2.1 Виробничі запаси

1. Що відносять до виробничих запасів сільськогосподарських підприємств?

2. Які дані необхідно мати, щоб визначити норматив оборотних коштів по виробничих запасах?

3. Яка мета визначення нормативу оборотних коштів по виробничих запасах?

3.2.2. Поточні біологічні активи в тваринництві

1. Назвіть групи тварин, які відносяться до поточних біологічних активів?

2. За якою методикою визначається норматив на поточні біологічні активи тваринництва?

3.2.3. Незавершене виробництво

1. Які види робіт відносяться до незавершеного виробництва в рослинництві?

2. Як визначається норматив оборотних коштів на незавершене виробництво в рослинництві?

3. Назвіть види незавершеного виробництва в тваринництві?

4. Як визначити норматив по незавершеному виробництву в тваринництві?

5. Яка методика визначення нормативу по незавершеному виробництву промислового підсобного підприємства?

3.2.4 Готова продукція

1. Які дані необхідно мати для розрахунку нормативу оборотних коштів на готову продукцію?

2. Як розрахувати норматив оборотних коштів для готової продукції?

3.2.5 Витрати майбутніх періодів

1. Які витрати сільськогосподарські підприємства відносять до витрат майбутніх періодів?

2. Як розраховується норматив оборотних коштів для витрат майбутніх періодів?

3.2.6. Розрахунки із заготівельними організаціями

1. З якою метою визначається норматив оборотних коштів для розрахунків із заготівельними організаціями?

2. Яка методика визначення нормативу оборотних коштів для розрахунків із заготівельними організаціями?

4. Джерела формування оборотних коштів

1. До чого призводить недостатність джерел фінансування оборотних коштів?

2. До чого призводить надлишок джерел фінансування оборотних коштів?

3. Які джерела фінансування оборотних коштів відносяться до власних джерел?

4. Що таке сталі пасиви?

5. Назвіть позичені та залучені джерела фінансування оборотних коштів?

5 Показники наявності та ефективності використання оборотних коштів

1. Коефіцієнт реальної вартості оборотних коштів у майні підприємства: як визначається та на що вказує?

2. Термін обертання оборотних коштів: як визначається та на що вказує?

3. Коефіцієнт обертання оборотних коштів: як визначається та на що вказує?

4. Коефіцієнт завантаження оборотних коштів: як визначається та на що вказує?

5. Коефіцієнт ефективності (прибутковості) оборотних коштів: як визначається та на що вказує?

6. Рентабельність оборотних коштів: як визначається та на що вказує?

7. Які шляхи поліпшення використання оборотних коштів підприємств?

Тема 5. ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ФОНДІВ

1. Склад і структура основних фондів підприємства. Показники стану й ефективності використання основних виробничих фондів
2. Знос і амортизація основних фондів

1. Склад і структура основних фондів підприємства. Показники стану й ефективності використання основних виробничих фондів

Підвищення ефективності використання основних фондів підприємств є одним з основних питань у період переходу до ринкових відносин. Від вирішення цієї проблеми залежить фінансовий стан підприємства, конкурентоспроможність його продукції на ринку.

Основні фонди — це частина засобів виробництва, які беруть участь у процесі виробництва за період більше 1 року, зберігаючи при цьому матеріальну форму і властивості, а також переносять свою вартість на готову продукцію частинами у вигляді амортизаційних відрахувань.

Співвідношення окремих груп основних фондів (ОФ) становить їх структуру. Поліпшення структури основних виробничих фондів, насамперед підвищення частки активної їх частини, сприяє зростанню виробництва, зниженню собівартості продукції, збільшенню грошових нагромаджень підприємства.

До основних засобів згідно П(С)БО 7 належать матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів і послуг, надання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік).

Строк корисного використання (експлуатації) об'єкта основних засобів переглядається у разі зміни очікуваних економічних вигод від його використання.

З тієї причини, що основні засоби функціонують протягом тривалого часу і частинами переносять свою вартість на вартість продукції (робіт, послуг), зберігаючи при цьому свою майнову вартість, вони мають кілька видів грошової оцінки.

У П(С)БО 7 визначено такі види оцінки основних засобів:

Первісна вартість основних засобів — визначається як історична (фактична) собівартість основних засобів у сумі грошових коштів, сплачених при придбанні або створенні необоротних активів.

Переоцінена вартість — вартість основних засобів після проведення їх переоцінки.

Вартість, що амортизується, — представляє собою первісну або переоцінену вартість об'єкта основних засобів за вирахуванням ліквідаційної вартості.

Ліквідаційна вартість — визначається як сума коштів або вартість інших активів, які підприємство очікує отримати від реалізації (ліквідації) основних засобів по закінченні передбаченого періоду використання за вирахуванням очікуваних витрат на ліквідацію (продаж) цього об'єкта.

Показники ліквідаційної вартості та вартості, що амортизується, є розрахунковими, оскільки їх значення визначаються на основі приблизних розрахунків, а не за допомогою безпосереднього вимірювання. Використання показників ліквідаційної вартості та вартості, що амортизується, дає змогу більш обґрунтовано визначити ту частину вартості об'єкта, яка повинна бути віднесена на витрати протягом періоду його використання підприємством (за умови достатньо точного визначення ліквідаційної вартості). Якщо величина ліквідаційної вартості є незначною, то при розрахунку вартості, що амортизується, її можна не враховувати.

Залишкова (балансова) вартість основного засобу визначається як різниця між первісною вартістю та сумою нарахowanego зносу (амортизацією).

У процесі господарської діяльності кругообіг основних виробничих фондів (ОВФ) проходить три стадії:

Відтворення ОВФ — це процес безперервного їх поновлення. Розрізняють такі види відтворення:

- *просте відтворення*, при якому відбувається створення ОВФ у попередніх обсягах та з однаковою якістю. Джерелом фінансування є нарахowana сума амортизації;
- *розширене відтворення*, при якому здійснюється кількісне і якісне зростання ОВФ. Джерелом фінансування є використання частини створеного додаткового продукту.

Для забезпечення відтворення основних виробничих фондів важливе значення має вивчення їхнього стану та використання. Стан і використання основних виробничих фондів є важливим фактором підвищення ефективної діяльності підприємства.

Показники стану й ефективності використання основних фондів можна об'єднати в три групи, які характеризують:

- 1) забезпечення підприємства основними фондами;
- 2) стан основних фондів;
- 3) ефективність використання основних фондів.

Показник	Формула розрахунку	Характеристика
Показники, які характеризують забезпеченість підприємства основними фондами		
Фондомісткість	$\frac{\Phi_{\text{ср}}}{B_{\text{п}}}$	Визначає вартість ОФ на одну гривню виробленої продукції і характеризує забезпеченість підприємства ОФ. Повинен мати тенденцію до зменшення.
Фондоозброєність	$\frac{\Phi_{\text{ср}}}{\text{ч}}$	Показує величину ОФ на одного працівника. Збільшення рівня фондоозброєння є позитивним фактором.
Коефіцієнт реальної вартості ОФ у майні підприємства	$\frac{\Phi_{\text{з}}}{M}$	Відображає частку залишкової вартості ОФ у загальній вартості майна підприємства. Критичний розмір (0,2 – 0,3).
Показники, які характеризують стан ОФ підприємства		
Коефіцієнт зносу ОФ	$\frac{З_{\text{о}}}{\Phi_{\text{к}}}$	Показує ступінь зносу ОФ. Характеризує частку вартості ОФ, що її списано на витрати виробництва.
Коефіцієнт придатності ОФ	$1 - K_{\text{з}}$	Відображає частину ОФ, придатну для експлуатації.
Коефіцієнт оновлення ОФ	$\frac{\Phi_{\text{в.в.}}}{\Phi_{\text{к}}}$	Показує частку введених нових ОФ у загальній вартості ОФ.
Коефіцієнт вибуття	$\frac{\Phi_{\text{виб}}}{\Phi_{\text{п}}}$	Характеризує інтенсивність вибуття ОФ.
Коефіцієнт приросту	$\frac{\Phi_{\text{в.в.}} - \Phi_{\text{виб}}}{\Phi_{\text{к}}}$	Показує ступінь збільшення ОФ у звітному періоді проти минулого року.
Показники, які характеризують ефективність ОФ		
Фондовіддача	$\frac{B_{\text{п}}}{\Phi_{\text{к}}}$	Характеризує ефективність використання ОФ. Відображає суму виробленої продукції на 1 грн. ОФ.
Рентабельність ОФ	$\frac{П_{\text{б}}}{\Phi_{\text{к}}} \times 100\%$	Визначає ступінь використання ОФ.

де, $\Phi_{\text{ср}}$ – середньорічна вартість ОФ;

$\Phi_{\text{к}}$ – балансова вартість ОФ на кінець періоду;

$\Phi_{\text{п}}$ – балансова вартість ОФ на початок періоду;

$B_{\text{п}}$ – вартість виробленої продукції;

$\Phi_{\text{з}}$ – залишкова вартість ОФ;

М – вартість майна підприємства;
З_о – сума зносу ОФ;
Ч – чисельність працівників;
Ф_{в.в.} – вартість введених ОФ;
К_з – коефіцієнт зносу ОФ;
П_б – балансовий прибуток підприємства.

2. Знос і амортизація основних фондів

У процесі виробництва основні фонди зношуються фізично і старіють морально.

Розрізняють два види зносу ОФ:

- *фізичний знос* — це поступова втрата ОФ споживної вартості у процесі експлуатації. Розрізняють повний і частковий знос ОФ. Повний знос передбачає повну заміну зношених ОФ через нове будівництво або придбання нових ОФ; частковий знос компенсується здійсненням капітального ремонту ОФ;

- *моральний знос* — це знос ОФ внаслідок створення нових, більш прогресивних і економічно ефективних машин та устаткування.

Амортизація — це процес поступового перенесення вартості ОФ і нематеріальних активів з урахуванням витрат на їх придбання, виготовлення або поліпшення згідно з нормами амортизаційних відрахувань, установленими законодавчими актами. Амортизаційні відрахування включаються до складу валових витрат виробництва й обігу, що беруться для обчислення оподаткованого прибутку.

За податковим обліком суми амортизаційних відрахувань визначаються за формулою:

$$A = B_a \times H / 100\%,$$

де А — сума амортизаційних відрахувань (грн);

Б_а — балансова вартість відповідної групи ОФ на початок звітного періоду (грн);

Н — норма амортизаційних відрахувань до балансової вартості кожної з груп ОФ (%).

За податковим обліком основні фонди поділяються на групи:

- група 1 — будівлі, споруди, їх структурні компоненти та передавальні пристрої, в т. ч. житлові будівлі та їх частини (квартири), вартість капітального покращення землі;

- група 2 — автомобільний транспорт та вузли (запасні частини) до нього, меблі, побутові електронні, оптичні, електромеханічні пристрої та інструменти, інше офісне обладнання;

- група 3 — інші основні фонди, не включені до груп 1, 2, 4;

- група 4 — електронно-обчислювальні машини, інші машини для автоматичної обробки інформації, їх програмне забезпечення, інші інформаційні системи, телефони (в т. ч. стільникові), мікрофони і рації, вартість яких перевищує вартість малоцінних товарів (предметів).

Норми амортизаційних відрахувань встановлюються у відсотках до балансової вартості кожної з груп ОФ на початок звітного (податкового) періоду в таких розмірах:

На податковий квартал:

- група 1 — 2 %;
- група 2 — 10%;
- група 3 — 6 %;
- група 4 — 15%.

Балансова вартість груп ОФ на початок звітного періоду розраховується за формулою:

$$\text{Ба} = \text{Бз} + \text{Па} - \text{Ва} - \text{Аа}, \text{ де}$$

Ба — балансова вартість ОФ на початок звітного періоду;

Бз — балансова вартість ОФ на початок періоду, що передував звітному;

Па — сума витрат, понесених на придбання ОФ, здійснення капітального ремонту, реконструкцію та інші поліпшення ОФ протягом періоду, що передував звітному;

Ва — вартість виведеної з експлуатації відповідної групи ОФ протягом періоду, що передував звітному;

Аа — сума амортизаційних відрахувань, нарахованих у період, що передував звітному.

Амортизація окремого об'єкта ОФ групи 1 проводиться до досягнення балансовою вартістю ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Тоді залишкову вартість відносять до валових витрат, а вартість об'єкта вважається нульовою.

Амортизація основних фондів груп 2, 3 і 4 проводиться до досягнення балансовою вартістю нульового значення.

Згідно з П(С)БО 7 амортизація — це систематичний розподіл амортизаційної вартості необоротних активів протягом строку їх корисного використання (експлуатації).

Амортизація об'єкта основних засобів нараховується, виходячи з нового строку корисного використання, починаючи з місяця, наступного за місяцем зміни строку корисного використання.

Амортизація основних засобів (крім інших необоротних матеріальних активів) нараховується із застосуванням таких методів:

1. *Прямолінійного у за яким річна сума амортизації визначається діленням вартості, яка амортизується, на очікуваний період часу використання об'єкта основних засобів.*

2. *Зменшення залишкової вартості, за яким річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року або первісної вартості на дату початку нарахування амортизації та річної норми амортизації. Річна норма амортизації (у відсотках) обчислюється як різниця між одиницею та результатом кореня ступеня кількості років корисного використання об'єкта з результату від ділення ліквідаційної вартості об'єкта на його первісну вартість.*

3. *Прискореного зменшення залишкової вартості*, за яким річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року або первісної вартості на дату початку нарахування амортизації та річної норми амортизації, яка обчислюється виходячи зі строку корисного використання об'єкта, і подвоюється.

4. *Кумулятивного*, за яким річна сума амортизації визначається як добуток вартості, яка амортизується, та кумулятивного коефіцієнта. Кумулятивний коефіцієнт розраховується діленням кількості років, що залишаються до кінця очікуваного строку використання об'єкта основних засобів, на суму числа років його корисного використання. Перевага цього методу полягає в тому, що вже на початку експлуатації списується більша частина вартості основних засобів, у подальшому темп списання уповільнюється, що забезпечує зменшення собівартості продукції.

5. *Виробничого*, за яким місячна сума амортизації визначається як добуток фактичного місячного обсягу продукції (робіт, послуг) та виробничої ставки амортизації. Виробнича ставка амортизації розраховується діленням вартості, яка амортизується, на загальний обсяг продукції (робіт, послуг), який підприємство очікує виробити (виконати) із використанням об'єкта основних засобів.

Контрольні запитання

1. Розкрийте сутність, склад і структуру основних фондів підприємства.
2. Визначте основні показники, які характеризують стан та ефективність використання основних виробничих фондів підприємства.
3. Розкрийте сутність та значення амортизаційних відрахувань.

Тема 6. Кредитування підприємств

1. Необхідність кредитування підприємств
2. Види кредитів, що надаються підприємствам
3. Загальна характеристика банківських кредитів
4. Отримання банківського кредиту
5. Погашення банківського кредиту підприємством
6. Небанківське кредитування підприємств

1. Необхідність кредитування підприємств

Діяльність підприємства в системі ринкової економіки неможлива без періодичного використання різноманітних форм залучення кредитів. З економічного погляду **кредит** — це форма позичкового капіталу (в грошовій або товарній формах), що надається на умовах повернення і обумовлює виникнення кредитних відносин між тим, хто надає кредит, і тим, хто його отримує. **Причини виникнення кредиту** поділяють на загальноекономічні та специфічні (рис.1).

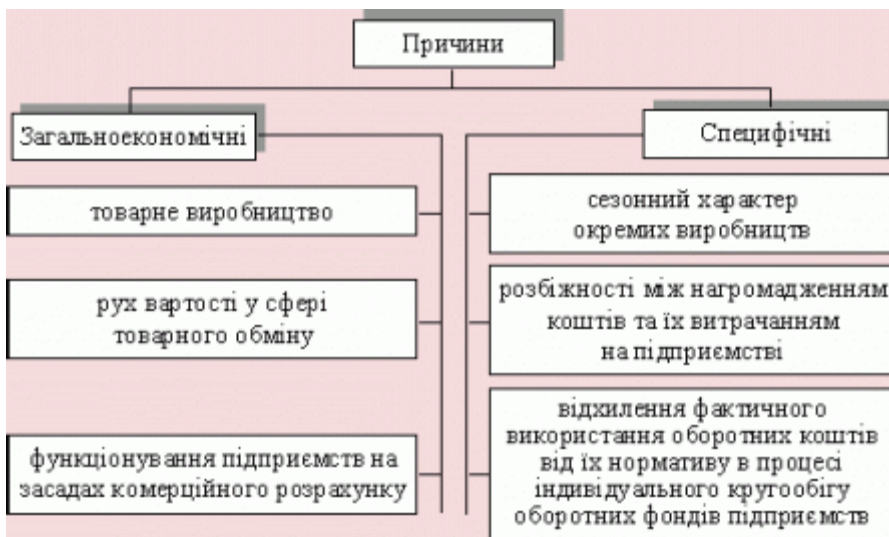

Рис. 1. Причини виникнення кредитних відносин

Для розвитку кредитних відносин необхідні певні умови.

По-перше, учасники кредитної угоди — кредитор і позичальник, мають бути юридично самостійними суб'єктами, які матеріально гарантують виконання зобов'язань.

По-друге, інтереси суб'єктів кредитної угоди повинні збігатися.

У процесі кредитування підприємств насамперед ураховуються індивідуальні особливості кругообороту їхніх оборотних коштів які зумовлюються багатьма об'єктивними і суб'єктивними факторами.

До об'єктивних факторів належать:

—галузева належність підприємства;

- характер виробничого процесу;
- сезонність виробництва.

До суб'єктивних факторів належать:

- рівень організації виробництва;
- рівень організації збуту й постачання;
- інші фактори.

Грошові чи товарно-матеріальні цінності, витрати або виконана робота та надані послуги, щодо яких укладається кредитний договір, є об'єктом кредиту.

Основними об'єктами короткострокового кредитування в оборотні кошти є:

- виробничі запаси (сировина, основні й допоміжні матеріали, запасні частини, паливо, інструмент);
- незавершене виробництво та напівфабрикати власного виробництва;
- витрати майбутніх періодів (сезонні витрати, витрати на освоєння випуску нових виробів тощо);
- готова продукція і товари;
- платіжні та розрахункові операції з постачальниками й покупцями.

Об'єктами довгострокового та середньострокового кредитування є капітальні вкладення, пов'язані з реконструкцією підприємства, його технічним переозброєнням, упровадженням нової техніки, удосконаленням технології виробництва, та інші витрати, що приводять до збільшення вартості основних засобів. До таких кредитів підприємства вдаються, якщо відчувають брак власних коштів, призначених на ці цілі, а саме: прибутку й амортизаційних відрахувань.

Використання різноманітних форм кредитування підприємства прискорює рух грошових і матеріальних ресурсів та сприяє підвищенню ефективності фінансово-господарської діяльності.

2. Види кредитів, що надаються підприємствам

Кредити, що їх можуть отримати підприємства, класифікуються за такими ознаками:

- за кредиторами;
- за формами та видами;
- за метою використання;
- за терміном надання;
- за забезпеченням;
- за порядком надання.

Кредиторами підприємств можуть бути: банки та спеціалізовані фінансово-кредитні інститути (банківський, лізинговий кредити); підприємства (комерційний кредит); держава (державний кредит, який надається через уповноважені банки); міжнародні фінансово-кредитні установи (відкриття кредитних ліній через уповноважені банки).

Форми та види кредитів зображено на рис. 2.

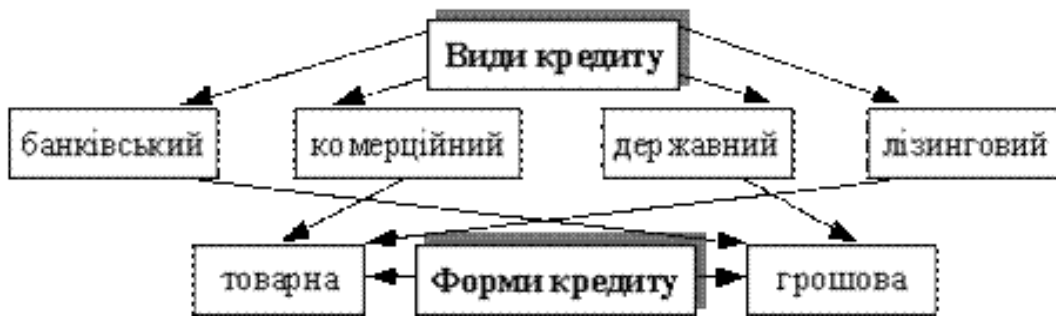

Рис. 2. Форми та види кредитів, що надаються підприємствам

До видів кредитів належать:

- банківський;
- комерційний;
- державний;
- лізинговий.

Банківський кредит — це економічні відносини між кредитором та позичальником з приводу надання коштів банком підприємству на умовах терміновості, платності, повернення, матеріального забезпечення.

Банківський кредит надається суб'єктам господарювання всіх форм власності на умовах, передбачених кредитним договором.

Комерційний кредит — це економічні, кредитні відносини, які виникають між окремими підприємствами.

Державний кредит — це економічні, кредитні відносини між державою та суб'єктами господарювання.

Лізинговий кредит — це стосунки між суб'єктами господарювання, які виникають за орендування майна (майновий кредит або лізинг-кредит).

Банківський та державний кредити надаються підприємствам у грошовій формі, лізинговий та комерційний — у товарній. Банківський та державний кредити погашаються у грошовій формі. Комерційний кредит також повертається переважно в грошовій формі. У період становлення ринкових відносин можлива його сплата як у товарній, так і у змішаній формах (товарній і грошовій одночасно). Лізинговий кредит може погашатися в грошовій, товарній та змішаній формах.

Залежно від мети використання розрізняють **кредити, що спрямовані на фінансування:**

- оборотних коштів;
- основних засобів.

Підприємство має можливість отримувати кредити на придбання товарно-матеріальних запасів, обладнання, інших активів, розширення та модернізацію виробничих потужностей, викуп окремих виробничих комплексів або цілих підприємств.

За терміном надання розрізняють **короткострокові, середньострокові, довгострокові кредити.**

Короткострокові кредити підприємства можуть отримувати у разі фінансових труднощів, які виникають у зв'язку з витратами виробництва та обороту.

Термін короткострокового кредиту не перевищує одного року.

Середньострокові кредити (від одного до трьох років) надаються на поточні витрати, оплату обладнання та фінансування капітальних вкладень.

Довгострокові кредити (понад 3 роки) можуть надаватися для формування основних фондів. Об'єктами кредитування є капітальні витрати на реконструкцію, модернізацію, розширення вже діючих основних фондів, нове будівництво, приватизацію та корпоратизацію підприємств тощо.

Залежно від забезпечення кредити поділяють на 2 групи:

-забезпечені;

-бланкові.

Забезпечені кредити гарантуються певними видами активів, зокрема:

-нерухомістю;

-цінними паперами;

-товарно-матеріальними цінностями;

-дебіторською заборгованістю тощо.

Забезпечення кредитів може також здійснюватись: правами підприємств на інтелектуальну власність, землю; гарантіями (банків, коштами чи майном третьої особи); іншим забезпеченням (поруки-тельство, поліс страхової компанії).

В Україні як забезпечення кредиту використовують, головним чином, товарно-матеріальні цінності та нерухомість.

Кредити, які надаються банками підприємствам під заставу державних цінних паперів називаються ломбардними. У міру розвитку, ринку державних цінних паперів значення цього кредиту в діяльності українських підприємств зростатиме.

Бланкові кредити отримують тільки фінансово стійкі підприємства на короткий термін (1–10 днів). У вітчизняній практиці бланкові кредити практично не використовуються.

Порядок надання кредиту передбачає такі види позик:

-прямі;

-консорціальні;

-позики участі.

Надання прямих позик передбачає кредитування підприємства безпосередньо одним кредитором.

Консорціальні позики надаються тоді, коли підприємству-позичальнику потрібні кошти в обсязі, який не може бути забезпечений одним кредитором.

У цьому разі кілька кредиторів об'єднуються, і кожен з них надає частину загального кредиту.

Позики участі — банки передають (переуступають) частини позики іншим

кредиторам. Домовленість про таку позику можна укласти навіть без відома підприємства-позичальника, а умови такої позики відрізняються від умов надання початкового кредиту.

У зв'язку із низькою кредитоспроможністю більшості українських підприємств у вітчизняній практиці позики участі не практикуються.

3. Загальна характеристика банківських кредитів

Нині найпоширенішим видом кредиту є банківський. За такого кредитування підприємство виступає тільки в ролі позичальника.

Банківський кредит класифікують за такими ознаками:

Цільова направленість.

Термін кредиту.

Вид відсоткової ставки.

Валюта кредиту.

Види обслуговування.

Залежно від мети кредит може надаватися на:

-фінансування оборотного капіталу;

-фінансування основного капіталу;

-викуп приватизованого підприємства.

Чинне українське законодавство забороняє надавати підприємствам кредити на покриття збитків від господарської діяльності, на формування і збільшення статутних фондів банків, для внесення платежів у бюджет і позабюджетні фонди.

Не можуть отримати кредити підприємства:

-проти яких порушено справу про банкрутство (крім кредитування заходів фінансової санації);

-під укладені ними контракти, які не передбачають захисту позичальника від можливих втрат, пов'язаних із затримками в поставках товарів;

-коли вони мають прострочену заборгованість за раніше наданими кредитами.

Залежно від відсоткової ставки підприємства можуть одержувати кредити з плаваючою і фіксованою відсотковою ставкою.

Підприємства можуть одержувати в банках кредити **як у національній, так і в іноземній валюті.**

Підприємства можуть отримати різноманітні види кредитів та послуги кредитного характеру (рис. 3).

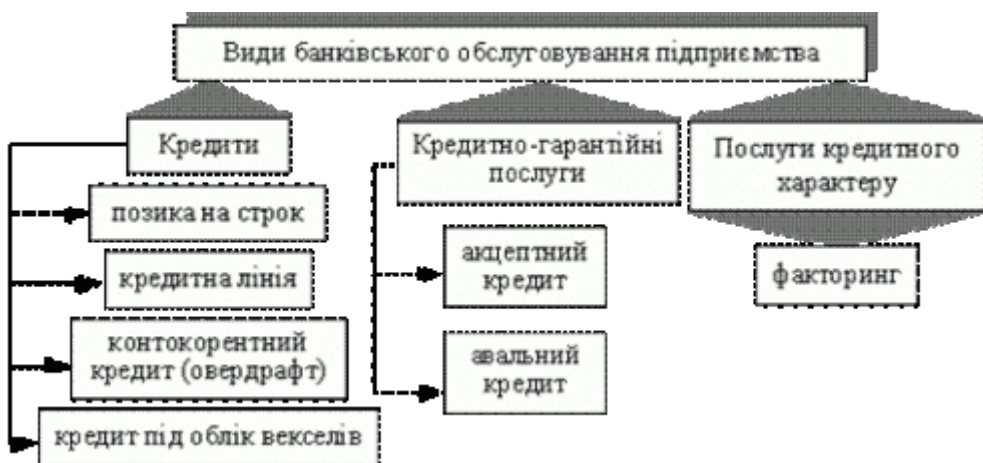

Рис. 3. Банківське обслуговування підприємства

Строковий кредит — це кредит, який надається повністю негайно після укладення кредитної угоди. Погашається він або періодичними внесками, або одноразовим платежем у кінці терміну.

Кредитна лінія — це згода банку надати кредит протягом певного періоду часу в розмірах, які не перевищують заздалегідь обумовленої суми. Кредитна лінія відкривається, як правило, на рік, але її можна відкрити й на коротший період. Відкрита кредитна лінія дає змогу оплатити за рахунок кредиту будь-які розрахункові документи, передбачені у кредитній угоді, що укладається між підприємством та банком. Протягом строку дії кредитної лінії підприємство може будь-коли одержати позику без додаткових переговорів з банком та інших формальностей. Проте за банком зберігається право відмовити підприємству у позиції в межах затвердженого ліміту, якщо банк виявить погіршення фінансового стану позичальника. Через це кредитну лінію відкривають підприємствам зі стійким фінансовим становищем та доброю репутацією. На прохання підприємства ліміт кредитування можна переглядати.

Розрізняють **два види кредитних ліній: сезонну й постійно відновлювальну**.

Сезонну кредитну лінію відкривають за періодичного браку оборотних коштів, пов'язаних із сезонністю виробництва або з необхідністю створення запасів товарів на складі. У разі відкриття сезонної кредитної лінії банк в обов'язковому порядку вимагає від підприємства забезпечення.

Особливість відновлювальної кредитної лінії полягає в тому, що підприємство, погасивши частину кредиту, може одержати нову суму, але в межах відповідного ліміту і періоду дії кредитної угоди. У зв'язку з цим підприємство повинно заставити банку основні фонди або надати якусь іншу гарантію.

Овердрафт — короткостроковий кредит, що надається банком надійному підприємству понад залишок його коштів на поточному рахунку в межах заздалегідь обумовленої суми шляхом дебетування його рахунку.

Для підприємства у комерційному банку може відкриватись спеціальний позичковий рахунок — **контокорент** (італ. conto corrente — поточний рахунок) — єдиний рахунок, на якому враховуються всі операції

підприємства. На контокорентному рахунку відображуються, з одного боку, погашення кредиту банку та інші платежі з доручення підприємства, з іншого — кошти, які надходять на користь підприємства (виручка від реалізації продукції, наданий кредит та інші надходження). **Контокорент** — це поєднання позикового рахунка з поточним, і він може мати дебетове та кредитове сальдо.

Кредит під облік векселів (**обліковий кредит**) — це короткостроковий кредит, який банківська установа надає пред'явнику векселів, обліковуючи (скуповуючи) їх до настання строку виконання зобов'язань за ними і сплачуючи пред'явнику номінальну вартість векселів за мінусом дисконту.

Переваги такого кредиту для підприємства:

- гарантія того, що кредити, які надає підприємство своїм контрагентам, можуть бути рефінансовані в банку за вигідною відсотковою ставкою;
- у зв'язку з наявністю солідарної відповідальності за векселем, банки не вимагають додаткових гарантій від підприємств;
- такий кредит поліпшує умови ліквідності суб'єкта господарювання.

До кредитно-гарантійних послуг, що надаються підприємствам банками, належать:

- акцептний кредит;
- авальний кредит.

Акцептний кредит — це позика, яка передбачає акцептування банком інкасованої підприємством-позичальником тратти за умови, що підприємство надає у розпорядження банку вексель до строку його оплати.

Особливість акцептного кредиту полягає в тому, що банк дає підприємству не гроші, а гарантію оплатити вексель у визначений термін. При цьому банк стає першим боржником і з економічного погляду виконує умовне зобов'язання, тобто здійснює оплату векселя лише тоді, коли підприємство не виконує своїх зобов'язань.

Авальний кредит — це позика, коли банк бере на себе відповідальність за зобов'язаннями підприємства у формі поручительства або гарантії.

Підприємство — одержувач платежу, як і за акцептного кредиту, отримує від банку-гаранта (аваліста) умовне платіжне зобов'язання. Якщо власник векселя вносить протест у зв'язку з несплатою векселя, банк-аваліст погашає всю суму векселя за платника.

За авальний кредит банк одержує комісійні, розмір яких залежить від виду вимог, що впливають з гарантії, а також терміну дії гарантії. Крім того, за наданий кредит стягується відсоток за діючими ставками.

Принципова різниця між авальним та акцептним кредитами полягає у характері відповідальності банку. За надання авального кредиту, без огляду на його суть як вексельного поручительства, банк несе тільки субсидіарну (додаткову) відповідальність, тобто вимога може бути звернена на нього тільки за невиконання її підприємством. За акцептного кредиту банк несе солідарну відповідальність і вимогу, на вибір кредитора, може бути звернено як на підприємство, так і на банк.

До послуг кредитного характеру, що надаються банками підприємствам, належить **факторинг** — система фінансування, за умовами якої підприємство—постачальник товарів переуступає короткострокові вимоги за торговельними операціями комерційному банку. Факторингові операції включають: кредитування у формі попередньої оплати боргових вимог; ведення бухгалтерського обліку клієнта, зокрема обліку реалізації продукції; інкасацію заборгованості клієнту; страхування його від кредитного ризику. В основу факторингової операції покладено принцип придбання банком рахунків-фактур підприємства-постачальника за відвантажену продукцію, тобто передачу банку постачальником права вимагати платежі з покупця продукції.

Практично суть факторингу зводиться до такого. Банк купує в підприємства-постачальника право на стягнення дебіторської заборгованості покупця продукції (робіт, послуг) і перераховує постачальнику 70–90% суми коштів за відвантажену продукцію в момент подання всіх необхідних документів. Після отримання платежу від покупця банк перераховує продавцю залишок коштів (30–10%) за мінусом відсотків за факторинговий кредит та комісійної винагороди.

4.Отримання банківського кредиту

УВАГА! Опрацювавши питання складіть до нього план

Підприємства отримують кредити на умовах терміновості, повернення, цільового характеру, забезпечення, платності.

Принцип терміновості означає, що кредит має бути погашений у визначений термін.

Принцип повернення якнайтісніше пов'язаний із принципом терміновості. Кредит має бути погашений у термін, визначений кредитною угодою. Розрізняють: строкові, пролонговані і прострочені кредити.

Строкові кредити підприємства повертають своєчасно у визначений термін.

Пролонговані кредити з'являються в підприємства за тимчасового браку коштів з причин, що не залежать від результатів його діяльності, і за згоди банку відстрочити термін погашення.

Прострочені кредити виникають тоді, коли в підприємства немає коштів для їх погашення.

Кредит надається підприємству на конкретно визначені цілі.

Принцип забезпечення кредиту означає наявність у підприємства юридично оформлених документів, що гарантують своєчасне повернення кредиту:

- заставне зобов'язання;
- договір-гарантія;
- договір-поручительство.

Використання застави як форми забезпечення повернення кредиту здійснюється згідно із законом України «Про заставу».

Принцип платності означає, що підприємство має внести в банк визначену

плату за користування кредитом.

Відсоткові ставки за кредит встановлюються комерційними банками на договірних засадах з підприємствами-позичальниками. Їх рівень залежить від загальної економічної кон'юнктури і факторів, які формують попит і пропозицію на ринку позикових коштів, а також регулюючих дій держави на цьому ринку.

Виникнення кредитних відносин між підприємствами й банками можливе за таких умов.

1. Учасники кредитної угоди мають бути юридичними особами і функціонувати на принципах комерційного розрахунку.
2. Підприємство (позичальник) або має бути власником майна, або володіти правом на користування та розпорядження ним.
3. Необхідна наявність економічних і юридичних гарантій повернення кредиту після певного строку.
4. Кредитор має бути так само заінтересований у видачі кредиту, як підприємство — в його отриманні, тобто повинні збігатися економічні інтереси суб'єктів господарювання.

Банк-кредитор у процесі оцінки діяльності підприємства-позичальника **ставить такі вимоги:**

- підприємство має бути кредитоспроможним;
- підприємство повинно забезпечувати зростання обсягів виробництва та реалізації продукції (робіт, послуг);
- співвідношення суми зобов'язань, включаючи суму кредиту, що планується отримати, до суми власного капіталу має становити не більше **70:30**;
- інвестиційний проект підприємства-позичальника має бути фінансово окупним та не передбачати виробництва з високим екологічним ризиком;
- кредит має бути забезпечений. Як застава використовуються акції, нерухоме (будівлі, комплексне технологічне обладнання) і рухоме (автотранспортні засоби, механізми) майно, виробничі та інші активи, що належать підприємству-позичальнику і можуть бути прийняті в забезпечення згідно з чинним законодавством України. Відповідно до умов, що їх ставлять більшість українських банків, дисконтована **вартість застави повинна становити не менше 200% від суми зобов'язань позичальника**. За оцінювання майна, що передається в заставу, ураховується його ліквідність.

Процедуру отримання кредиту підприємством показано на рис. 4.1.

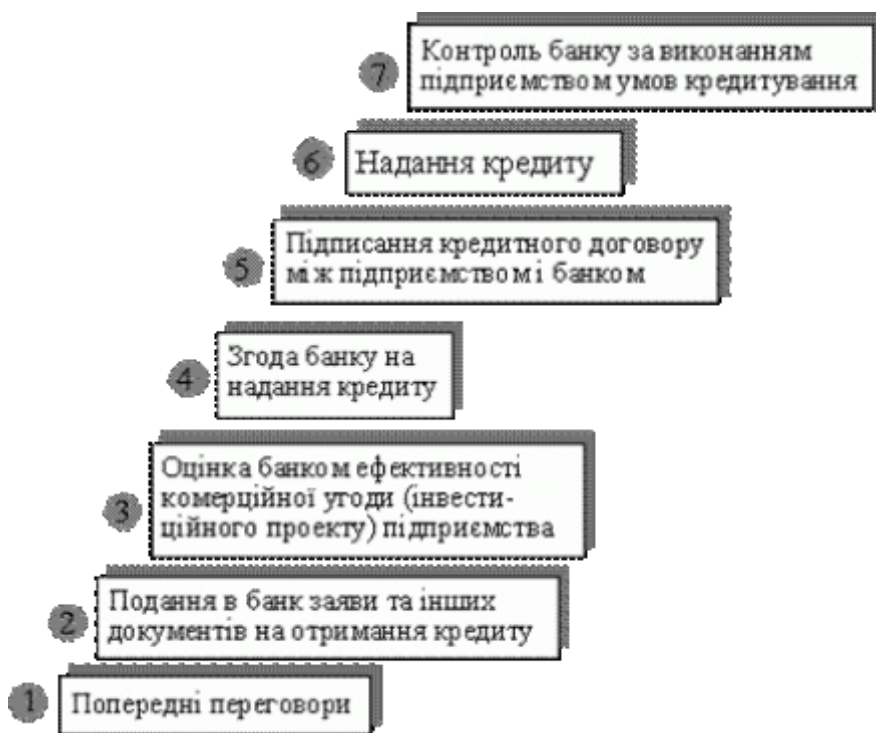

Рис. 4.1. Структурно-логічна схема оформлення кредитної угоди

На першому етапі підприємство і банк ведуть переговори на предмет можливого укладення кредитної угоди. За позитивних наслідків переговорів банк готовий прийняти документи підприємства для розгляду.

На другому етапі підприємство звертається в банк і **подає** йому **документи**, необхідні для визначення юридичного статусу, фінансового стану підприємства, оцінки проекту, аналізу можливості його успішної реалізації, забезпечення кредиту, у тому числі:

- клопотання підприємства;
- копії засновницьких документів (статут, засновницький договір) та змін і доповнень до них (якщо такі були);
- бізнес-план проекту та додатки до нього або техніко-економічне обґрунтування;
- баланси підприємства, звіти про фінансові результати за останні три роки діяльності;
- перелік та розрахунок вартості майна, що передається банкові в заставу, з визначенням його залишкової балансової вартості, року будівництва чи випуску, місця розташування, короткої характеристики.

Перелік інших документів, що необхідні для проведення поглибленого аналізу фінансового стану позичальника:

- анкета позичальника;
- засвідчені підприємством, а за необхідності — нотаріально засвідчені копії контрактів, які будуть оплачені за рахунок кредиту. Умови платежу за цими контрактами повинні передбачати переважно акредитивну форму розрахунків або оплату за фактично отриманий товар і лише в окремих випадках — попередню оплату (остання забороняється за імпорتنих контрактів);
- копії контрактів, які підтверджують, що виручка від них забезпечує

окупність проекту;

—річний звіт, баланс підприємства і форми бухгалтерської звітності № 2, 3 за останні три роки діяльності, звіт про дебіторсько-кредиторську заборгованість на останню звітну дату. За короткострокового кредитування додатково додаються: фінансова звітність за останні 4 квартали;

щоквартальний обсяг продажу продукції за останній рік;

—на вимогу банку можуть подаватися розшифровки дебіторської та кредиторської заборгованості з обов'язковим зазначенням строків її виникнення й погашення. За наявності простроченої кредиторської заборгованості необхідно повідомити конкретні заходи, ужиті для її погашення;

—розрахунок помісячного грошового потоку на термін надання кредиту (за всіма видами діяльності);

—звіт про проведення перевірок аудиторськими фірмами, якщо такі проводились;

—перелік майна, що передається в заставу, та розрахунок його вартості із визначенням залишкової балансової вартості, року будівництва чи випуску, місця розташування, характеристик та відповідні документи, які підтверджують право власності на майно;

—документи, що підтверджують повноваження осіб, які репрезентують інтереси підприємства-позичальника;

—нотаріально засвідчені копії ліцензій на право здійснення статутної діяльності (у разі потреби).

На третьому етапі банк:

—**вивчає** формальну й неформальну інформацію про підприємство;

—**оцінює** його ділову репутацію та імідж;

—**аналізує** кредитоспроможність підприємства, проводить поглиблене

—**обстеження** його фінансового стану і визначає міру ризику;

—**визначає** перспективи розвитку підприємства;

—**перевіряє** наявність джерел і гарантій погашення кредиту.

В Україні критерії оцінки фінансового стану підприємства-позичальника визначаються кожним комерційним банком самостійно.

Для оцінки фінансового стану підприємства — юридичної особи враховуються такі об'єктивні показники його діяльності:

—обсяг реалізації;

—прибутки і збитки;

—рентабельність;

—ліквідність;

—грошові потоки (рух коштів на рахунках клієнтів);

—склад і динаміка дебіторсько-кредиторської заборгованості.

Ураховуються також інші фактори:

—ефективність управління підприємством;

—ринкова позиція підприємства і його залежність від циклічних і структурних змін в економіці та галузі;

—наявність державних замовлень і державної підтримки підприємства.

Комерційні банки розробляють показники додаткової оцінки підприємств-позичальників залежно від основного виду діяльності та форм власності.

Рис. 4.2. Напрямки аналізу підприємства-позичальника з метою оцінки його кредитоспроможності

На основі проведеного аналізу системи основних показників діяльності комерційним банком визначається клас надійності підприємства-позичальника.

Для підприємства, що отримує кредит, важливо знати, на які аспекти його діяльності банк звертатиме особливу увагу (рис. 4.2).

А. Фінансові коефіцієнти

До фінансових коефіцієнтів належать:

- коефіцієнт заборгованості;
- коефіцієнт ліквідності;
- коефіцієнти оборотності;
- коефіцієнти прибутковості.

Коефіцієнт заборгованості показує, наскільки діяльність підприємства фінансується за рахунок позичених коштів. Цей коефіцієнт розраховують діленням загальної заборгованості на власний капітал. Частка позичених коштів дає уявлення про кредитоспроможність підприємства та рівень фінансового ризику, якого можуть зазнати кредитори: якщо нижчий коефіцієнт, то ліпше вони захищені від втрат у разі, коли підприємство різко скоротить обсяг активів або зазнає збитків.

Коефіцієнт ліквідності свідчить про здатність підприємства виконати короткострокові зобов'язання. Розраховують цей коефіцієнт діленням ліквідних активів на короткострокову заборгованість.

Коефіцієнти обіговості свідчать, наскільки ефективно підприємство використовує свої активи.

«Обіговість дебіторської заборгованості у днях» показує середню кількість днів, необхідних для погашення дебіторської заборгованості.

«Обіговість товарно-матеріальних запасів у днях» показує середню кількість днів, необхідних для того, щоб шляхом реалізації продукції перетворити товарно-матеріальні запаси на гроші.

Коефіцієнти прибутковості показують загальну ефективність (результативність) діяльності підприємства.

— *Коефіцієнт витрат* показує прибутковість підприємства щодо обсягів реалізації продукції. Для його розрахунку чисту виручку від реалізації після відрахування витрат на основну діяльність ділять на чисту виручку від реалізації. Зниження коефіцієнта витрат може вказувати на зниження цін на продукцію або на меншу ефективність виробництва.

— Окупність інвестицій або активів свідчить про здатність підприємства ефективно використати активи для отримання прибутку. Для розрахунку показника прибуток після сплати податків ділять на загальні активи.

— Окупність власного капіталу показує загальну ефективність отримання прибутку за допомогою капіталу, вкладеного акціонерами у дане підприємство (дохідність акціонерного капіталу, відображеного в балансі).

Для розрахунку коефіцієнта прибуток після сплати податків ділять на акціонерний капітал. Якщо підприємство має великий обсяг позичених коштів, високий показник окупності власного капіталу, це свідчить про надмірний фінансовий ризик, який воно взяло на себе.

Аналізуючи стан і ділову активність підприємств, ці коефіцієнти порівнюють із показниками конкурентів і визначають зміни, що сталися протягом визначених періодів (динаміку змін).

Б. Рух грошових коштів

Звіт про рух грошових коштів відображає приплив і відтік коштів підприємства за певний період.

Приплив й відтік коштів можна поділити на три категорії, залежно від видів діяльності підприємства:

- виробнича діяльність;
- інвестиційна діяльність;
- фінансова діяльність.

Такі звіти мають велике значення та допомагають фінансовому менеджеру планувати грошові кошти підприємства на середній та тривалий термін.

Дані про рух грошових коштів допомагають:

- оцінити спроможність підприємства нагромадити в майбутньому кошти для виплати основного боргу за кредитом, відсотків і дивідендів;
- визначити потребу підприємства в зовнішньому фінансуванні.

Дані про рух коштів допомагають зрозуміти сутність фінансових операцій підприємства, виявити дисбаланс у використанні ресурсів і вжити відповідних заходів.

Аналіз руху грошових коштів показує, як формувались грошові потоки у минулому. Але можливість погасити заборгованість залежить від майбутніх грошових потоків. Тому необхідною є система, що дає змогу прогнозувати рух грошових коштів і визначити обсяг необхідного фінансування наступного

року.

Негативний рух грошових коштів означає, що підприємству необхідний кредит у межах отриманого негативного значення.

Позитивний рух грошових коштів означає, що підприємство потенційно матиме змогу зменшити існуючу заборгованість.

Рішення про надання або відмову у наданні кредиту залежить від того, наскільки банк довіряє підприємству та наскільки він задоволений прогнозом.

В. Оцінка ділового середовища підприємства

У процесі кредитування банк проводить аналіз ділового середовища, що в ньому працює підприємство, та пов'язаного з цим ризику.

Аналіз інформації про ділове середовище підприємства-позичальника здійснюється з урахуванням таких показників:

- форма власності;
- вид діяльності;
- ринки та клієнти позичальника;
- конкуренція;
- постачальники;
- виробничі потужності;
- керівництво й організація;
- сильні та слабкі сторони підприємства-позичальника.

На підставі оцінки кредитоспроможності позичальника й ефективності комерційної угоди (проекту) банк приймає рішення про доцільність видачі підприємству кредиту й укладає з ним кредитний договір.

Неодмінною умовою укладання банком кредитного договору є надання підприємством застави.

Такі форми забезпечення, як поручительство або гарантії юридичних осіб, використовуються лише за надання кредиту надійним підприємствам або в разі прийняття у забезпечення гарантій Уряду України, надійних банків тощо. Документи, що свідчать про забезпечення, підприємство подає в банк до отримання кредиту.

Зміст кредитного договору визначається підприємством і банком самостійно.

Кредитний договір, як правило, містить такі розділи:

- I. Загальні положення.
- II. Права та обов'язки позичальника.
- III. Права та обов'язки банку.
- IV. Відповідальність сторін.
- V. Порядок вирішення суперечок.
- VI. Термін дії договору.
- VII. Юридичні адреси сторін.

Після укладення кредитної угоди банк відкриває підприємству позиковий рахунок, на який зараховується відповідна сума кредиту.

Кредити надаються підприємствам: у безготівковій формі — оплатою платіжних документів з позикового рахунку як у національній, так і в

іноземній валюті, переказуванням коштів на поточний рахунок підприємства, якщо інше не передбачено кредитним договором; у готівковій формі для розрахунків зі здавачами сільськогосподарської продукції.

5. Погашення банківського кредиту підприємством

Умови погашення кредитів суттєво впливають на фінансовий стан суб'єктів господарювання.

Порядок погашення кредиту — це спосіб погашення основної його суми і нарахованих відсотків. Кредит погашають повністю після закінчення терміну кредитної угоди або поступово, частинами. Відсоток нараховується на суму непогашеного кредиту.

За способом погашення позики можуть бути: до запитання, з погашенням у відповідний термін, з достроковим погашенням.

За позиками до запитання строк повного повернення конкретно не визначається і погашення відбувається на вимогу банку.

Позика може погашатися підприємством не тільки відповідно до кредитного договору, а й **достроково** (на вимогу кредитора або на бажання підприємства).

За характером погашення кредити поділяються на такі види: дисконтні;

позики, які погашаються поступово — щомісячно, щоквартально, раз на півроку, щорічно;

позики, які погашаються одноразовим платежем після закінчення терміну позики, тобто підприємство одночасно сплачує банку суму основного боргу та нарахованих відсотків;

амортизаційні (здійснюється поступова виплата основного боргу та відсотків рівномірними внесками).

Можуть бути й інші способи погашення, які зазначаються у кредитному договорі (наприклад надання підприємству пільгового періоду кредитування, тобто відстрочки погашення кредиту).

На відміну від звичайних надання дисконтних позик передбачає утримання позикового відсотка (дисконту) під час видачі кредиту.

Приклад .

За звичайною позикою підприємство отримало кредит 100 тис. грн. під 20 % річних. Після завершення року воно сплатить банку одноразово 120 тис. грн. За дисконтною позикою відсотки буде утримано негайно, тобто підприємство отримає 80 тис. грн. (100 тис. грн. — 20 тис. грн.) і через рік поверне їх банку.

За погашення періодичними внесками певна частка основної суми кредиту сплачується однаковими внесками протягом терміну дії кредитної угоди, а більша частина його — після закінчення терміну кредиту.

За «амортизаційного» погашення основну суму кредиту підприємства сплачують поступово. Платежі здійснюються однаковими сумами регулярно і включають відповідну частину суми основного боргу і відсотків. Погашення

однаковими внесками передбачає, що кожен наступний платіж менший за попередній, оскільки відсоткові виплати з часом знижуються.

Інші способи погашення кредиту:

—порядок погашення може бути пов'язаний з доходами від заходу, що кредитується (погашення кредиту з перервою, тобто з пільговим періодом, а регулярні внески для погашення здійснюються тільки тоді, коли проект починає давати дохід);

—внески для погашення основної суми кредиту здійснюються нерегулярно й неоднаковими сумами.

Джерелами погашення кредиту, отриманого підприємством, можуть бути:

— виручка від реалізації продукції, що її отримає підприємство в процесі реалізації проекту кредитування;

— виручка від реалізації продукції власного виробництва, не пов'язаного з проектом кредитування;

— інші надходження від господарської діяльності.

Умови погашення кредиту обумовлюються під час підписання договору підприємства з банком, виходячи з:

— цільового спрямування кредиту;

— обсягів та терміну позики;

— порядку та строків надходження коштів на рахунок підприємства;

— сезонності та циклічності виробництва;

— рівня платоспроможності та надійності матеріального забезпечення підприємства тощо.

Відсотки за користування кредитом нараховуються щомісячно в розмірі, передбаченому кредитним договором. Сплата відсотків здійснюється за фактичну кількість днів користування позикою.

Підприємство може звернутись до банківської установи з проханням переглянути графік погашення заборгованості та нарахування відсотків. Банк може зважити на клопотання, якщо підприємство доведе об'єктивну неможливість отримання передбаченого бізнес-планом доходу в обсязі, достатньому для погашення позики. За згодою банку підприємство укладає з ним або додаткову кредитну угоду, або коригує лише графік зміни термінів часткових платежів.

Дострокове стягнення суми основного боргу та нарахованих відсотків може статися, якщо підприємство використовує кредит не за цільовим призначенням, подає до банку недостовірну звітність, має суттєві недоліки у веденні бухгалтерського обліку.

За несвоєчасне погашення боргу банк може стягнути з підприємства штраф. За відмови підприємства від сплати боргів банк стягує їх у претензійно-позовному порядку. У разі систематичного невиконання кредитних зобов'язань банк може порушити стосовно підприємства справу про банкрутство.

Погашення заборгованості за кредит та оплата відсотків за користування ним здійснюється у черговості, яка встановлюється сторонами під час укладання

угоди. Відстрочка погашення кредиту з підвищенням відсоткової ставки здійснюється банком у виняткових випадках, наприклад у разі виникнення в підприємства тимчасових фінансових труднощів з непередбачених обставин. Цю відстрочку оформляють додатковим договором між позичальником та банком. Він є невід'ємною частиною основного кредитного договору. За несвоєчасного погашення боргу і за браком домовленості щодо відстрочки погашення кредиту банк застосовує до підприємства штрафні санкції.

6. Небанківське кредитування підприємств

Кругообіг коштів підприємства в процесі виробництва продукції, послуг та інших видів комерційної діяльності часто супроводжується тимчасовим браком фінансових ресурсів — покупець продукції з різних причин не може своєчасно розрахуватися з постачальником. Тоді виникає потреба у відстрочці платежу, тобто в комерційному кредиті.

Комерційний кредит — це відповідна кредитна угода між двома підприємствами — продавцем (кредитором) і покупцем (позичальником). Інструментом комерційного кредиту традиційно є вексель, що визначає фінансові зобов'язання позичальника стосовно кредитора.

Комерційний кредит принципово відрізняється від банківського:

— в ролі кредитора виступають не спеціалізовані кредитно-фінансові організації, а юридичні особи, що зв'язані з виробництвом або реалізацією товарів та послуг;

він надається тільки в товарній формі;

— позиковий капітал інтегровано з промисловим або торговим, що знайшло практичне втілення у створенні фінансових компаній, холдингів та інших аналогічних структур, які об'єднують підприємства різної спеціалізації і напрямків діяльності.

З метою прискорення реалізації товарів і перетворення товарного капіталу на грошовий застосовують такий спосіб надання комерційного кредиту покупцям, як торгові знижки з покупної вартості товару (сконто).

За економічної кризи більшість підприємств України неспроможна власними коштами здійснювати технічне оновлення виробництва. Відтак виникає об'єктивна **необхідність розвитку лізингового бізнесу**, що уможливлює залучення приватних інвестицій для фінансової підтримки підприємств, особливо у сфері малого та середнього бізнесу.

В економічному розумінні **лізинг** — це кредит, який надається в товарній формі лізингодавцем лізингоодержувачу. Суб'єктами кредитних відносин тут виступають: у ролі кредитора — лізингодавець, позичальника — лізингоодержувач.

З економічного погляду лізинг має певну схожість з банківським кредитом, який надається на придбання основних фондів. Кредитні та лізингові відносини між позичальником (лізингоодержувачем) та кредитором (лізингодавцем) будуються на умовах терміновості, оплати, повернення, матеріального забезпечення (застави).

Об'єктом лізингу може бути будь-яке нерухоме майно, що його можна віднести до основних фондів, яке не заборонене до вільного обігу на ринку і щодо якого немає обмежень на передачу в лізинг (оренду).

Не можуть бути об'єктами лізингу: об'єкти оренди державного майна, крім окремого, індивідуально визначеного майна державних підприємств; земельні ділянки та інші природні об'єкти.

Класичному лізингу притаманний тристоронній характер взаємовідносин: лізингодавець, лізингоодержувач, постачальник.

Лізингодавець — суб'єкт підприємницької діяльності, у тім числі банківська (небанківська) фінансова установа, яка передає в користування об'єкти лізингу згідно з договором.

Лізингоодержувач — суб'єкт підприємницької діяльності, який отримує в користування об'єкти лізингу за договором.

Постачальник лізингового майна — суб'єкт підприємницької діяльності, який виготовляє машини, обладнання тощо і (або) передає власне майно, яке є об'єктом лізингу.

Взаємодію між учасниками лізингового бізнесу показано на рис. 6.1.

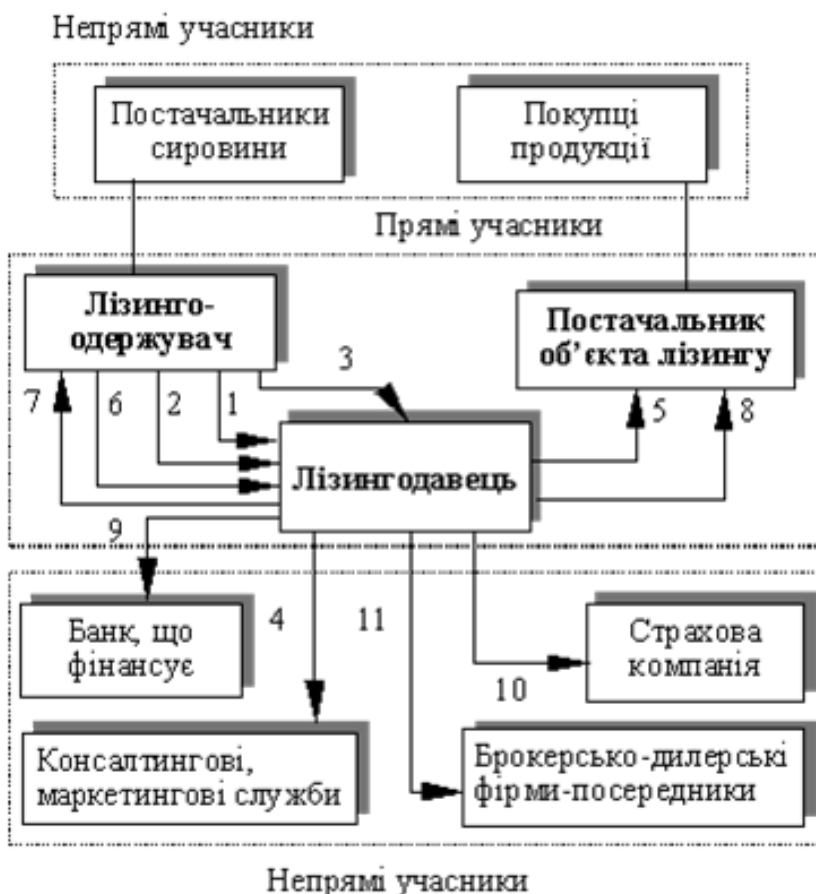

Рис. 6.1. Взаємодія між учасниками лізингового бізнесу

1. Ініціація отримання замовлення на лізинг. **2.** Заявка на лізинг. **3.** Розгляд заявки. **4.** Заявка на проведення маркетингового дослідження основних постачальників обладнання. **5.** Вибір найпридатнішого постачальника. **6.**

Пакет документів на вимогу лізингодавця. 7. Оцінка фінансового стану клієнта та ефективності лізингового проекту. 8. Замовлення-наряд на устаткування. 9. Вибір банку-кредитора. 10. Вибір страхової компанії. 11. Домовленість щодо продажу майна за залишковою вартістю.

Договір на технічне обслуговування майна, що передається в лізинг, коли обслуговування здійснюватиме лізингодавець.

Державний кредит — це економічні відносини, які виникають між підприємством і державою внаслідок купівлі першим державних цінних паперів (підприємство стає кредитором держави), а також унаслідок одержання бюджетних і позабюджетних кредитів (підприємство стає позичальником).

Державне кредитування здійснюється наданням бюджетних позик безпосередньо міністерствам, відомствам, іншим центральним органам державної виконавчої влади для фінансування через банківські установи: —пускових об'єктів;

—раніше розпочатих новобудов виробничого призначення;

—технічного переозброєння і реконструкції діючих підприємств незалежно від форм власності.

Фінансування інвестиційних потреб підприємств буває цільовим, прямим, поворотним, терміновим, забезпеченим заставою чи гарантією (поручительством).

Міжнародне кредитування. Нині комерційні банки України дуже рідко надають підприємствам довготермінові кредити. Можливість отримати такий кредит є реальнішою через кредитні лінії Світового банку і Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР), що надаються уповноваженими банками.

Питання для самоперевірки (за питаннями теми)

Тема. КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

1.Необхідність кредитування підприємств

- 1.Що таке кредит?
- 2.Які причини виникнення кредиту?
- 3.Назвіть основні об'єкти короткострокового кредитування?
- 4.Назвіть об'єкти середньо — та довгострокового кредитування підприємств?

2. Види кредитів, що надаються підприємствам

- 1.Які є форми кредиту?
- 2.Які Ви знаєте види кредиту?
- 3.Які є види кредиту за порядком погашення?
- 4.Які є кредити залежно від забезпечення?
- 5.Які є кредити за терміном надання?

3. Загальна характеристика банківських кредитів

1. В якій валюті підприємство може отримати кредит?
2. Що таке кредитна лінія та які її види?
3. Вкажіть особливості контокорентного кредиту?
4. В чому суть кредитування під облік векселів?
5. Охарактеризувати кредитно-гарантійні послуги?
6. Чим факторинг відрізняється від кредиту?

4. Отримання банківського кредиту

1. На яких умовах підприємство отримує кредит?
2. Який механізм оформлення кредитної угоди?
3. За чкими напрямками аналізується підприємство, з метою визначення його кредитоспроможності?
4. Яка інформація характеризує ділове середовище позичальника?
5. Які основні розділи кредитної угоди?

5. Погашення банківського кредиту підприємством

1. Які є кредити за способом погашення?
2. Які є кредити за характером погашення?
3. Назвіть джерела погашення кредиту?
4. Які умови погашення кредиту?

6. Небанківське кредитування підприємств

1. В чому різниця між комерційним та банківським кредитом?
2. В чому суть лізингових відносин?
3. Суть державного та міжнародного кредитування?

Тема 7. Оцінювання фінансового стану підприємства

- 1.Необхідність і значення фінансового стану підприємства
- 2.Інформаційне забезпечення оцінки фінансового стану підприємства
- 3.Показники оцінки майнового стану підприємства
- 4.Показники оцінки ліквідності та платоспроможності підприємства
- 5.Показники фінансової стійкості підприємства
- 6.Показники рентабельності

1.Необхідність і значення фінансового стану підприємства

Своєчасна та об'єктивна оцінка фінансового стану підприємств за виникнення різноманітних форм власності, набуває особливого значення, оскільки жодний власник не повинен нехтувати потенційними можливостями збільшення прибутку (доходу) фірми, які можна виявити тільки на підставі своєчасного й об'єктивного аналізу фінансового стану підприємств.

Фінансовий стан підприємства — це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів.

Фінансовий стан підприємства залежить від результатів його виробничої, комерційної та фінансово-господарської діяльності. Тому **на нього впливають усі ці види діяльності підприємства.**

Метою оцінки фінансового стану підприємства є пошук резервів підвищення рентабельності виробництва і зміцнення комерційного розрахунку як основи стабільної роботи підприємства і виконання ним зобов'язань перед бюджетом, банком та іншими установами.

Основними завданнями аналізу фінансового стану є:

- дослідження рентабельності та фінансової стійкості підприємства;
- дослідження ефективності використання майна (капіталу) підприємства, забезпечення підприємства власними оборотними коштами;
- об'єктивна оцінка динаміки та стану ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості підприємства;
- оцінка становища суб'єкта господарювання на фінансовому ринку та кількісна оцінка його конкурентоспроможності;
- аналіз ділової активності підприємства та його становища на ринку цінних паперів;
- визначення ефективності використання фінансових ресурсів.

Аналіз фінансового стану підприємства є необхідним етапом для розробки планів і прогнозів фінансового оздоровлення підприємств.

Кредитори та інвестори аналізують фінансовий стан підприємств, щоб мінімізувати свої ризики за позиками та внесками, а також для необхідного диференціювання відсоткових ставок.

Аналіз фінансового стану — це частина загального аналізу господарської

діяльності підприємства, який складається з двох взаємозв'язаних розділів: фінансового та управлінського аналізу.

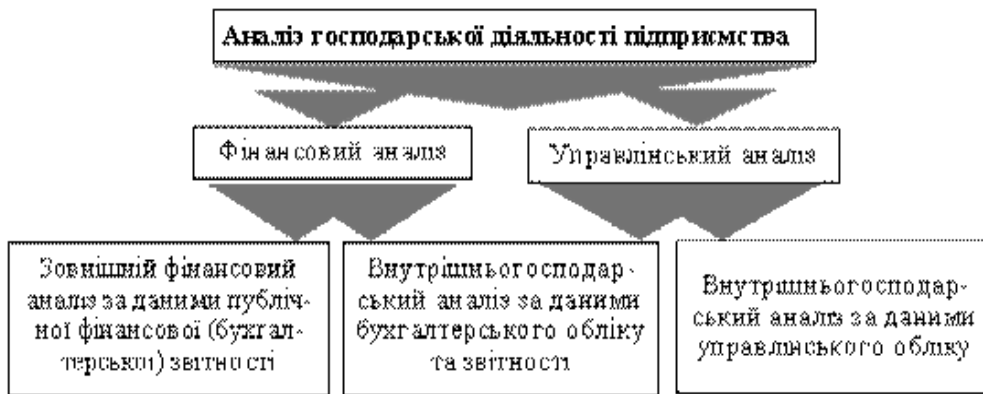

Рис. 1. Місце фінансового аналізу у загальній системі аналізу господарської діяльності підприємства

Особливостями зовнішнього фінансового аналізу є:

- орієнтація аналізу на публічну, зовнішню звітність підприємства;
- множинність об'єктів-користувачів;
- різноманітність цілей і інтересів суб'єктів аналізу;
- максимальна відкритість результатів аналізу для користувачів.

Основним змістом зовнішнього фінансового аналізу, який здійснюється партнерами підприємства, контролюючими органами на основі даних публічної фінансової звітності, є:

- аналіз абсолютних показників прибутку;
- аналіз показників рентабельності;
- аналіз фінансового стану, фінансової стійкості, стабільності підприємства, його платоспроможності та ліквідності балансу;
- аналіз ефективності використання залученого капіталу;
- економічна діагностика фінансового стану підприємства.

На відміну від внутрішнього, відповідні складові зовнішнього аналізу більш формалізовані та менш деталізовані. Різниця у змісті зовнішнього і внутрішнього аналізу пов'язана з різницею інформаційного забезпечення і завдань, що їх вирішують обидва ці види аналізу.

Основним змістом внутрішнього (традиційного) аналізу фінансового стану підприємства є:

- аналіз майна (капіталу) підприємства;
- аналіз фінансової стійкості та стабільності підприємства;
- оцінка ділової активності підприємства;
- аналіз динаміки прибутку та рентабельності підприємства і факторів, що на них впливають;
- аналіз кредитоспроможності підприємства;
- оцінка використання майна та вкладеного капіталу;
- аналіз власних фінансових ресурсів;
- аналіз ліквідності та платоспроможності підприємства;

— аналіз самоокупності підприємства.

Цей аналіз здійснюється аналітиками підприємства і ґрунтується на широкій інформаційній базі, включаючи й оперативні дані.

Традиційна практика аналізу фінансового стану підприємства опрацювала певні прийоми й методи його здійснення.

Можна назвати **шість основних прийомів аналізу**:

1) **горизонтальний (часовий) аналіз** — порівняння кожної позиції звітності з попереднім періодом;

2) **вертикальний (структурний) аналіз** — визначення структури фінансових показників з оцінкою впливу різних факторів на кінцевий результат;

3) **трендовий аналіз** — порівняння кожної позиції звітності з рядом попередніх періодів та визначення тренду, тобто основної тенденції динаміки показників, очищеної від впливу індивідуальних особливостей окремих періодів (за допомогою тренду здійснюється екстраполяція найважливіших фінансових показників на перспективний період, тобто перспективний прогностичний аналіз фінансового стану);

4) **аналіз відносних показників (коефіцієнтів)** — розрахунок відношень між окремими позиціями звіту або позиціями різних форм звітності, визначення взаємозв'язків показників;

5) **порівняльний аналіз** — внутрішньогосподарський аналіз зведених показників звітності за окремими показниками самого підприємства та його дочірніх підприємств (філій), а також міжгосподарський аналіз показників даної фірми порівняно з показниками конкурентів або із середньогалузевими та середніми показниками;

6) **факторний аналіз** — визначення впливу окремих факторів (причин) на результативний показник детермінованих (розділених у часі) або стохастичних (що не мають певного порядку) прийомів дослідження. При цьому факторний аналіз може бути як прямим (власне аналіз), коли результативний показник розділяють на окремі складові, так і зворотним (синтез), коли його окремі елементи з'єднують у загальний результативний показник.

Предметом фінансового аналізу підприємства є його фінансові ресурси, їх формування та використання.

Методи фінансового аналізу — це комплекс науково-методичних інструментів та принципів дослідження фінансового стану підприємства.

Неформалізовані методи аналізу ґрунтуються на описуванні аналітичних процедур на логічному рівні, а не на жорстких аналітичних взаємозв'язках та залежностях. До неформалізованих належать такі методи:

- експертних оцінок і сценаріїв,
- психологічні,
- морфологічні,
- порівняльні,
- побудови системи показників,
- побудови системи аналітичних таблиць.

Ці методи характеризуються певним суб'єктивізмом, оскільки в них велике значення мають інтуїція, досвід та знання аналітика.

До **формалізованих методів фінансового аналізу належать** ті, в основу яких покладено жорстко формалізовані аналітичні залежності, тобто методи:

- ланцюгових підстановок,
- арифметичних різниць,
- балансовий,
- виокремлення ізольованого впливу факторів,
- відсоткових чисел,
- диференціальний,
- логарифмічний,
- інтегральний,
- простих і складних відсотків,
- дисконтування.

У процесі фінансового аналізу широко застосовуються і традиційні методи економічної статистики (середніх та відносних величин, групування, графічний, індексний, елементарні методи обробки рядів динаміки), а також математико-статистичні методи (кореляційний аналіз, дисперсійний аналіз, факторний аналіз, метод головних компонентів).

Отже **оцінка фінансового стану необхідна**, для вдосконалення роботи за ринкових відносин, переходу до самоокупності, самофінансування, потребою в поліпшенні використання фінансових ресурсів, а також пошуком у цій царині резервів зміцнення фінансової стабільності підприємства.

2. Інформаційне забезпечення оцінки фінансового стану підприємства

Інформаційною базою для оцінювання фінансового стану підприємства є дані статистичної звітності, оперативні дані та дані фінансової звітності до якої відносять:

- баланс (звіту про фінансовий стан)
- звіт про фінансові результати (звіту про сукупний дохід)
- звіт про рух грошових коштів
- звіт про власний капітал
- примітки до фінансової звітності.

Метою складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства.

На основі аналізу звітних даних визначаються основні тенденції формування й використання фінансових ресурсів підприємства, причини змін, що сталися, сильні та слабкі сторони підприємства та резерви поліпшення фінансового стану підприємства у перспективі.

Форма і склад статей фінансової звітності визначаються Національним положенням (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до

фінансової звітності» від 07.02.2013 № 7 затвердженим наказом Міністерства фінансів України і наводяться у додатках до цього Національного положення (стандарту).

У балансі відображаються активи, зобов'язання та власний капітал підприємства.

У звіті про фінансові результати розкривається інформація про доходи, витрати, прибутки і збитки, інший сукупний дохід та сукупний дохід підприємства за звітний період.

У звіті про рух грошових коштів наводяться дані про рух грошових коштів протягом звітного періоду в результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. При складанні фінансової звітності та консолідованої фінансової звітності підприємства можуть обрати спосіб складання звіту про рух грошових коштів за прямим або непрямим методом із застосуванням відповідної форми звіту.

Підприємство розгорнуто наводить суми надходжень та видатків, що виникають у результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. Якщо рух грошових коштів у результаті однієї операції включає суми, які належать до різних видів діяльності, то ці суми наводяться окремо у складі відповідних видів діяльності. Внутрішні зміни у складі грошових коштів до звіту про рух грошових коштів не включаються. Негрошові операції (отримання активів шляхом фінансової оренди; бартерні операції; придбання активів шляхом емісії акцій тощо) не включаються до звіту про рух грошових коштів.

У звіті про власний капітал розкривається інформація про зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду.

Інформацію, яка використовується для аналізу фінансового стану підприємств, за доступністю можна поділити на відкриту та закриту (таємну). Інформація, яка міститься в бухгалтерській та статистичній звітності, виходить за межі підприємства, а отже є відкритою.

Кожне підприємство розробляє свої планові та прогнозні показники, норми, нормативи, тарифи та ліміти, систему їх оцінки та регулювання фінансової діяльності. Ця інформація становить комерційну таємницю, а іноді й «ноу-хау». Відповідно до чинного законодавства України підприємство має право тримати таку інформацію в секреті. Перелік її визначає керівник підприємства.

Вимоги які ставляться до фінансової звітності:

1. Інформація, яка надається у фінансовій звітності, повинна бути дохідлива і зрозуміла її користувачам за умови, що вони мають достатні знання та зацікавлені у сприйнятті цієї інформації.
2. Фінансова звітність повинна містити лише доречну інформацію, яка впливає на прийняття рішень користувачами, дає змогу вчасно оцінити минулі, теперішні та майбутні події, підтвердити та скоригувати їхні оцінки, зроблені у минулому.
3. Фінансова звітність повинна бути достовірною. Інформація, наведена у

фінансовій звітності, є достовірною, якщо вона не містить помилок та перекручень, які здатні вплинути на рішення користувачів звітності.

4. Фінансова звітність повинна надавати можливість користувачам порівнювати:

- фінансові звіти підприємства за різні періоди;
- фінансові звіти різних підприємств.

Передумовою зіставності є наведення відповідної інформації попереднього періоду та розкриття інформації про облікову політику і її зміни.

Установлення і зміни облікової політики підприємства здійснюються підприємством, яке визначає її за погодженням з власником (власниками) або уповноваженим органом (посадовою особою) відповідно до установчих документів.

Фінансова звітність підприємства формується з дотриманням таких принципів:

- автономності підприємства, за яким кожне підприємство розглядається як юридична особа, що відокремлена від власників; тому особисте майно і зобов'язання власників не повинні відображатись у фінансовій звітності підприємства;
- безперервності діяльності, що передбачає оцінку активів і зобов'язань підприємства, виходячи з припущення, що його діяльність триватиме далі;
- періодичності, що припускає розподіл діяльності підприємства на певні періоди з метою складання фінансової звітності;
- історичної (фактичної) собівартості, що визначає пріоритет оцінки активів, виходячи з витрат на їх виробництво та придбання;
- нарахування та відповідності доходів і витрат, за яким для визначення фінансового результату звітного періоду слід порівняти доходи звітного періоду з витратами, які були здійснені для отримання цих доходів. При цьому доходи і витрати відображаються в обліку і звітності у момент їх виникнення, незалежно від часу надходження і сплати грошей;
- повного висвітлення, згідно з яким фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки операцій та подій, яка може вплинути на рішення, що приймаються на її основі;
- послідовності, який передбачає постійне (із року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики. Зміна облікової політики повинна бути обґрунтована і розкрита у фінансовій звітності;
- обачності, згідно з яким методи оцінки, що застосовуються в бухгалтерському обліку, повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства;
- превалювання сутності над формою, за яким операції повинні обліковуватись відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми;
- єдиного грошового вимірника, який передбачає вимірювання та узагальнення всіх операцій підприємства у його фінансовій звітності в єдиній грошовій одиниці.

У фінансовій звітності обов'язково наводиться інформація, розкриття якої вимагають національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку або міжнародні стандарти фінансової звітності та/або інші нормативно-правові акти Міністерства фінансів України з питань бухгалтерського обліку. Інформація про підприємство, яка підлягає розкриттю у фінансовій звітності, включає:

- Назву, організаційно-правову форму та місцезнаходження підприємства (країну, де зареєстроване підприємство, адресу його офісу).
- Короткий опис основної діяльності підприємства.
- Назву материнської (холдингової) компанії підприємства.
- Середню кількість працівників підприємства протягом звітного періоду.
- Дату затвердження фінансової звітності.
- Повідомлення про складання фінансової звітності за міжнародними стандартами фінансової звітності.

Кожний фінансовий звіт повинен містити дату, станом на яку наведені його показники, або період, який він охоплює. Якщо період, за який складено фінансовий звіт, відрізняється від звітного періоду, то причини і наслідки цього повинні бути розкриті у примітках до фінансової звітності.

Підприємство повинно висвітлювати обрану облікову політику шляхом опису:

- Принципів оцінки статей звітності.
- Методів обліку щодо окремих статей звітності.

У примітках до фінансової звітності наводиться інформація про призначення та умови використання кожного елемента власного капіталу (крім зареєстрованого капіталу).

Фінансова звітність забезпечує інформаційні потреби користувачів щодо:

- придбання, продажу та володіння цінними паперами;
- участі в капіталі підприємства;
- оцінки якості управління;
- оцінки здатності підприємства своєчасно виконувати свої зобов'язання;
- забезпеченості зобов'язань підприємства;
- визначення сум дивідендів, що підлягають розподілу;
- регулювання діяльності підприємства, інших рішень.

Користувачами фінансових звітів є наявні та потенційні інвестори, працівники, постачальники та інші торгові кредитори, замовники, уряд та урядові установи, громадськість, інші фізичні та юридичні особи. Вони використовують фінансові звіти для задоволення різноманітних потреб у фінансовій інформації.

З погляду відношення до підприємства користувачів фінансової інформації можна поділити на **внутрішніх** (акціонери, вищий управлінський персонал та ін.) та **зовнішніх** (інвестори, уряд та урядові органи та ін.). Останні, у свою чергу, можуть мати прямий фінансовий інтерес до підприємства (тобто бути зацікавленими в результатах діяльності підприємства — інвестори, кредитори та ін.) або непрямий (державні органи).

Слід зазначити, що фінансова звітність має задовольняти потреби тих користувачів, які не можуть вимагати звітів, складених з урахуванням їхніх інформаційних потреб.

3. Показники оцінки майнового стану підприємства

Стійкий фінансовий стан підприємства формується в процесі всієї його виробничо-господарської діяльності. Тому оцінку фінансового стану можна об'єктивно здійснити не через один, навіть найважливіший, показник, а тільки за допомогою комплексу, системи показників, що детально й усебічно характеризують господарське становище підприємства.

Слід підкреслити, що всі показники фінансового стану підприємства перебувають у взаємозв'язку та взаємозумовленості. Тому оцінити реальний фінансовий стан підприємства можна лише на підставі використання певного комплексу показників з урахуванням впливу різних факторів на відповідні показники.

Показники оцінки майнового стану

1. Сума господарських коштів, що їх підприємство має у розпорядженні. Цей показник дає загальну вартісну оцінку активів, які перебувають на балансі підприємства. Зростання цього показника свідчить про збільшення майнового потенціалу підприємства.

2. Питома вага активної частини основних засобів. Згідно з нормативними документами під активною частиною основних засобів розуміють машини, обладнання і транспортні засоби. Зростання цього показника в динаміці — позитивна тенденція.

3. Коефіцієнт зносу основних засобів. Показник характеризує частку зношених основних засобів у загальній їх вартості. Використовується в аналізі для характеристики стану основних засобів. Доповненням цього показника є так званий коефіцієнт придатності.

4. Коефіцієнт оновлення основних засобів. Показує, яку частину наявних на кінець звітного періоду основних засобів становлять нові основні засоби.

5. Коефіцієнт вибуття основних засобів. Показує, яка частина основних засобів, з котрими підприємство почало діяльність у звітному періоді, вибула з причини зносу та з інших причин.

Таблиця 7.3.1

Показники оцінки майнового стану підприємства

№ п/п	Показники оцінки	Порядок розрахунку
1	Сума господарських коштів, які є в розпорядженні підприємства	Валюта балансу
2	Питома вага активної частини основних засобів	$\frac{\text{Вартість активної частини основних засобів}}{\text{Вартість основних засобів}} \times 100\%$
3	Коефіцієнт зносу основних засобів	$\frac{\text{Знос}}{\text{Первинна вартість основних засобів за балансом}}$
4	Коефіцієнт оновлення основних засобів	$\frac{\text{Балансова вартість основних засобів, які надійшли за період, що аналізується}}{\text{Балансова вартість основних засобів на кінець періоду, що аналізується}}$
5	Коефіцієнт вибуття основних засобів	$\frac{\text{Балансова вартість основних засобів, які вибули в період, що аналізується}}{\text{Балансова вартість основних засобів на початок періоду, що аналізується}}$

Увага! Використовуючи бланки фінансової звітності визначте, в якій формі фінансової звітності, в якому рядку та графі відображаються показники необхідні для визначення показників майнового стану підприємства.

4. Показники оцінки ліквідності та платоспроможності підприємства

Ліквідність підприємства — це його здатність швидко продати активи й одержати гроші для оплати своїх зобов'язань.

Ліквідність підприємства характеризується співвідношенням величини його високоліквідних активів (грошові кошти та їх еквіваленти, ринкові цінні папери, дебіторська заборгованість) і короткострокової заборгованості.

Аналізуючи ліквідність, доцільно оцінити не тільки поточні суми ліквідних активів, а й майбутні зміни ліквідності.

Про незадовільний стан ліквідності підприємства свідчитиме той факт, що потреба підприємства в коштах перевищує їх реальні надходження.

Щоб визначити, чи достатньо в підприємства грошей для погашення його зобов'язань, необхідно передовсім проаналізувати процес надходження коштів від господарської діяльності і формування залишку коштів після погашення зобов'язань перед бюджетом та позабюджетними фондами, а також виплати дивідендів.

Аналіз ліквідності потребує також ретельного аналізу структури кредиторської заборгованості підприємства. Необхідно визначити, чи є вона «стійкою» (наприклад, борг постачальнику, з яким існують довгострокові зв'язки), чи є простроченою, тобто такою, термін погашення якої минув. Аналіз ліквідності здійснюється на підставі порівняння обсягу поточних зобов'язань із наявністю ліквідних коштів. Результати розраховуються як коефіцієнти ліквідності за інформацією з відповідної фінансової звітності.

1. **Величина власного капіталу (функціонуючий капітал).** Характеризує ту частину власного капіталу підприємства, яка є джерелом покриття поточних активів підприємства (тобто активів, які мають період обороту менше ніж один рік). Цей розрахунковий показник залежить як від структури активів, так і від структури джерел коштів. Показник має особливо важливе значення для під-приємств. Зростання цього показника в динаміці — позитивна тенденція. Основним і постійним джерелом збільшення власних оборотних коштів є прибуток. Не можна ототожнювати поняття «оборотні кошти» та «власні оборотні кошти». Перший показник характеризує активи підприємства. Другий — джерела коштів, тобто частину власного капіталу підприємства, яка розглядається як джерело покриття поточних активів.
2. **Маневреність грошових коштів.** Зростання цього показника в динаміці — позитивна тенденція.
3. **Коефіцієнт покриття загальний.** Характеризує співвідношення оборотних активів і поточних зобов'язань. Для нормального функціонування підприємства цей показник має бути більшим за одиницю. Зростання його — позитивна тенденція. Орієнтовне значення показника підприємство встановлює самостійно. Воно залежатиме від щоденної потреби підприємства у вільних грошових ресурсах.
4. **Коефіцієнт швидкої ліквідності.** Аналогічний коефіцієнту покриття, але обчислюється за вужчим колом поточних активів (з розрахунку виключають найменш ліквідну їх частину — виробничі запаси). Кошти, які можна отримати у разі вимушеної реалізації виробничих запасів, можуть бути суттєво меншими за витрати на їх придбання. За ринкової економіки типічною є ситуація, коли під час ліквідації підприємства отримують 40% і менше від облікової вартості запасів. В іноземній літературі трапляється орієнтовне (найнижче) значення цього показника — 1. Однак ця оцінка також досить умовна.
5. **Коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможності).** Він є найбільш жорстким критерієм ліквідності підприємства і показує, яку частину короткострокових зобов'язань можна за необхідності погасити негайно. Рекомендована нижня межа цього показника — 0,2.
6. **Частина власних оборотних коштів у покритті запасів.** Це вартість запасів, яка покривається власними оборотними коштами. Має велике значення для підприємств торгівлі. Рекомендована нижня межа цього показника — 50%
7. **Коефіцієнт покриття запасів.** Розраховується як співвідношення величини стабільних джерел покриття запасів і суми запасів. Якщо значення цього показника є меншим за одиницю, то поточний фінансовий стан підприємства вважають недостатньо стійким.

Таблиця 7.4.1

Показники ліквідності та платоспроможності

№ п/п	Показники оцінки	Порядок розрахунку або джерело одержання вихідних даних
1	Величина власного капіталу	Підсумок звіту про власний капітал (форма 4)
2	Маневреність грошових коштів	<u>Грошові кошти</u> Власний капітал
3	Коефіцієнт покриття загальний	<u>Оборотні активи</u> Поточні зобов'язання
4	Коефіцієнт швидкої ліквідності	[Грошові кошти та їх еквіваленти] + [Дебіторська заборгованість] Короткострокові позикові кошти
5	Коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможність)	<u>Грошові кошти</u> Поточні зобов'язання
6	Частка оборотних коштів у активах	<u>Оборотні активи</u> Усього активів
7	Частка запасів в оборот-них активах	<u>Запаси</u> Оборотні активи
8	Частка власних оборотних коштів у покритті запасів	<u>Власні оборотні кошти</u> Запаси

Увага! Використовуючи бланки фінансової звітності визначте, в якій формі фінансової звітності, в якому рядку та графі відображаються показники необхідні для визначення показників ліквідності та платоспроможності підприємства.

5. Показники фінансової стійкості підприємства

Фінансова стійкість підприємства тісно пов'язана із його платоспроможністю. Її аналіз дає змогу визначити фінансові можливості підприємства на відповідну перспективу.

Оцінка фінансової стійкості підприємства має на меті об'єктивний аналіз величини та структури активів і пасивів підприємства і визначення на цій основі міри його фінансової стабільності й незалежності, а також відповідності фінансово-господарської діяльності підприємства цілям його статутної діяльності.

Відповідно до показника забезпечення запасів і витрат власними та позиченими коштами можна назвати такі **типи фінансової стійкості підприємства**:

—**нормально стійкий фінансовий стан** — коли запаси й витрати забезпечуються сумою власних оборотних коштів та довго-строковими позиковими джерелами;

—**нестійкий фінансовий стан** — коли запаси й витрати забезпечуються за рахунок власних оборотних коштів, довгострокових позикових джерел та короткострокових кредитів і позик, тобто за рахунок усіх основних джерел формування запасів і витрат;

—**кризовий фінансовий стан** — коли запаси й витрати не забезпечуються джерелами їх формування і підприємство перебуває на межі банкрутства.

Фінансово стійким можна вважати таке підприємство, яке за рахунок власних коштів спроможне забезпечити запаси й витрати, не допустити невинуватеної кредиторської заборгованості, своєчасно розрахуватись за своїми зобов'язаннями.

Оцінку фінансової стійкості підприємства доцільно здійснювати поетапно, на підставі комплексу показників.

Показники оцінки фінансової стійкості

1. Коефіцієнт концентрації власного капіталу характеризує частку власності самого підприємства у загальній сумі коштів, інвестованих у його діяльність. Чим вищий цей коефіцієнт, то більш фінансово стійким і незалежним від кредиторів є підприємство. Доповненням до цього показника є коефіцієнт концентрації залученого (позикового капіталу). Сума обох коефіцієнтів дорівнює 1 (чи 100%).

2. Коефіцієнт фінансової залежності є оберненим до попереднього показника. Коли його значення наближається до 1 (чи 100%), це означає, що власники повністю фінансують своє підприємство.

3. Коефіцієнт маневреності власного капіталу показує, яка частина власного капіталу використовується для фінансування поточної діяльності, тобто яку вкладено в оборотні кошти, а яку капіталізовано.

4. Коефіцієнт довгострокових вкладень показує, яку частину основних коштів та інших позаоборотних активів профінансовано зовнішніми інвесторами, тобто яка частина належить їм, а не власникам підприємства.

5. Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів характеризує структуру капіталу. Зростання цього показника — негативна тенденція, яка означає, що підприємство починає все сильніше залежати від зовнішніх інвесторів.

6. Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів. Зростання цього показника в динаміці також свідчить про посилення залежності підприємства від кредиторів, тобто про зниження його фінансової стійкості.

Таблиця 7.5.1

Показники фінансової стійкості та стабільності підприємства

№ п/п	Показники оцінки	Порядок розрахунку
1	Коефіцієнт автономії (незалежності)	<u>Власний капітал</u> Майно підприємства
2	Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів	<u>Позикові кошти</u> Власні кошти
3	Коефіцієнт довгострокового залучення капіталу	<u>[Довгострокові зобов'язання]</u> [Власний капітал] + [Довгострокові зобов'язання]
4	Коефіцієнт маневреності власних коштів	<u>[Власний оборотні кошти]</u> [Власний капітал]
6	Коефіцієнт концентрації власного капіталу	<u>Власний капітал</u> Активи
7	Коефіцієнт фінансової залежності	<u>Активи</u> Власний капітал
8	Коефіцієнт концентрації позичкового капіталу	<u>Позичковий капітал</u> Усього коштів підприємства

Увага! Використовуючи бланки фінансової звітності визначте, в якій формі фінансової звітності, в якому рядку та графі відображаються показники необхідні для визначення показників фінансової стійкості та стабільності підприємства.

6. Показники рентабельності

До найзагальніших показників комплексної оцінки фінансового стану належать показники дохідності й рентабельності.

Дохідність підприємства характеризується абсолютними й відносними показниками. **Абсолютний показник дохідності** — це сума прибутку або доходів. **Відносний показник** — рівень рентабельності. Рівень рентабельності підприємств, пов'язаних із виробництвом продукції (товарів, послуг), визначається як відсоткове відношення прибутку від реалізації продукції до її собівартості:

$$P = (П/С) \cdot 100,$$

де Р — рівень рентабельності, %;

П — прибуток від реалізації продукції, грн.;

С — собівартість продукції, грн.

Таблиця 7.6.1

Показники рентабельності підприємства

№ п/п	Показники оцінки	Порядок розрахунку
1	Рентабельність продажу	<u>Прибуток від реалізації продукції (робіт, послуг)</u> Виручка від реалізації
2	Рентабельність основної діяльності	<u>Прибуток від реалізації продукції</u> Витрати на виробництво продукції та її реалізацію
3	Рентабельність власного капіталу	<u>Чистий прибуток</u> Середня величина власного капіталу
4	Період окупності власного капіталу	<u>Середня величина власного капіталу</u> Чистий прибуток
5	Рентабельність усього капіталу підприємства	<u>Загальний прибуток</u> Підсумок балансу
6	Рентабельність перманент-ного (змінного) капіталу	<u>Загальний прибуток</u> Підсумок I розділу пасиву балансу

Під час аналізу

вивчають динаміку змін обсягу чистого прибутку, рівня рентабельності та фактори, які впливають на них. **Основними факторами, що впливають на чистий прибуток, є** обсяг виручки від реалізації продукції, рівень собівартості, рівень рентабельності продукції, фінансові результати та витрати від операційної звичайної діяльності, величина податку на прибуток та інших податків, що виплачуються з прибутку.

Аналіз дохідності підприємства проводиться в порівнянні з планом та попереднім періодом. За умов інфляції важливо забезпечити об'єктивність показників та запобігти їх викривленню через постійне підвищення цін.

Аналіз проводиться за даними роботи за рік. Торішні показники треба привести у відповідність із показниками звітного року за допомогою індексації цін.

За ринкових відносин існує персоніфікований інтерес керівництва та колективів підприємств до фактично досягнутого рівня рентабельності, що суттєво впливає на результативність господарської діяльності.

Для комплексного аналізу фінансового стану підприємства необхідно оцінити тенденції найбільш загальних показників, які з різних сторін характеризують фінансовий стан підприємства.

Показниками та факторами доброго фінансового стану підприємства можуть бути: стійка платоспроможність, ефективне використання капіталу, своєчасна організація розрахунків, наявність стабільних фінансових ресурсів.

Показники та фактори незадовільного фінансового стану: неефективне розміщення коштів, брак власних оборотних коштів, наявність стійкої заборгованості за платежами, негативні тенденції у виробництві.

Увага! Використовуючи бланки фінансової звітності визначте, в якій формі фінансової звітності, в якому рядку та графі відображаються показники необхідні для визначення показників рентабельності підприємства.

Питання для самоперевірки (за питаннями теми)

ТЕМА. Оцінювання фінансового стану підприємства

1. Необхідність і значення фінансового стану підприємства

1. Обґрунтуйте необхідність визначення фінансового стану підприємства?
2. Яка мета оцінки фінансового стану підприємства?
3. Назвіть основні завдання аналізу фінансового стану?
4. Вкажіть основні напрямки зовнішнього фінансового аналізу?
5. Який зміст внутрішнього аналізу фінансового стану?
6. Які є прийоми фінансового аналізу?
7. Чим відрізняються формалізовані методи фінансового аналізу від неформалізованих методів?

2. Інформаційне забезпечення оцінки фінансового стану підприємства

1. Що є інформаційною базою для оцінювання фінансового стану підприємства?
2. Яка інформація розкривається у:
 - Балансі
 - Звіті про фінансові результати
 - Звіті про власний капітал
 - Звіті про рух грошових коштів
3. Які вимоги ставляться до фінансової звітності?
4. З дотриманням яких принципів формується фінансова звітність підприємства?
5. Які інформаційні потреби користувачів забезпечує фінансова звітність?

3. Показники оцінки майнового стану підприємства

1. Вкажіть, які показники характеризують оцінку фінансового стану підприємства?
2. Як розрахувати показник зносу основних засобів?
3. Як визначити коефіцієнт оновлення основних засобів?
4. Як визначається коефіцієнт вибуття основних засобів?
5. З яких документів фінансової звітності беруться дані для визначення показників оцінки майнового стану підприємства?

4. Показники оцінки ліквідності та платоспроможності підприємства

1. Про що говорить вираз «підприємство ліквідне»?
2. Які показники характеризують ліквідність та платоспроможність підприємства?
3. З яких документів фінансової звітності беруться дані для визначення показників оцінки майнового стану підприємства?

5. Показники фінансової стійкості підприємства

1. Яке підприємство можна назвати фінансово-стійким?
2. Які є типи фінансової стійкості?
3. Які показники характеризують фінансову стійкість підприємства?
4. Які дані фінансової звітності використовуються для розрахунку показників фінансової стійкості підприємства?
5. З яких документів фінансової звітності беруться дані для визначення показників фінансової стійкості підприємства?

6. Показники рентабельності

1. Яке підприємство можна назвати рентабельним?
2. Які є показники характеризують рентабельності?
3. Які дані фінансової звітності використовуються для розрахунку показників рентабельності?
4. З яких документів фінансової звітності беруться дані для визначення показників рентабельності?

7. Поняття санації та банкрутства підприємства

1. Що таке банкрутство?
2. Який Закон регулює процедуру банкрутства підприємства?
3. Які застосовуються до боржника процедури банкрутства?
4. В чому суть санації (відновлення платоспроможності) боржника.

Тема 8 . Фінансова санація та банкрутство підприємств.

1. Фінансова санація підприємств
2. Фінансова криза на підприємстві
3. Санаційний аудит
4. Банкрутство підприємства

1. Фінансова санація підприємств

Термін "санація" походить від лат. sanare — оздоровлення, або видужання.

Санація — це система фінансово-економічних, виробничо-технічних, організаційно-правових та соціальних заходів, спрямованих на досягнення чи відновлення платоспроможності, ліквідності, прибутковості та конкурентоспроможності підприємства-боржника в довгостроковому періоді.

Мета фінансової санації — покриття поточних збитків та усунення причин їх виникнення, поновлення ліквідності та платоспроможності підприємства, скорочення всіх видів заборгованості, поліпшення структури оборотного капіталу та формування фінансових ресурсів, необхідних для проведення санаційних заходів виробничо-технічного характеру (рис. 11.1).

Санація може відбуватися злиттям підприємства, яке перебуває на межі банкрутства, з потужною компанією; випуском нових акцій або облігацій для мобілізації грошового капіталу; збільшенням банківських кредитів і наданням урядових субсидій; перетворенням короткострокової заборгованості на довгострокову; повною або частковою купівлею державою акцій підприємства, що перебуває на межі банкрутства.

2. Фінансова криза на підприємстві

Під *фінансовою кризою* розуміють період розбалансованої діяльності підприємства та обмежених можливостей його впливу на фінансові відносини.

Фактори, які можуть викликати фінансову кризу на підприємстві, поділяються на зовнішні (які не залежать від діяльності підприємства) та внутрішні (які залежать від його діяльності).

До зовнішніх факторів належать: спад в економіці в цілому, інфляція, нестабільність господарського та податкового законодавства, а також фінансового та валютного ринків, посилення конкуренції в галузі, криза окремої галузі, політична нестабільність у країні чи в країнах — постачальниках сировини.

До внутрішніх факторів належать: брак чітко визначеної стратегії в розвитку підприємства; низький рівень організаційної структури, менеджменту, маркетингу та втрата ринків збуту, незадовільне використання виробничих ресурсів, утримання зайвих робочих місць.

Всі ці причини тісно взаємопов'язані. Типовими наслідками впливу вищезазначених причин на фінансово-господарський стан підприємства є:

- втрата клієнтів та покупців готової продукції;

- зменшення кількості замовлень та контрактів з продажу продукції;
- підвищення собівартості та різке зниження продуктивності праці;
- збільшення розміру неліквідних оборотних засобів та наявність понад-нормованих запасів;
- виникнення внутрішньовиробничих конфліктів і підвищення плинності кадрів;
- підвищення тиску на ціни і зменшення обсягів реалізації.

Види кризи:

- 1) стратегічна криза (коли на підприємстві зруйновано виробничий потенціал і це призводить до незадовільної структури балансу);
- 2) криза прибутковості (коли збитки з'їдають власний капітал);
- 3) криза ліквідності (коли підприємство є неплатоспроможним).

Тому передумовою застосування правильних антикризових заходів є ідентифікація глибини фінансової кризи. Розрізняють три фази кризи:

- 1) фаза, що безпосередньо не загрожує функціонуванню підприємства (за умови переведення його на режим антикризового управління);
- 2) фаза, яка загрожує подальшій діяльності підприємства і потребує негайного проведення фінансової санації;
- 3) кризовий стан, не сумісний з подальшим існуванням підприємства і призводить до його ліквідації.

3. Санаційний аудит

Рішення про проведення санації підприємства чи про його ліквідацію приймається на основі рішення санаційного аудиту.

Аудит — це незалежна експертиза публічної бухгалтерської та фінансової звітності, іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання з метою визначення достовірності їх звітності, повноти обліку і його відповідності чинному законодавству, а також формування висновків щодо реального фінансового стану підприємства.

Окремим напрямком діяльності аудиторських фірм є санаційний аудит, характерна риса якого та, що він здійснюється на підприємствах, котрі перебувають у фінансовій кризі. Мета його — оцінювання санаційної спроможності підприємства, що досягається шляхом вирішення таких завдань

Санаційна спроможність — це наявність у підприємства, що перебуває у фінансовій кризі, фінансових, організаційно-технічних та правових можливостей, які визначають його здатність до успішного проведення фінансової санації.

Джерела інформації для проведення санаційного аудиту діляться на внутрішні (баланси підприємства, звіти про фінансові результати, звіти про фінансово-майновий стан підприємства, про інвентаризацію, звіт про рух основних фондів, амортизацію, дані про наявність грошових коштів на банківських рахунках, кадровий склад підприємства, рівень заробітної плати та інше) та зовнішні (статистичні дані, що характеризують діяльність галузі в

цілому, висновки незалежних експертів, нормативні документи, аналіз ринків збуту, фінансові плани та інші прогностичні розрахунки).

Складові санаційного аудиту:

1. Аудит фінансової сфери включає: оцінювання динаміки і структури валюти балансу, аналіз джерел власних коштів, аналіз структури дебіторської (кредиторської) заборгованості та структуру активів, аналіз формування та використання прибутку.

2. Важливим елементом санаційного аудиту є аналіз виробничо-господарської діяльності підприємства та виявлення "слабких" місць у цій сфері, для чого проводиться така робота:

- вивчається загальна виробнича структура підприємства;
- оцінюється рівень існуючої технології виробництва;
- проводиться аналіз виробничих витрат;
- аналізується рух основних фондів та амортизаційних відрахувань;
- оцінюються показники праці.

3. Дослідження ситуації підприємства на ринку факторів виробництва та збуту готової продукції включає:

- визначення попиту на продукцію та його прогнозування;
- вивчення конкурентоспроможності товарів;
- забезпечення відповідності рівня якості товарів вимогам ринку;
- розробка концепції життєвого циклу товарів (на стадіях запровадження, зростання, зрілості та спаду);
- управління товарним асортиментом (розроблення нових видів, модифікація існуючих, зняття з виробництва застарілих моделей);

розрахунок прогностичних обсягів виробництва та визначення номенклатури продукції;

- розширення інноваційної діяльності, спрямованої на розроблення нових продуктів із урахуванням ринкових вимог та стратегії підприємства.

Завершується санаційний аудит процесом загального оцінювання санаційної спроможності з наступним ухваленням рішення про доцільність санації чи ліквідації підприємства та складанням акта аудиторської перевірки. Він має бути не тільки достовірним, але й містити необхідне обґрунтування стосовно здійснення санації.

Є безліч методик оцінювання ймовірності фінансової кризи (чи банкрутства) підприємства, що відрізняються об'єктами спостереження, етапами проведення аналізу, масштабами дослідження, сукупністю показників, за допомогою яких здійснюють аналіз.

Незважаючи на численність підходів до прогнозування банкрутства, розглянутих у науковій літературі, нині в Україні немає повною мірою випробуваної на практиці моделі, яка дала б змогу кваліфіковано оцінити перспективний фінансовий стан підприємств.

Фактично будь-яку методику оцінки кредитоспроможності позичальника, аналізу інвестиційної привабливості підприємства можна вважати такою, що присвячена проблематиці прогнозування фінансової

неспроможності. У разі високої ймовірності неплатоспроможності чи незадовільного фінансового стану підприємство вважають таким, якому загрожує фінансова криза та банкрутство.

1. Банкрутство підприємств.

При тривалій фінансовій кризі на підприємстві, що поглиблюється, та хронічній неплатоспроможності, підприємство може бути об'явлене банкрутом. Банкрутство — це реалізація катастрофічних ризиків підприємства в процесі його господарської діяльності, внаслідок якої воно не може задовільнити в установлені строки вимоги, що пред'явлено зі сторони кредиторів та виконати зобов'язання перед бюджетом.

Основні причини банкрутства:

- істотне порушення фінансової усталеності підприємства у випадку перевищення зобов'язань над активами;
- значна незбалансованість від'ємного і додатнього грошових потоків;
- тривала неплатоспроможність підприємства, що викликана низькою ліквідністю його активів.

Види банкрутства:

1. Реальне банкрутство — повна неспроможність підприємства відновити в наступному періоді свою фінансову стабільність і платоспроможність в силу реальних втрат капіталу. Таке підприємство юридично об'являється банкрутом.

2. Технічне банкрутство — банкрутство, що викликане суттєвим простроченням дебіторської заборгованості та перевищенням цієї заборгованості над кредиторською, а сума активів істотно перевищує фінансові зобов'язання. При ефективному антикризовому управлінні підприємство, як правило, не об'являють банкрутом юридично.

3. Навмисне банкрутство — навмисне створення або збільшення керівником або власником підприємства його неплатоспроможності, нанесення економічного збитку в особистих інтересах або інтересах інших осіб, заздалегідь некомпетентне фінансове керівництво. Виявлені факти переслідуються карним законодавством.

4. Фіктивне банкрутство — заздалегідь неправдиве об'явлення підприємством про свою неплатоспроможність з метою введення в оману кредиторів для отримання від них відстрочки виконання своїх зобов'язань або знижки на суми кредиторської заборгованості. Виявлені факти переслідуються карним законодавством.

Підставою для порушення справи про банкрутство є подача заяви в господарський суд підприємством-боржником, будь-яким кредитором, прокурором, органом державної податкової служби, контрольно-ревізійною службою. Суд може призначити три типи процедур: реорганізаційні (санаційні), ліквідаційні і мирову угоду між боржником і кредитором. Господарський суд визнає боржника банкрутом при відсутності пропозицій

про санацію. У випадку признання підприємства банкрутом суд призначає ліквідаційну комісію.

Наслідки признання підприємства банкрутом:

1. Зупиняється підприємницька діяльність боржника.
2. До ліквідаційної комісії переходять права розпорядження майном банкрута та його майнові права і обов'язки.
3. Вважаються такими, що наступили, всі борги банкрута.
4. Зупиняється нарахування пені і процентів на всі види заборгованості.
5. Може бути признано недійсними угоди по продажу майна за три місяці до моменту подачі заяви про признання банкрутом і до року, до порушення справи про продаж майна або прийняття боргових зобов'язань, які привели підприємства до кризисного стану.

Кошти, виручені ліквідаційною комісією від продажу майна банкрута, спрямовуються на задоволення претензій кредиторів.

Черговість розрахунку з різним групами кредиторів:

1. Покриваються витрати, пов'язані з провадженням справи про банкрутство в арбітражному суді та з роботою ліквідаційної комісії, а також задовольняються вимоги кредиторів, забезпечені заставою.
2. Виконуються зобов'язання перед працівниками підприємства-банкрута (за винятком внесків членів трудового колективу до статутного фонду підприємства або виплат на акції трудового колективу).
3. Задовольняються вимоги щодо державних і місцевих податків та неподаткових платежів до бюджету, вимоги органів державного страхування та соціального забезпечення
4. Задовольняються вимоги кредиторів, не забезпечені заставою.
5. Задовольняються вимоги членів трудового колективу щодо повернення їхніх внесків до статутного фонду підприємства.

Вимоги кожної наступної черги задовольняються після повного задоволення вимог попередньої. За недостатністю майна для повного задоволення всіх вимог однієї черги претензії задовольняються пропорційно належній кожному кредиторів сумі. Претензії не задоволені за браком майна вважаються погашеними. Майно, що залишилось після задоволення претензій кредиторів і членів трудового колективу, використовується відповідно до рішення його власника.

Питання для самоперевірки (за питаннями теми)

1. Визначте сутність фінансової санації підприємства, порядок її проведення.
2. Розкрийте поняття санаційного аудиту.
3. Вкажіть внутрішні фінансові джерела санації підприємства.
4. Визначте сутність санації реорганізацією (реструктуризацією).
5. Визначте сутність банкрутства.

РОЗДІЛ (МОДУЛЬ) 3. ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Тема 1. Фінансове планування на підприємствах

- 1.Зміст, мета і завдання фінансового планування
- 2.Принципи фінансового планування
- 3.Методи фінансового планування
- 4.Інформаційна база фінансового планування
- 5.Оперативне фінансове планування
- 6.Бюджетування у системі фінансового планування
- 7.Контролінг у фінансовому плануванні

1.Зміст, мета і завдання фінансового планування

Фінансове планування - це процес визначення обсягу фінансових ресурсів за джерелами формування і напрямками їх цільового використання згідно з виробничими та маркетинговими показниками підприємства у плановому періоді.

Метою фінансового планування є забезпечення господарської діяльності необхідними джерелами фінансування.

Призначення фінансового планування – визначення сукупної потреби підприємства у фінансових ресурсах у розмірах, що забезпечують фінансування розширення виробництва, виконання фінансово-кредитних зобов'язань перед бюджетом, банками і т.п., вирішення соціальних проблем і матеріального стимулювання робітників підприємства. Крім цього, фінансове планування сприяє запобіганню наднормативних і надпланових витрат товарно-матеріальних цінностей і фінансових ресурсів як по окремих видах проведення заходів, так і по підприємству в цілому.

Об'єктом фінансового планування є доходи і накопичення, їх формування і розподіл, взаємовідносини з ланками фінансово-кредитної системи, фонди грошових коштів, їх формування та використання, капітальні вкладення й оборотні активи, планування їх обсягів і джерел фінансування, соціальної та культурно-побутової сфер підприємства.

Основними стадіями (етапами) фінансового планування є:

- аналіз надходження і витрат фінансових ресурсів по їх видах і в цілому за попередній звітний період;
- складання проекту фінансового плану на наступний рік;
- розгляд і затвердження фінансових планів;
- виконання фінансових планів.

Отже, **основними завданнями фінансового планування на підприємстві** є:

- забезпечення виробничої та інвестиційної діяльності необхідними фінансовими ресурсами;
- установлення раціональних фінансових відносин із суб'єктами

господарювання, банками, страховими компаніями;

- визначення шляхів ефективного вкладення капіталу, оцінка раціонального його використання;

- виявлення та мобілізація резервів збільшення прибутку за рахунок

раціонального використання матеріальних, трудових та грошових ресурсів;

- здійснення контролю за утворенням та використанням платіжних засобів.

Фінансове планування дає змогу розв'язати такі конкретні питання:

- які грошові кошти може мати підприємство в своєму розпорядженні; які джерела їх надходження;

- чи достатньо фінансових ресурсів для виконання накреслених завдань;

- яка частина коштів має бути перерахована в бюджет, позабюджетні фонди, банкам та іншим кредиторам;

- як повинен здійснюватися розподіл та використання прибутку на підприємстві;

- як забезпечується реальна збалансованість планових витрат і доходів підприємства на принципах самоокупності та самофінансування.

Особливості функціонування економіки в умовах ринку дають підставу виділити три аспекти фінансового планування – *загальнодержавний, територіальний, окремих господарських структур.*

Важливість загальнодержавного фінансового планування й прогнозування полягає в тому, що держава на макрорівні за його допомогою визначає свої фінансові можливості загалом і можливості використання фінансів для прийняття рішень у сфері розвитку економіки й соціальної структури всієї держави, певних регіонів і видів виробництва.

Головним призначенням фінансового планування **на рівні певних господарських суб'єктів** є розрахунки потреб у фінансових ресурсах, обсягу й напрямків їх використання, визначення ефективності кожної фінансової операції й результатів діяльності такого об'єкта.

Щодо **територіального фінансового планування**, то слід зауважити, що воно має зведено-аналітичні ознаки. Тому його вдосконалення повинно йти шляхом розробки планів фінансового забезпечення комплексного розвитку регіону при ефективному використанні місцевих природних, трудових і фінансових ресурсів, раціональному розміщенні виробництва й вирішенні низки інших територіально-економічних питань. Об'єктом територіального планування є господарство, розміщене на території окремих адміністративно-територіальних одиниць. Удосконалення територіального планування дасть змогу уникнути багато негативних наслідків і небажаних структурних зрушень в економіці.

За економічним призначенням і роллю в процесі розширеного відтворення фінансове планування можна поділити на дві самостійні й одночасно органічно взаємопов'язані сфери.

Перша – це сфера зведеного фінансового планування. Вона включає зведене планування в масштабах держави, зведене планування в межах певних господарських об'єднань (промислово-фінансових груп, концернів,

асоціацій тощо), зведене територіальне планування.

Друга сфера – це індивідуальне фінансове планування на рівні господарської структури, бюджетної установи.

2.Принципи фінансового планування

Принципи фінансового планування – це основа успішного його застосування. До їх числа належать:

- принцип комплексного підходу до основних параметрів економічного й соціального розвитку в тісному взаємозв'язку з наявними фінансовими можливостями;
- принцип оптимального використання фінансових ресурсів із метою першочергового забезпечення фінансовими ресурсами пріоритетних напрямків розвитку економіки й соціальної сфери;
- принцип раціонального використання джерел одержання фінансових ресурсів і їхнього розподілу через ланки фінансової системи, тобто через сферу державних фінансів, підприємницьких структур, страхових і резервних і резервних фондів та фінансового ринку;
- принцип єдності у використанні фінансових показників, здійсненні фінансових розрахунків, застосування єдиної методології прогнозування тенденцій і напрямків розвитку. Йдеться про єдину методологію прогнозування обсягів і напрямків використання різних видів ресурсів у просторі й часі;
- принцип наукового обґрунтування планів, що передбачає реальність прогнозних розрахунків, їхню економічну обґрунтованість, використання прогресивної методології, норм і нормативів, а також вибір кращих методів забезпечення прогнозних завдань необхідними ресурсами з урахуванням кінцевих результатів.

3.Методи фінансового планування

У процесі фінансового планування використовуються різні методи. Тобто прийоми і способи планових розрахунків. Найпоширенішими є:

- балансовий;
- нормативний;
- розрахунково-аналітичний;
- оптимізації планових рішень;
- моделювання.

Балансовий метод передбачає не тільки балансування підсумкових показників доходів і витрат, а й визначення конкретних джерел покриття для кожної статті витрат.

Нормативний метод – це коли на основі певних фінансових норм та техніко-економічних нормативів розраховується потреба підприємства у фінансових ресурсах та визначаються джерела цих ресурсів. Такими

нормативами є ставки податків, ставки зборів та внесків до державних цільових фондів, норми амортизаційних відрахувань, норми оборотних коштів, облікова ставка відсотка за кредит НБУ.

Розрахунково-аналітичний – планові показники розраховуються на підставі аналізу фактичних фінансових показників, які служать базою для розрахунків, та враховують їх зміни в плановому періоді.

Оптимізації планових рішень полягає в розробці варіантів планових розрахунків для вибору найоптимальнішого. Можуть бути використані різні критерії вибору:

- максимум прибутку (доходу) на грошову одиницю вкладеного капіталу;
- економія фінансових ресурсів, тобто мінімум фінансових витрат;
- економія поточних витрат;
- мінімум вкладення капіталу за максимально ефективного результату;
- максимум абсолютної суми одержаного прибутку.

Економіко-математичне моделювання передбачає знаходження кількісного вираження взаємозв'язків між фінансовими показниками та факторами, які їх визначають.

ЕММ – це точний математичний опис факторів, які характеризують структуру та закономірності зміни даного економічного явища і здійснюються за допомогою математичних засобів. Моделювання може передбачати функціональний та кореляційний зв'язок факторів.

Функціональний зв'язок виражається рівнянням виду $y = f(x)$, де y – відповідний показник;

$f(x)$ – функціональний зв'язок, виходячи з показника x .

Кореляційний зв'язок виражається рівняннями регресії різного виду

4.Інформаційна база фінансового планування

Інформаційна база фінансового планування — це сукупність систематизованих за певними ознаками даних, які використовуються для розробки планів на різних рівнях управління підприємством. До них належать показники, ліміти, економічні нормативи, відображені у формі, придатній для передачі й обробки за допомогою різних арифметичних та логічних операцій і які складають систему техніко-економічної інформації.

У плануванні використовується значний обсяг інформації, що зумовлює необхідність її класифікувати та систематизувати.

До вихідної інформації відносять контрольні цифри, ліміти, економічні нормативи і норми, які визначаються державними органами влади чи вищими органами управління підприємством, державні замовлення та звітні дані про виконання планів за минулий період.

До проміжної інформації - показники і техніко-економічні нормативи проектів стратегічних та поточних планів, а також розрахункові показники, призначені для забезпечення збалансованості планів і розрахунку потреби в ресурсах.

До результативної інформації відносять показники і техніко-економічні нормативи стратегічного та поточного планів, встановлені вищими органами управління підприємством.

У складі інформаційної бази особливе місце займає **нормативно-довідкова база**, що являє собою сукупність даних нормативного та довідкового характеру, систематизованих за видами ресурсів і функціональними завданнями, і, зокрема, база техніко-економічних норм та нормативів.

Норма — це гранично допустима величина витрат певного ресурсу на одиницю продукції, виконання робіт, надання послуг в конкретних виробничо-технічних умовах (наприклад, норма трудомісткості виконання капітального ремонту, витрати матеріалу на виготовлення виробу і т.д.).

Норматив — це розрахункова величина, яка застосовується в нормуванні та плануванні й визначає витрати ресурсів по відношенню до певної базової величини (наприклад, при плануванні додаткової заробітної плати її розмір встановлюють у відсотках до основної).

Норми і нормативи, відповідно до методів їх встановлення, поділяються на дві великі групи:

- науково обґрунтовані;
- дослідно-статистичні.

За об'єктом нормування всю багатогранність норм, які використовуються в народному господарстві можна розмежувати на такі групи:

- норми витрат ресурсів (1 л. на 100 км пробігу, кг/виріб);
- норми режимів (праці і відпочинку);
- нормативи ефективності.

Норми витрат відіграють особливо важливу роль у внутрішньогос-подарському плануванні, оскільки безпосередньо мають відношення до величини використовуваних ресурсів.

Норми режимів регламентують використання й умови роботи виконавців (час роботи й відпочинку), обладнання (режими різання, температура, тиск, швидкість руху), виробничих площ (м на 1 робоче місце, освітленість), а також організаційний розпорядок виробництва та його обслуговування.

До групи ефективності належать такі нормативи, що характеризують в абсолютних та відносних величинах розвиток однієї або декількох сторін діяльності підприємства, цеху, ділянки:

- нормативи витрат на 1 грн. товарної продукції;
- нормативи заробітної плати та її змін;
- нормативи відрахувань від прибутку.

При складанні річних планів застосовуються диференційовані норми та нормативи, а при стратегічному плануванні — більш масштабні з урахуванням їх можливої зміни.

5.Оперативне фінансове планування

Оперативне фінансове планування необхідне підприємству з метою контролю за фактичним надходженням грошових коштів на поточний рахунок та витрачанням коштів у процесі господарської діяльності, виконання поточного фінансового плану. Це пов'язано з тим, що фінансове забезпечення підприємницької та інвестиційної діяльності відбувається за рахунок власних та залучених коштів, що потребує повсякденного ефективного контролю за формуванням і використанням фінансових ресурсів.

Річний фінансовий план (план доходів та витрат грошових коштів)

характеризує обсяг фінансових ресурсів, необхідних для фінансово-господарської діяльності. Він є орієнтиром для фінансової роботи підприємств у плановому році.

Виконання фінансового плану здійснюється безпосередньо в процесі фінансово-господарської діяльності, забезпечуючи стабільну платоспроможність підприємства через оперативне фінансове планування. З цією метою доцільно складати баланс грошових надходжень — оперативний фінансовий план

Баланс надходжень коштів показує, коли в підприємства виникають тимчасово вільні кошти, а коли воно має додаткову потребу в них. Це дає фінансовому менеджеру можливість тимчасово вільні фінансові кошти вкласти на депозитні рахунки комерційних банків або інвестувати в цінні папери для одержання доходів, а в періоди, коли виникає додаткова потреба, — забезпечити залучення коштів.

Таблиця 1.

Баланс надходження коштів підприємства

Місяць	Надходження		Витрати		Чисті грошові надходження (гр.1-гр.2)		Залишок на початок місяця		Залишок на кінець місяця (гр.3+гр.4)		Резерв		Надлишок або дефіцит (гр.5+гр.6)	
	1		2		3		4		5		6		7	
	план	факт	план	факт	план	факт	план	факт	план	факт	план	факт	план	факт
Січень														
Лютий														
Березень і т.д.														

Більшість підприємств складають оперативні фінансові плани як окремі складові системи оперативного фінансового планування, зокрема **платіжний календар, податковий календар, касовий план.**

Платіжний календар. Його складають на квартал із розбивкою по місяцях або на місяць із розбивкою по декадах. У платіжному календарі відображається весь грошовий оборот підприємства, основна частина якого проходить через поточний, валютний, позиковий та інші рахунки

підприємства в банку.

У платіжному календарі фіксуються всі види грошових платежів та надходжень підприємств незалежно від їх джерел та напрямків використання, тобто показаний увесь грошовий оборот за певний проміжок планового періоду.

Таблиця 2

ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС (КАЛЕНДАР)

Актив			Пасив		
Наявні кошти для покриття заборгованості	на початок року	на кінець року	Негайні та інші платежі	на початок року	на кінець року
1. Грошові кошти на розрахунковому рахунку, в касі і ін. рахунках	3124	29789	1. Заборгованість по позиці	25679	288187
2. Розрахунки з дебіторами	11223	210469	2. Заборгованість кредиторів	28320	615161
Всього	14346	240285	Всього	53999	903348
Сальдо	39653	663063			
Баланс	53999	903348	Баланс	53999	903348

Платіжний календар дає можливість фінансовим службам підприємства забезпечити оперативне фінансування, виконання розрахункових та платіжних зобов'язань, фіксувати поточні зміни платоспроможності підприємства. Він уможливорює спостереження за станом оборотних коштів та вказує на необхідність використання позикових та залучених коштів у плановому періоді.

Складення платіжного календаря дає змогу виявити недостатність коштів, з'ясувати причини такого становища, визначити відповідні заходи для запобігання фінансовим ускладненням.

Платіжний календар конкретизує поточний фінансовий план, уточнює його показники, дає змогу використати наявні резерви для підвищення ефективності використання фінансових ресурсів підприємства, дає точніше уявлення про стан платежів та розрахунків у періоді, що аналізується.

З допомогою платіжного календаря постійно контролюється платоспроможність підприємства.

Податковий календар. В ньому вказують перелік податків і дати їх сплати.

Податковий календар бухгалтера.

Крім платіжного і податкового календарів, підприємство складає **касовий план** — план обороту готівки, що відображає надходження і виплати готівки через касу. Касовий план складається за типовою формою і містить чотири розділи.

Перший розділ відображає надходження готівки (крім грошей, отриманих в банку) на підприємство в плановому кварталі за конкретними джерелами надходження (торгова виручка, комунальні платежі, квартплата, інші надходження). Із загальної суми надходжень необхідно зазначити суми, які витрачаються на місці з виручки і здаються до каси банку.

В другому розділі показують види видатків підприємства готівкою (на заробітну плату, стипендії, постійні надбавки та інші види оплати праці, на

виплату пенсій і допомог по соціальному страхуванню, на господарські витрати та витрати на відрядження).

Третій розділ містить розрахунок виплат заробітної плати та інших видів оплати праці на плановий квартал з врахуванням всіх можливих утримань (податків, платежів за спецодяг, погашення позик тощо). Якщо заробітна плата працівників перераховується до банків платіжним дорученням, то ці види перерахувань також відображаються у третьому розділі. Всі види утримань і перерахувань, вартість натуральних видач і пільг, що обліковуються у фонді оплати праці, вираховуються із загального фонду оплати праці.

В четвертому розділі заповнюється календар видач заробітної плати працівникам і службовцям, де у встановлені строки (конкретні числа місяця) вказуються суми виплат підприємству готівкою. Ці суми відповідно до договору розрахунково-касового обслуговування банк видає підприємству за встановлену в договорі плату. Якщо фактично касова заявка в конкретні місяці перевищує суму, вказану в касовому плані, то банк, як правило, стягує підвищений відсоток за видачу готівки, що заздалегідь фіксується у договорі розрахунково-касового обслуговування.

Отже, постійний оперативний контроль, який здійснюється з допомогою платіжного календаря, є надзвичайно важливим засобом виконання поточного фінансового плану — плану доходів і витрат підприємства.

6.Бюджетування у системі фінансового планування

Бюджетування – це стандартизований процес, що базується як на самостійно розроблених підприємством, так і на загальновизнаних вимогах і процедурах.

До останніх відносяться:

- 1.розроблення бюджетів за всіма підрозділами, що сприяє поліпшенню координації дій усередині підприємства;
- 2.забезпечення єдиного процесу щодо підготовки, аналізу і затвердження бюджетів;
- 3.дотримання зкоординованої діяльності між підрозділами підприємства при розробленні бюджетів;
4. структурованість бюджетів;
- 5.обґрунтованість показників бюджетів на основі досягнутих результатів, тенденцій, економічних чинників та заданих темпів розвитку підприємства;
- 6.відкритість бюджетів до змін (надання менеджерам прав коригування показників бюджету, виявлення та розв'язання потенційних проблем з метою постійного відслідковування змін в обсягах виробництва і продажу);
7. участь у бюджетуванні менеджерів підрозділів, що відповідають за виконання бюджету.

Бюджет – це оперативний фінансовий план на короткостроковий період, що розробляється, як правило, в рамках наступного кварталу з розбивкою по місцях (і менших періодах), що відображає надходження і витрачання грошових коштів у процесі здійснення конкретних видів

фінансово–господарської діяльності підприємства.

Підприємство самостійно вибирає види та структуру бюджетів. Бюджети, що застосовуються в системі оперативного фінансового планування, класифікуються за низкою ознак (рис. 6.1.)

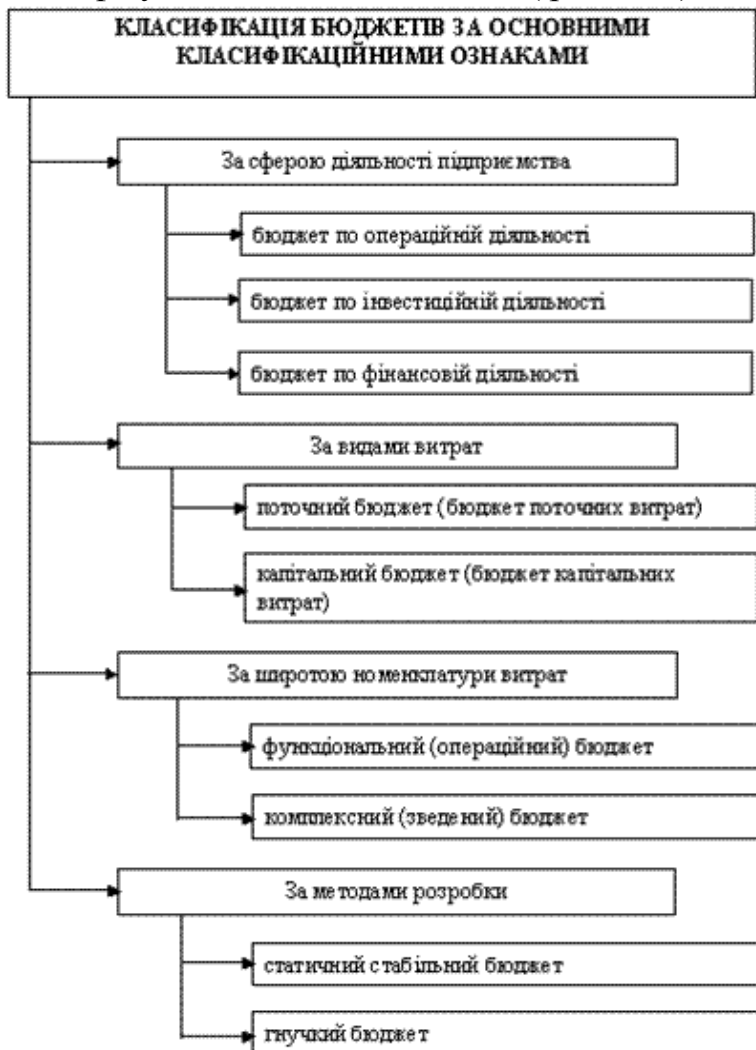

Рис. 6.1. Класифікація основних видів бюджетів, що розробляються на підприємстві в процесі оперативного фінансового планування

В процесі бюджетування враховуються такі чинники:

стадії життєвого циклу продукту; постійні і змінні потреби покупців; рівень конкуренції; трудові ресурси; тенденції у розвитку технології; рівень підприємницького і фінансового ризику; потреби і ресурси виробництва; запаси на складі; вартість сировини; маркетингові і рекламні умови; ціноутворення на товари (послуги); моральне старіння товарів і послуг тощо. Бюджетування здійснюється “знизу нагору” і “зверху донизу”. Бюджетування “**знизу нагору**” (з рівня підрозділів) проводиться із залученням їх працівників.

За складання бюджету “**зверху донизу**” бюджет направляється від керівництва до менеджера структурного підрозділу для його деталізації та розроблення рекомендацій.

Складання бюджету включає такі етапи:

1. Підготовка прогнозу і бюджету продаж.

2. Визначення очікуваного обсягу виробництва.
3. Розрахунок витрат, пов'язаних з виробництвом і реалізацією продукції.
4. Розрахунок і аналіз грошових потоків.
5. Складання планових фінансових звітів.

Процес бюджетування на підприємстві включає складання оперативного, фінансового і зведеного (консолідованого) бюджетів, управління і контроль за виконанням бюджетних показників.

Бюджетування включає вибір видів і структури бюджету.

Консолідований (зведений) бюджет **складається** з інтегрованих один з одним бюджетів, що відбивають очікування керівництва щодо продаж, витрат, інших фінансових операцій у наступному періоді.

Консолідований бюджет – це скоординований за всіма підрозділами і функціями план діяльності підприємства загалом, що об'єднує блоки окремих бюджетів і характеризує інформаційний потік для прийняття і контролю управлінських рішень в області фінансового планування.

Зведений (консолідований) бюджет поділяється **на дві частини**:

- Операційний бюджет (operating budget).
- Фінансовий бюджет (financial budget).

Операційний (поточний, періодичний, оперативний) бюджет – це система бюджетів, що характеризує доходи і витрати за операціями або окремими функціями підприємства.

Операційний бюджет включає:

- Бюджет продаж (sales budget).
- Бюджет виробництва (production budget).
- Бюджет витрат (єдиний, або за видами витрат: закупівлі і використання матеріальних витрат, трудових, загальновиробничих, адміністративних та витрат на збут).
- Бюджетний звіт про прибутки і збитки.

Фінансовий бюджет – це план, в якому відображаються обсяг і структура грошових коштів та їх використання. Фінансовий бюджет включає:

- бюджет грошових коштів;
- бюджет капітальних інвестицій;
- прогнозний бухгалтерський баланс.

Взаємозв'язок фінансового й операційного бюджетів показано на рис. 6.2.

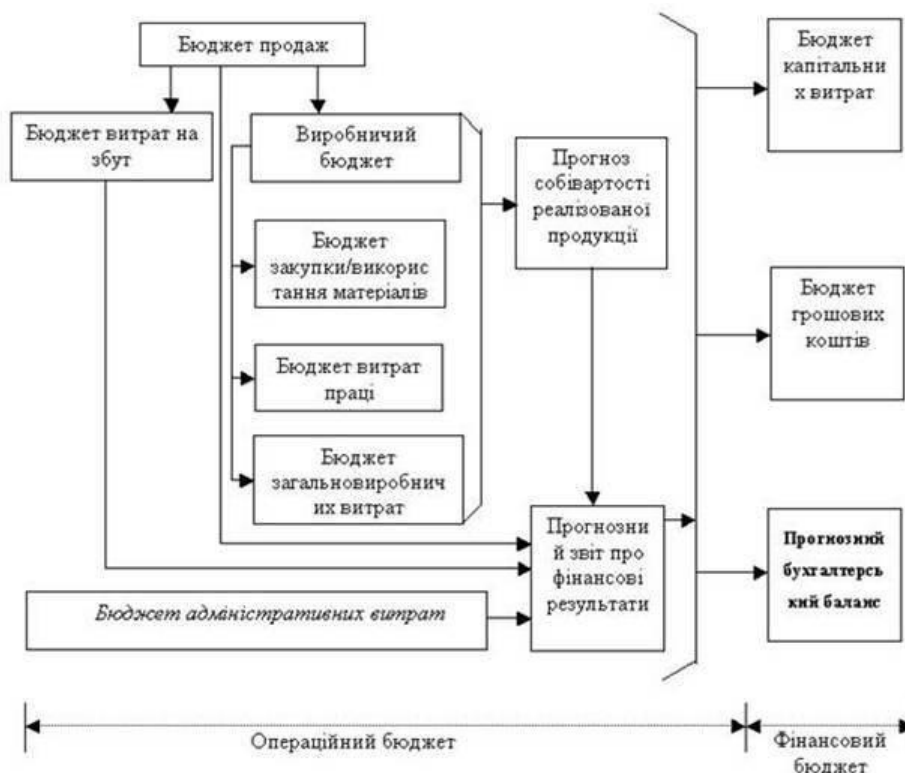

Рис. 6.2. Структура зведеного (консолідованого) бюджету підприємства

Бюджет не має стандартизованих форм. Найбільш широко використовується структура зведеного (консолідованого) бюджету з виділенням оперативного і фінансового бюджетів.

До переваг бюджетного планування відносяться:

- надання структурним підрозділам більшої самостійності у витрачанні коштів економії по бюджету фонду оплати праці, що сприяє підвищенню матеріальної зацікавленості працівників в успішному виконанні планових завдань;
- зменшення непродуктивних витрат робочого часу працівників фінансової служби за рахунок мінімізації кількості контрольних параметрів бюджетів;
- досягнення режиму суворої економії матеріальних, трудових і фінансових ресурсів підприємства.

7. Контролінг у фінансовому плануванні

Істотним фактором, який зумовлює прийняття неправильних управлінських рішень, є відсутність на вітчизняних підприємствах ефективної системи контролінгу.

Контролінг (англ. to control — регулювати, підпорядковувати, управляти) — система обліку і контролю на підприємстві, яка завдяки цілеспрямованим збору та обробці інформації допомагає в ухваленні рішень та управлінні підприємством, зокрема, вчасно виявити слабкі місця, вжити заходів для уникнення кризи.

Контроль — це зворотній бік бюджетування. Ієрархічна система бюджетів підприємства дозволяє встановити жорсткий контроль за надходженням і

витрачанням коштів, створити реальні умови для вироблення ефективної фінансової стратегії.

Бюджет є основою для контролю. Це проявляється в тому, що по мірі реалізації закладених у бюджеті планів контролюються фактичні результати діяльності підприємства. Бюджетний контроль здійснюється через порівняння фактичних показників з плановими. Основна увага приділяється показникам, які відхиляються від планових та з'ясовуються причини цих відхилень. Це один з способів одержання всебічної інформації про діяльність підприємства, перевірки виконання бюджетів.

Виявлення відхилень фактичних показників від планових (бюджетних) та їх аналіз необхідно здійснювати кожний місяць. Менеджер зацікавлений в отриманні такої інформації, за допомогою якої можна розробити заходи, направлені на зміну способу виконання планів або перевірку вихідних положень, на яких базується бюджет. Потрібно припускати ситуацію, за якої виявиться, що бюджет був складений на основі невірних вихідних положень. Реальність бюджету визначається величиною відхилень фактичних значень від запланованих. *Чим ближчі фактичні і бюджетні значення показників, тим вища реальність бюджету.*

Велика різниця між бюджетними і фактичними значеннями показників свідчить про недосконале планування з причини некомпетентності виконавців та неефективного використання ресурсів.

Бюджети постійно повинні переглядатися і в міру необхідності коригуються з тим, щоб зберегти їхню контрольну роль. Бюджет на рік уточнюється кожного кварталу. *Чим нестабільніші умови діяльності підрозділу підприємства, тим частіше коригується бюджет.*

Завданням контролю є зменшення витрат, що досягається за рахунок поліпшення методів і технологій виробництва, підвищення відповідальності працівників за якість товарів (послуг).

Важливо визначити, коли і за яких умов починається віддача від вкладених коштів, що досягається за розрахунку точки беззбитковості. **Точки беззбитковості** – елемент самоокупності. Продажі за межею точки беззбитковості є елементом самофінансування.

Розрахунок точки беззбитковості, її аналіз є основними аспектами управління постійними і змінними витратами та обсягом реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг). Розрахунок точки беззбитковості дозволяє визначити, за якого обсягу продажу підприємство буде беззбитковим, тобто той обсяг продажу, нижче якого підприємство починає втрачати кошти.

Для підприємства має сенс виробляти продукцію, якщо проект дозволить забезпечити виробництво і реалізацію товару в обсязі, що перевищує поріг беззбитковості, тільки тоді проект починає приносити прибуток. За обсягів випуску продукції, що нижчі за поріг беззбитковості, підприємство понесе збитки.

За умов, коли бюджет не відповідає вимогам реальності і перестає бути інструментом управління, його необхідно змінити. Бюджет коригується, коли

відбуваються суттєві зміни у послідовності виконання робіт, у витратах або у підприємства з'являються нові конкуренти. Доцільно також змінити всі бюджети, якщо прогнозований обсяг продажу в значній мірі відрізняється від фактичного.

Як показує практика, запровадження контролінгу на підприємствах супроводжується численними проблемами. До основних груп чинників, які перешкоджають успішній організації контролінгу на підприємстві, можна віднести:

- історичні, зумовлені сформованих роками поглядами на ведення бізнесу, непрозорістю, не завжди достатніми економічними знаннями менеджерів;
- психологічні, пов'язані зі скептичними поглядами керівництва на запровадження фінансового контролінгу, результати якого помітні не одразу, а запровадження досить дороге і тривале;
- організаційні, зумовлені відсутністю досвіду формулювання бажаних результатів від впровадження фінансового контролінгу, складністю залучення кваліфікованих працівників до цього процесу;
- методичні, які виникають внаслідок ігнорування потрібної реструктуризації бізнесу, невдалого виділення на підприємстві центрів відповідальності, вибору неадекватних принципів трансфертного ціноутворення, насадження деструктивних мотиваційних моделей, ігнорування потреби створення пакету корпоративних стандартів контролінгу.

Питання для самоперевірки (за питаннями теми)

Тема: ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Питання 1. Зміст, мета і завдання фінансового планування

Яка мета та призначення фінансового планування?

Що є об'єктом фінансового планування?

Назвіть основні стадії фінансового планування.

Які завдання стоять перед фінансовим плануванням?

Питання 2. Принципи фінансового планування

Назвіть принципи фінансового планування та охарактеризуйте їх.

Питання 3. Методи фінансового планування

Які методи використовуються в процесі фінансового планування?

Питання 4. Інформаційна база фінансового планування

Які дані формують інформаційну базу фінансового планування?

Яка інформація є вихідною?

Яка інформація відноситься до проміжної?

Яка інформація є результативною?

Яка роль норм і нормативів у фінансовому плануванні?

Питання 5. Оперативне фінансове планування

Що відображається в балансі надходження коштів?

Яке призначення платіжного календаря?

З якою метою складається податковий календар?

Який зміст та призначення касового плану?

Питання [6. Бюджетування у системі фінансового планування](#)

В чому суть бюджетування на підприємстві?

Які є бюджети за:

- сферою діяльності
- видами витрат
- широтою номенклатури витрат
- методами розробки

Назвіть етапи бюджетування

Розкрийте зміст операційного бюджету

Розкрийте зміст фінансового бюджету

Вкажіть переваги бюджетного планування

Питання [7. Контролінг у фінансовому плануванні](#)

Що таке контролінг?

В чому суть бюджетного контролю?

Що таке точка беззбитковості?

Що заважає успішно здійснювати контроль на підприємстві?

Список використаної літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року № 2456-VI [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
5. Закон України від 6 грудня 2012 року № 5515-VI «Про Державний бюджет України на 2014 рік» [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5515-17>
6. Указ Президента України від 18 березня 2013 року № 141/2013 Положення про Міністерство доходів і зборів України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/141/2013>
7. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування Верховна Рада України; Закон від 14.01.1998 № 16/98-ВР [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80>
8. Закон України „Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням” від 18. 01. 2001 р. № 2240-III (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2240-14>
9. Закон України „Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття” від 02. 03.2000 р. № 1533-III. (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1533-14>
10. Закон України «Про страхування» Верховна Рада України; Закон від 07.03.1996 № 85/96-ВР [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>
11. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 № 3480-IV (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>
12. ”Інструкція про порядок обчислення і сплати внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття та обліку їх надходження до фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття” від 18. 12. 2000. № 339 (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0030-01>
13. Закон України “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності” зі змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 21 грудня 2000 року № 2180-3, від 22 лютого 2001 року № 2272-3. (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>
14. Закон України „Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року. (із змінами і доповненнями) — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>
15. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне

- соціальне страхування» Верховна Рада України; від 08.07.2010 № 2464-VI (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>
16. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 № 851-IV — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/851-15>
17. Наказ Міністерство економіки України від 02.03.2007 N 60 "Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України" [Електронний ресурс] — Режим доступу: — [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=97980&cat_id=38738
18. «Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті» Постанова правління НБУ від 21 січня 2004 року №22 — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0377-04>
19. Положення про ведення касових операцій у національній валюті України Затверджено Постановою Правління НБУ від 15 грудня 2004 р. N 637 — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0040-05>
20. «Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземній валютах.» Постановою Правління НБУ 12.11.2003 N 492 — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03>
21. Кірейцев Г.Г. Фінанси підприємств. Підручник. . — Київ: ЦУЛ, 2002. — 268 с.
22. Непочатенко О.О. Фінанси підприємств. Підручник./ О.О. Непочатенко, Н.Ю. Мельничук — К.: Центр учбової літератури 2013. — 504с.
23. Слав»юк Р.А Фінанси підприємств. — К. : УБС НБУ : Знання, 2010. — 550 с.
24. Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств: Підручник. К.: КНЕУ, 2008 – с.87.- [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://enbv.narod.ru/text/Econom/fp/index.html>

Рекомендовані інформаційні ресурси

1. Міністерство фінансів — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/>
2. Державна фіскальна служба України — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://sta-sumy.gov.ua/>
3. Державна фінансова інспекція України — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/index>
4. Державна казначейська служба — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index>
5. Державна служба статистики — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.sta.gov.ua/control/uk/index>
6. Рахункова палата України — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/index>
7. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/>
8. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://nssmc.gov.ua/>
9. Національний банк України — [Електронний ресурс] — Режим

доступу: <http://www.bank.gov.ua>

10. Пенсійний фонд — [Електронний ресурс] — Режим

доступу: <http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/index>

11. Державна служба зайнятості України — [Електронний ресурс] — Режим

доступу: <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/index>

12. Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням — [Електронний ресурс] — Режим доступу:

http://www.fse.gov.ua/fse/control/uk/publish/article?art_id=190806&cat_id=190697

13. Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.social.org.ua/>